

2012
2.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

UTASI JUDIT: A gyűlölet-bűncselekmények elemzése – esettanulmányok II.

URI LÁSZLÓ: Kábítószer-ültetvények Koszovóban

KONDOROSI FERENC: Vallásszabadság a rendészettudomány horizontján

ALFÖLDI ÁGNES DÓRA: Van megoldás? A család védelmét szolgáló magyar büntetőjogi eszközökről

MAROSVÁRI ATTILA: A befolyásolás művészete

FORRÓ JÁNOS: A rendőri életpályamodell

CSAPÓ CSABA: Ferenc József személyi védelme a dualizmus kori Magyarországon

60.
évfolyam

TARTALOM 2012/2.

SUMMARY (3–4)

UTASI JUDIT A gyűlölet-bűncselekmények elemzése
– esettanulmányok II. (5–34)

URI LÁSZLÓ Kábítószer-ültetvények Koszovóban (35–45)

KONDOROSI FERENC Vallásszabadság a rendészettudomány horizontján
(46–65)

ALFÖLDI ÁGNES DÓRA Van megoldás? A család védelmét szolgáló
magyar büntetőjogi eszközökről (66–74)

MAROSVÁRI ATTILA A befolyásolás művészete
Elek Balázs után szabadon (75–96)

FORRÓ JÁNOS A rendőri életpályamodell (97–110)

■ KÖNYVISMERTETÉS

Szubjektív fejezetek a Magyar Királyi Csendőrség
történetéből

ÖRY KÁROLY (111–118)

CSAPÓ CSABA Ferenc József személyi védelme a dualizmus kori
Magyarországon (119–127)

JULESZ MÁTÉ Környezetvédelmi büntetőjog
az Egyesült Államokban és Magyarországon
(128–139)

■ HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

SZENTI SZABOLCS Egy brutális gyilkosság a szóvivő szemével
(140–145)

■ EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU belügyi együttműködése terén
(146–150)

SZERZŐINK 2012/2.

DR. ALFÖLDI ÁGNES DÓRA ügyészégi fogalmazó, PhD-hallgató,
Debreceni Városi Ügyészség

CSAPÓ CSABA történész, egyetemi docens, ELTE
Bölcsészettudományi Kar
Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék

FORRÓ JÁNOS nyugállományú rendőr alezredes

DR. JULESZ MÁTÉ PhD tudományos kutató,
Szegedi Tudományegyetem

DR. KONDOROSI FERENC egyetemi tanár,
Budapesti Corvinus Egyetem

DR. MAROSVÁRI ATTILA PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
Büntető-eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi
Tanszék

DR. ŐRY KÁROLY rendészettörténész

DR. SZABÓ ADRIENN tanácsos, Európai Együttműködési Főosztály,
osztályvezető, BM EU Együttműködési Főosztály

DR. SZENTI SZABOLCS rendőr százados, szóvivő,
Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság

URI LÁSZLÓ rendőr alezredes, Budapesti Rendőr-főkapitányság
Bűnügyi Információs Főosztály, doktorandusz,
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

DR. UTASI JUDIT az Országos Kriminológiai Intézet
Legfőbb Ügyészségre kirendelt
tudományos munkatársa

SUMMARY

Utasi, Judit

Hate Crimes in Hungary: Case Studies (2008–2010) II. [5–34]

The author provides a thorough analysis of trends in hate crime judicature.

Uri, László

Drug Plantations In Kosovo [35–45]

The author provides a detailed description of the operation of Kosovar drug plantations, which flourish despite international control and the proximity of an American military base.

Kondorosi, Ferenc

Freedom of Religion in the Horizon of Law Enforcement [46–65]

Focusing on religious hate speech, the ban on religious clothing, and the ban on the building of minarets, the author provides an assessment of how freedom of religion can be positioned as fundamental human right in light of global challenges and the growing importance of administrative and criminal law enforcement.

Alföldi, Ágnes Dóra

Is There a Solution?

Domestic Violence and Hungarian Criminal Law [66–74]

The author highlights the weakness of Hungarian criminal law in not providing a proper, usable definition for domestic violence, which prevents both the prosecution and the policing of such cases.

Marosvári, Attila

The Art of Influence [75–96]

The book review focuses on questions and dilemmas pertaining to evidence and the truth.

Forró, János

Police Career Models [97–110]

Reflecting on the recent abolishment of early retirement schemes, the author provides an assessment of new HR strategies and law enforcement career models in Hungary.

Ory, Károly

**Subjective Chapters from
the History of the Hungarian Gendarmerie [111–118]**

In order to achieve a more balanced perspective, the author provides a critical assessment of a recently published book, “The History of the Hungarian Gendarmerie”.

Csapó, Csaba

Protecting Franz Joseph in the Austro-Hungarian Monarchy [119–127]

The author provides a description of how security services protecting the king and emperor in the late 19th century operated in the light of recurrent threats for anarchist assassinations.

Julesz, Máté

Environmental Criminal Law in the US and Hungary [128–139]

The author provides a comparative overview of environmental criminal law in the US and Hungary.

Szenti, Szabolcs

A Brutal murder Through the Eyes of a Spokesperson [140–145]

The author provides a thorough description of the investigation in a case where an 84-years-old woman was raped and killed in Szatymaz, Hungary in 2010.

UTASI JUDIT

A gyűlölet-bűncselekmények elemzése – esettanulmányok II. (2008–2010)¹

A vizsgálat folyamán az eredetileg *nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszakként*, majd – a 2009. február 1-jén hatályba lépő Btk.-módosítás után – a *közösség tagja elleni erőszakként* minősített [174/B § (1), (2), (3) bek.], az ország területén elkövetett bűncselekmények miatt induló, és 2008. január 1. és 2010. december 31. között jogerősen lezárt büntetőeljárások elemzését végeztem el.

Vizsgáltam a *közösség elleni izgatás* büntette (Btk. 269. §) miatti jogerősen lezárt ügyeket, továbbá elemeztem az aljas indokból vagy célból elkövetett emberölések [Btk. 166. § (2) bek. c) pont] és testi sértések [Btk. 170. § (1)–(3) bek.] miatt az említett időszakban jogerősen befejezett büntetőeljárásokat is.

A kutatás célja annak értékelése, hogy a kisebbségeket támadó gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés a jogalkotói akaratnak megfelelően alakult-e, a törvényi tényállás kiterjesztése valóban szélesebb körben nyújtott-e védelmet a gyűlölettettek ellen.

Arra is szerettem volna adatokat kapni, hogy a rasszista motiváltságú ügyekben valóban faji indíttatású erőszak miatt indult-e eljárás, és ténylegesen azért marasztalták-e el a bíróságok is az elkövetőket.

Az egyes ügyek kapcsán lefolytatott eljárások elemzésével bemutatom a jellemző jogalkalmazói problémákat is.

Hetedik eset

A terheltek – a nyomozás folyamán fel nem derített további két társukkal együtt – 2007 szeptemberében egy dévaványai szórakozóhelyen tartózkodtak, ahol az általuk romániai cigánynak vélt sértett szórakozott két barátjával. Amikor a sértett észlelte, hogy „*nagyon nézik*”, az egyik társával kiment az udvarra, majd itt csatlakozott hozzájuk egy óra múlva másik társa is. Elsőrendű vádlott kiment a sértetthez, és a többiekől eltávolodva lökdönsni kezdte két kézzel a vállainál, mi-

¹ A Belügyi Tudományos Tanács által kiírt pályázaton I. díjjal jutalmazott tanulmány szerkesztett változata. Az I. rész januári lapszámunkban jelent meg.

közben azt mondta neki: „*Miattad rosszabb az életünk, te cigány, takarodj vissza, Romániába!*” Ez idő alatt másodrendű vádlott már a sértett mellett állt, és előzetes szóváltás nélkül, egy alkalommal ököllel állon ütötte, majd a sértett másik oldalán álló, ismeretlenül maradt elkövető is arcon ütötte, amitől a sértett a földre került. Ekkor a négy elkövető rugdálni kezdte, közben azt kiabálták, hogy: „*Kőcsög cigány, megdöglesz, takarodj vissza Romániába!*” Ezt látva, a sértett társai odafutottak, és egy további tanú segítségével ellökődtek a támadókat. A sértett nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szerzett.

A városi rendőrség a Btk. 271. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés szerint minősülő *csoportos garázdaság* miatt indított nyomozást a két terhelt ellen.

A Szarvasi Városi Ügyészség – helyesen észlelve az elkövetők cselekményének motívumát – a Btk. 174/B § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés e) pontja szerint minősülő, *társtettesként, nemzeti csoport tagja ellen, csoportosan elkövetett erőszak büntetével*, és a Btk. 170. § (1) bekezdésébe ütköző és a szerint *minősülő könnyű testi sértés vétségével* vádolta meg a gyanúsítottakat.

A Szarvasi Városi Bíróság mindkét terheltet bűnösnek találta, ezért halmozati büntetésül két-két év börtönbüntetésre ítélte, amelynek végrehajtását négy-négy év próbaidőre felfüggesztette.

A sértett fiatal felnőtt (18-22 éves), magyarországi magyar, akit kreol bőre miatt véltek romának.

A terheltek és ismeretlenül maradt társaik barátok, szkinhed nézeteket képviseltek, és ez külsőségekben is megnyilvánult: bomberdzsekit, terepszínnű nadrágot és bakancsot viseltek, hajuk pedig rövidre volt nyírva.

Az elsőrendű vádlott fiatal felnőtt (22 éves) férfi, legmagasabb iskolai végzettsége szakmunkásképző iskola, dolgozott, havi jövedelme hatvankilencezer forint. A szüleivel élt, vagyontalan, büntetlen. Megjelenése alapján nyíltan rasszista, szélsőjobboldali, de vallomásaiban próbálta csökkenteni felelősségét. Az áldozattal közönyös volt. A cselekmény elkövetésére ittassága miatt – állítólag – nem emlékezett, de vállalta. A másodrendű vádlottal barátok, egy utcában laktak, ivócimborák. Elsőrendű vádlott rendszeres ivó.

A másodrendű vádlott fiatal felnőtt (húszéves) férfi, legmagasabb iskolai végzettsége általános iskola nyolc osztálya, segédmunkásként dolgozott, havi jövedelme hetvenezer forint, a szüleivel élt, vagyontalan, büntetlen. Megjelenése alapján nyíltan rasszista, szélsőjobboldali, és vallomásaiban is öszintén elmondta ezt: „*Csak azért bántalmaztam, mert azt hittem, cigány. Amúgy*

nem bántottam volna. Most már felfogtam annak súlyát, hogy mit követtem el, és most már megbántam, amit tettem.” (744/2007.)

Nyolcadik eset

Az ügy a rasszista motívumon alapuló szkinhedtámadások összes tipikus elemét tartalmazza.

Fiatalkorú elsőrendű és másodrendű vádlottak barátok, mindketten szkinhedek (viseletük terepszínű nadrág, bomberdzseki, bakancs, nagyon rövid haj).

Fiatalkorú elsőrendű és másodrendű vádlott 2007 novemberében ismerkedtek meg egy szórakozóhelyen a szintén baráti viszonyban álló harmad-, negyed- és ötödrendű vádlottakkal, akik ugyancsak szélsőjobboldali, rasszista érzelműek. Többször találkoztak, italoztak, beszélgettek. Beszélgetéseiken szóba került a romákkal szembeni ellenérzésük, ebben mindannyian egyetértettek, szidalmazták is őket, kifejezésre juttatva, hogy a magyaroknál alacsonyabb rendűnek tartják a romákat. Ötödrendű úgy vélte, ha a romáknak joguk van bántalmazni a magyarokat, akkor a magyaroknak is joguk van ahhoz, hogy a roma származásúakat – pusztán etnikai hovatartozásuk miatt – megverjék.

Fiatalkorú első-, másod- és ötödrendű a bűncselekmény elkövetése előtt egy héttel, Barcsan, a törzshelyükön megbeszélte, hogy el kell menni, és meg kell verni egy roma származású személyt. Tervüket megosztották a többi vádlottal is, akik másodrendű felhívásával („*El kellene menni cigányt verni!*”) egyetértve, beleegyeztek. A vádlottak elhatározták, hogy vonattal Pécsre utaznak azért, hogy ott roma származású személyeket keressenek, és őket származásuk miatt bántalmazzák. Megállapodtak abban is, hogy cselekedetük végrehajtásához sálat és maszkot is visznek magukkal.

A megbeszélteknek megfelelően a vádlottak 2008 januárjában találkoztak harmadrendű lakásán, ahol sört és bort fogyasztottak, ez után délután, jegy nélkül felszálltak a Pécs felé tartó vonatra. A vonaton tovább italoztak, majd – a menetjegy hiánya miatt – az ellenőr Szigetváron leszállította őket. A vádlottak elhatározták, hogy nem utaznak tovább, hanem, a vihar ellenére, Szigetváron keresnek alkalmas roma származású személyt, akit megverhetnek. A vádlottak e célból – fiatalkorú elsőrendű vádlott és másodrendű útmutatása alapján – Szigetváron, a mozi mögötti parkba mentek. A park melletti sörözőben tartózkodó sértett és 16 éves lánya éppen ekkor (már az esti órákban, sötétben) indult hazafelé, a parkon keresztül. Az út a park túloldalán lévő, döntően romák lakta lakótelep legfőbb megközelítési útvonala. Amikor az arcukat eltakaró vádlottak észrevették a sér-

tettet, valamint a lányát, és látták, hogy mindketten romák, feléjük indultak. Harmadrendű, minden előzetes szóváltás nélkül, egy alkalommal, nagy erővel, egy a másodrendűtől kapott fabokszerrel, ököllel arcon ütötte a sértettet, ennek következtében a sértett a földre esett. Fiatalkorú elsőrendű és másodrendű vádlott a sértettet ütni kezdték a kezükkel, majd a hátát és a sípcsontját fiatalkorú elsőrendű vádlott STEEL márkájú acélbetétes bakancssal, másodrendű surranóval többször megrúgta. A sértettbe negyedrendű is belerúgott a vállán és a felkarján, továbbá harmadrendűvel a mellkasán és a lábán is megrúgták. A vádlottak valamelyike részéről elhangzott a „Na, még egyet rúgjál bele!”, mire fiatalkorú első-, másod-, harmad- vagy negyedrendű vádlottak egyike még egyszer megrúgta. A sértett lánya az előbbiektől láttán sikoltozni kezdett, és segítségért kiáltozott. Ezt a közeli padon ülő tanú is hallotta, de a vádlottak cselekménye és ruházata láttán érzett féltelmében nem mert a sértett segítségére sietni. Mivel nem érkezett segítség, ezért szaladni kezdett, hogy segítséget hívjon. Ekkor ötödrendű vádlott a sértett lányát a kezében tartott 80 cm hosszúságú, fémláncból álló, a végén 5 cm átmérőjű, fémkarikával ellátott vasláncsal üldözőbe vette, hogy bántalmazza, és megakadályozza abban, hogy rendőri segítséget hívjon. A vádlottak a sikertelenül járó ötödrendűvel a közeli lakótelepre szaladtak, majd a vasútállomásra mentek, ahol megbeszélték, hogy legalább egy roma nőt sikerült megverniük. A sértett lánya végül segítséget kapott járőröző rendőröktől, akik a vasútállomáson igazoltatták, majd előállították az elkövetőket.

A sértett az igazságügyi orvos szakértői vélemény szerint nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett, de „a bántalmazás során – az elkövetés eszközére (acélbetétes bakancs) figyelemmel – súlyosabb, 8 napon túl gyógyuló sérülés is létrejöhetett volna, amennyiben a lapockával nem védett mellkasfalat ért rúgás nagyobb erővel történik (ez esetben kialakulhatott volna bordatörés), illetve az erőbehatások a sértett más testtájékán (pl. fej) érik. A súlyosabb sérülés kialakulásának elmaradása a véletlennek köszönhető.”

A Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság fiatalkorú elsőrendű vádlott és társaival szemben a Btk.174/B § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés e) pontja szerint minősülő *nemzeti, faji, vallási, vagy etnikai csoport tagja ellen csoportosan elkövetett erőszak büntette* miatt indított nyomozást. A példás összefoglaló jelentés szerint fiatalkorú első- és másodrendű vádlottak „*barátok, és ideológiai elképzelésük megegyezik, öltözköik másban szkinhed benyomást kelt, valami miatt gyűlölet alakult ki bennük a romák iránt, annak ellenére, hogy [fiatalkorú elsőrendű vádlottnak] több roma származású osztálytársa is van.*” Másod- és ötödrendű vádlottak „*több alkalommal vet-*

tek részt a Magyar Gárda gyűlésein, az ott elhangzott elvekkel és ideológiával egyre inkább azonosultak”. A nyomozás során annak a kérdésnek a bizonyítása volt a legnehezebb, hogy a sértettet roma származása miatt bántalmazták-e. „Mind az öt személlyel szemben a nyomozás során elég bizonyíték gyűlt össze, hogy vádolhatók legyenek a gyanúsítás tárgyává tett cselekménnyel. Ilyen bizonyítékok: [fiatalkorú elsőrendű és másodrendű] által tett vallomások. E vallomásokat ugyan megváltoztatták, de tartalmuk megmaradt, és életszerűbbnek tűnnek, mint az azt követő védekezéséknél előadott vallomások. Negyedrendű vallomása, szembesítéseken tett vallomásai [...] és a tanúvallomás továbbá az [ötödrendű] hátára tetovált vers, amelynek címe: »Halott cigány« – a verset elolvasva, annak tartalma, egyértelműen arra utal, aki ilyen szöveget örökít meg úgy, hogy a saját testén hordozza azt – elvileg egy életen át – annak komoly és rejtett problémái lehetnek azzal a népcsoporttal, akikre a vers irányul. Az, hogy a gyanúsítottak közül kinek van roma osztálytársa, vagy haverja, az úgy szempontjából teljesen lényegtelen, hiszen az idegengyűlölet nem valósulhatna meg anélkül, hogy a gyűlölködők ne a gyűlölteket között éljenek, velük valamilyen azonosulást színlelnének. A lényeg a gyűlölködők belső motívuma, amely az erőszak felé indította el cselekvésüket [...] jelen ügyben e motívum mindegyik elkövetőben erősnek bizonyult, és aktív cselekvést váltott ki a gyanúsítottakból, akik előre megbeszélve hajtották végre tetteiket.”

A Pécsi Városi Ügyészség helyesen észlelte, hogy a nemzeti, faji, vallási, vagy etnikai csoport tagja ellen csoportosan elkövetett erőszak bűntette (amelyet első- és negyedrendű vádlott társtettesként, illetve ötödrendű büntsegédként követett el) mellett halmazatban első- és negyedrendű esetében megvalósult a Btk. 170. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdése szerint minősülő testi sértés bűntettének kísérlete is, ezért a terhelteket e büncselekmény elkövetésével is megvádolta.

A Pécsi Városi Bíróság mint fiatalkorúak bírósága azonban nem látta bizonyítottnak a rasszista motívumot, ezért az öt vádlottat, mint társtetteseket, bűnösnek találta a Btk. 271. § (1)–(2) bekezdés a) pontja szerinti garázdaság bűntettében, és e cselekménnyel halmazatban első- és negyedrendű vádlottakat a Btk. 170. § (1)–(2) bekezdése szerinti testi sértés bűntettének kísérletében is.

Másodrendű vádlottal szemben a bíróság korábbi ítéletével próbára bocsátást alkalmazott, amelyet a Pécsi Városi Bíróság a jelen ítéletben hatályon kívül helyezett, és megállapította a vádlott bűnösségét garázdaság és rongálás vétségében is.

A bíróság a büntetéskiszabás során fiatalkorú elsőrendű vádlott vonatkozásában súlyosbító körülményként értékelte, hogy útonálló jelleggel, nőt rugdosva követte el a cselekményt, a büntetett előéletet, a társas és ittas állapotú elkövetést. Enyhítő körülményként értékelte részbeni beismerő vallomását, a kísérleti szakot és a sértetti megbocsátást.

Másodrendű vonatkozásában súlyosbító körülményként vette figyelembe a társas elkövetést, a próbára bocsátás hatálya alatti és az ittas állapotban való elkövetést, a kettőnél több halmazatot, továbbá az elkövetési módot. Enyhítő körülményként értékelte a részbeni beismerést, a részbeni kísérletet és a sértett megbocsátását.

Harmadrendű vonatkozásában súlyosbító körülményként értékelte, hogy útonálló jelleggel követte el a cselekményt, a büntetett előéletet, a társas és ittas állapotú elkövetést, enyhítő körülményként a részbeni kísérletet és a sértetti megbocsátást.

Negyedrendűnél súlyosbító körülményként vette figyelembe a társas, útonálló elkövetést, míg enyhítő körülményként a részbeni beismerést, a fiatal felnőtt kort, a részbeni kísérletet és a sértett megbocsátását.

Ötödrendű vádlottnál súlyosbító körülmény volt a büntetett előélet és a társas elkövetés.

Fiatalkorú elsőrendű vádlottat halmazati büntetésül egy év fiatalkorúak fogházára, másodrendűt halmazati büntetésül egy év három hónap börtönre és két év közügyektől eltiltásra, harmadrendűt halmazati büntetésül tizenegy hónap börtönre és két év közügyektől eltiltásra, negyedrendűt halmazati büntetésül kilenc hónap börtönre és két év közügyektől eltiltásra, míg ötödrendűt nyolc hónap börtönre és két év közügyektől eltiltásra ítélte. Fiatalkorú elsőrendű vádlott vonatkozásában a kiszabott szabadságvesztés végrehajtását három év próbaidőre felfüggesztette, és megállapította, hogy a vádlott pártfogó felügyelet alatt áll.

A városi bíróság ítéletének indokolása sajátos esszenciája annak a szemléletnek, hogy az idegengyűlölet motívuma nem bizonyítható, sőt valójában az ilyen típusú ügyek sértettjeinek speciális jellemzői úgyszólván érdektelenek. Mindössze fiatalok hőzöngéséről, esetleg erőszakba torkolló rendbontásáról van szó. A bíró a tényállás megállapítása során gyakorlatilag végig azaz volt elfoglalva, hogy a nyomozás törvénytelenységét igazolja, és a vád bizonyítékait megcáfolja, miközben inkább a következetlen vádlotti vallomásokat fogadta el igaznak.

A vád ismertetésekor, rögzest az után, hogy a bíróság elfogadta a vádlottak baráti kapcsolatának tényét, leszögezte, hogy „*az nem volt bizonyítható,*

hogy a romákkal szembeni ellenérzésükről beszéltek, és az sem, hogy megbeszélték volna, hogy romákat fognak megverni”. Majd egy oldallal később ismét kifejti: „Az eljárás során nem volt bizonyítható, hogy a vádlottak a bűncselekményt a sértettek roma származása miatt követték volna el.” Aztán újra megismétli, hátha nem lenne egyértelmű: „A bíróságnak a vádlottak eltérő vallomásait részben önmagukkal szemben, részben egymással, valamint a tanúvallomásokkal összevetve, és mérlegelve kellett állást foglalni abban, hogy a vádlottak a sértetteket roma etnikai csoporthoz való tartozásuk miatt bántalmazták-e. A bíróság szerint ez nem volt bizonyítható.” A bíróság álláspontja szerint „A vádlottak öltözetéből és V. r. vádlott tetoválásából, és a tőle lefoglalt tárgyakból önmagában nem volt azon következtetés levonható, hogy tanúvallomásaikra is figyelemmel, hogy szkinhedek, és jelen ügyben romákat akartak volna bántalmazni”.

Újra és újra megemlíti, hogy a vádlottakat – állításuk szerint – a nyomozás során törvénytelenül hallgatták ki: „Védője nem volt jelen, a jegyzőkönyv tanúsága szerint a kihallgatás 6 percig tartott.” „Kihallgatása 9 percig tartott, védőt nem rendeltek ki akkor számára, illetve nem közölték vele esetleges akadályoztatását a jegyzőkönyvben.” „Előadta, hogy korábbi vallomása-ait azért tette, mert részben kihallgatását végző rendőr pszichikailag befolyásolta, valamint egy zárkatársa, aki a sértett rokona, fenyegette, azért tett korábban vádlott-társaira is terhelő vallomást.” Noha az indokolásban maga is megemlíti, hogy „a nyomozóhatóság tájékoztatása szerint ez a robotzsaru rendszer hibás működése miatt történt, és hiányzott ezen jegyzőkönyvből”.

A szöveg vizsgálata során könnyedén fel lehet fedezni a burkolt rasszizmust és ellenérzést is, például „vádlott a cigánylány után futott” vagy „gyengébb, ittas személyek”, és „két cigány nő” stb.

A Baranya Megyei Főügyészség – észlelve az eljárási hibákat – indítványozta, hogy a másodfokú bíróság a Be. 351. § (2) bekezdés a) és d) pontjaiban írt okok miatt, a Be. 373. § (1) bekezdés III/a pont és 376. § (1) bekezdés alapján helyezze hatályon kívül, és az elsőfokú bíróságot utasítsa új eljárásra.

„Az elsőfokú bíróság a tényállás megállapítása során részben helytelenül következtetett egyik tényből a másikra, részben pedig a tényállás felderítetlen maradt, illetőleg több bizonyíték értékelésének elmaradása kapcsán az ezzel kapcsolatos indokolási kötelezettségének nem tett eleget. A bizonyítékok értékelése során azokat csupán egyenként értékelte, elmulasztotta viszont elemezni azok egymáshoz való viszonyát, így az összességükben való értékelés is elmaradt [...] Az elsőfokú bíróság az etnikai céltartalmú vallomások

visszavonását *gyakorlatilag kritika nélkül elfogadta annak ellenére, valamennyi vádlottnál éles ellentétek mutatkoztak [...] a bíróság meg sem kísérelte ezen ellentmondások feloldását, nem tette kritika tárgyává a vallomások visszavonásának okát sem.*”

A Baranya Megyei Bíróság mint másodfokú bíróság az ítéletet akként változtatta meg, hogy a vádlottak cselekményét *etnikai csoport tagja elleni erőszak bűntettének* minősítette [Btk. 174/B § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés e) pontja szerint minősülő], amelyet első-, és negyedrendű vádlottak társtettesként, ötödrendű bűnsegédként követett el. Fiatalkorú elsőrendű vádlott vádlott büntetését egy év hat hónap fiatalkorúak fogházára, másodrendűét két év két hónap börtönre és három év közügyektől eltiltásra, harmadrendűét két év hat hónap börtönre és három év közügyektől eltiltásra, negyedrendűét egy év hat hónap börtönre és három év közügyektől eltiltásra, az ötödrendű vádlottal szemben kiszabott büntetést egy év börtönre súlyosította. Fiatalkorú elsőrendű vádlott tekintetében négy, ötödrendű tekintetében három év próbaidőre felfüggesztette a kiszabott szabadságvesztés végrehajtását.

A másodfokú bíróság álláspontja szerint *„a tényállásra vonatkozó bizonyítéértékelésről nem állítható, hogy olyan mértékben lenne hiányos, ami a bűnösség, vagy a jogi minősítés, illetve a büntetéskiszabás tekintetében lehetlenné tenné a felülbírálatot”*, más kérdés, hogy a megyei bíróság szerint az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás a cselekmény indítókai és így jogi minősítése tekintetében megalapozatlan, hiányos, illetve az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett. A tanúvallomások mellett *„az eljárás során lefoglalt náci jelképek, és V. r. háttára tetovált cigányellenes vers, a cselekmény elkövetésekor használt ruházatauk, az arcuknak az eltakarása, és annak egybehangzó előadása, hogy a bántalmazás előtt a sértetteket nem ismerték, közöttük személyes vita, vagy nézeteltérés nem volt [...] vádlottaknak a nyomozás során tett beismerő, és nem csak a vádlott-társaikra, de önmagukra nézve is terhelő vallomása támasztotta alá a cselekmény elkövetését kiváltó motívum tekintetében. E bizonyítékok olyan zárt láncolatot alkotnak, amelyekből kétséget kizáróan következtetni lehetett a vádlottak cselekményének elkövetéskori indítóokára. Nyilvánvaló, hogy más megítélés alá esik annak az elkövetőnek a cselekménye, akit személyes vita, vagy hirtelen felindulás vezet a testi épség elleni cselekmény elkövetésére, még akkor is, ha náci jelképet gyűjt, cigányellenes verset tetováltat a háttára, vagy ilyen nézeteket vall [...] Jelen ügyben [...] kétséget kizáróan bizonyítható volt, hogy a vádlottak a sértettet azért bántalmazták, mert a cigány etnikai csoportához tartozik.*”

A másodfokú bíróság ugyanakkor azt is megállapította, hogy az ügyészség nem tette a vád tárgyává a sértett lányának bántalmazását, pedig ha része lett volna a vádirati tényállásnak, a bűncselekmény rendbeliségére, és az ötödrendű tettesi szerepére is kihatással lett volna.

Tekintettel arra, hogy a folyamatban lévő ügy alatt megváltozott a bűncselekmény megnevezése, és egyben bővült a sértetti köre, ezért a Btk. 2. §-ára figyelemmel az ügyben „*az elkövetéskor hatályos törvény volt az irányadó, mert a sértetti kör bővülése súlyosabb elbírálást jelentett*”.

Vizsgálta továbbá a másodfokú bíróság az eljárásban lefoglalt önkényuralmi jelképek birtoklásának kérdését is, és megállapította, hogy azok birtoklása önmagában nem szabálysértő, ezért az elsőfokú bíróság helyesen járt el, amikor azok lefoglalását megszüntetve, kiadni rendelte ötödrendűnek.

A sértett: 48 éves roma nő. A cselekmény estéjén két üveg sört ivott meg, állítása szerint egyáltalán nem volt ittas, ezt támasztotta alá az ambuláns kezelőlap és a felszolgáló tanúvallomása is.

Tanúvallomásában a következőképp mesélte el az őt ért támadást: „*Hirtelen egy nagy ütést éreztem – melyet ököllel kaptam – a jobb oldali arcfelemen. Azonnal körbevett minket öt vagy hat férfi, akik semmit sem szóltak. A lányom ekkor a jobb oldalamon állt. Én az ütéstől – mely nagy erejű volt – beestem a füves részre, a földre. Ekkor az ott lévők közül valamennyien elkezdtek rúgni a fekvő helyzetemben. Ekkor lányom visszafelé kezdett futni, és ordítózott, hogy segítsen valaki. Azt később a lányom mesélte, hogy a férfiak közül az egyik utána futott, és fenékebe is rúgta, de nem érte utol [...] Nagyon féltettem, hogy a lányomat is bántják. Én nem tudtam megszólalni, mivel a kezemmel az arcomat védtem a rúgások ellen [...] összegörnyedt állapotban feküdtem, így a rúgások a derekamat, a hátamat érték. Biztos vagyok benne, hogy a bántalmazásomban valamennyi ott lévő csuklyás részt vett. Hirtelen abbahagyták a verésemet, és [...] futásnak eredtek [...] A személyek arcát nem láttam, mivel mindegyik fejét kapucni takarta, valamint az arcukon is maszk volt.*”

Későbbi vallomásában azt is elmondta, hogy „*Nem roma népviseletben voltunk, de a származásunk látszik rajtunk, hiszen barna a bőrünk, és a hajunk fekete. Sapka nem volt rajtunk, tehát messziről is látszik az, hogy romák vagyunk. Beszéltem is a lánnyal, amikor mentünk, a hangom is hallani, hogy roma vagyok, szerintem, bár magyar nyelven beszéltem, nem cigányul.*”

A sértett lánya hasonlóan adta elő a támadást: „*Az épületek irányából felénk jött öt ember. Mikor mellénk értek, rögtön anyámra támadott három ember, kettő velem szemben állt... egyikük kezében lánc volt. Kiabáltam, hogy ne bántsanak bennünket, megijedtem, és elfutottam... hogy valakitől segítsé-*

get kérjek. Ekkor láttam, hogy az egyik ember fut felém, de [...] nem tudott utolérni [...] az utánam futó személy felém rúgott, és az enyhén, a derekamnál elért, de sem nyoma, sem fájdalom emiatt nem keletkezett [...] Sem nekem, sem édesanyámnak haragosa nincs, nem tudom megmondani, hogy ez a bántalmazás miért történt. Nem vettek el tőlünk semmi értéket, nem tudjuk azt, hogy miért bántották az anyámat.”

A nyomozás során meghallgatták a Cigány Kisebbségi Önkormányzat képviselőjét is, aki elmondta, hogy „a Móra lakótelep az a hely, ahol köztudottan sok roma lakik. Valamikor volt egy cigánytelep Szigetváron, azt felszámolták, és a Móra lakótelepre tulajdonképpen betelepítették a romákat. Azóta is ott maradtak, tehát ez köztudott, hogy ezen a részen sok a roma. A Móra lakótelepen kb. 80 cigánycsalád lakik, az 1. számú házban, csak egy háztömbben 29 romacsalád lakik [...] A mozi parkon átvágva lehet a legközelebb a Móra lakótelepre jutni. Ha ott várták a támadók a [sértettet], vagy romákat, akkor számíthattak rá, hogy arra fognak menni.”

Fiatalkorú elsőrendű vádlott: egy hónappal a tizennyolcadik születésnapja előtt követte el a bűncselekményt. Büntetve volt: a bíróság – megszüntetve korábbi próbára bocsátását – lopás vétsége és lopás büntette miatt öt hónap fiatalkorúak fogházára ítélte, amelynek végrehajtását egy év próbaidőre felfüggesztette, és megállapította, hogy pártfogó felügyelet alatt áll.

A fiatalkorú vádlott magyar, gyermektelen és nőtlen, 200 cm magas, 110 kg súlyú férfi, a legmagasabb iskolai végzettsége a szakközépiskola tizenegyedik osztálya volt.

Tanára szerint könnyen befolyásolható, halk szavú, béketűrő, tiszteletudó és segítőkész. Agresszív, fajgyűlölő magatartást nem tapasztalt nála. Iskolai teljesítményét közepesnek minősítette. Az iskola adatai alapján a hiányzásai miatt három tárgyból nem osztályozható, egy tárgyból elégtelen, a többi tárgyból pedig elégséges, illetve közepes volt a tanulmányi eredménye. A tizenegyedik osztályt kétszer járta.

Édesanyja és nevelőapja tartotta el. A 100 m²-es, ötszobás családi házban öten éltek, a vádlott két testvérével, fiatalkorú húgával és gyermekkorú öccsével, aki az édesanyjuk második házasságából származott. Az egy főre jutó havi jövedelem 122 750 forint volt, ez átlag feletti megélhetést jelentett a család számára. Fiatalkorú elsőrendű vádlott az édesapjával is tartotta a kapcsolatot, időnként járt vele dolgozni is. Az édesanya szerint a fia könnyen befolyásolható, és rossz társaságba keveredett. Ennek okaként az édesapa elhanyagoló magatartását, az apai példa hiányát nevezte meg. „A csintalan tevékenység [...] egy segélykiáltás a gyermek részéről. Itt vagyok, vegyél ész-

re!” Az apának nyűg a gyermekével való foglalkozás, és új felesége is korlátozza a láthatást.

A szkinhed külsőségekről az édesanya a következőket mondta: „... több éve így öltözködik. Erős testalkata miatt szerette a fekete színt [...] bakancsot hordott. Hatalmas lábmérete miatt nagyon nehéz cipőt kapnom számára. Ez az öltözködési formája kb. 2 éve van meg. Mindig is kopasz volt, mert az építőiparban dolgozott nyáron, iskolaidőben meg [...] könnyebb volt tisztántartani.” Fia kihallgatásakor elmondta, hogy „kidobatta velem az összes ruháját, a fekete ruhát, meg ilyeneket, ez is mutatja, hogy mennyire megváltozott”.

Magatartási problémái miatt tizenöt éves korától foglalkozott vele gyermekpszichiáter. Az érzelmi és akarati funkciók zavarait mutatták a vizsgálatok: „vágyorientált, akarateréje gyenge, önbizalma – a sorozatos iskolai kudarc miatt – kevés. Kötődései felszínesek. Szeretne beilleszkedni a kortárscsoportba, könnyen befolyásolható, téríthető, mivel önálló értékrendje nem kialakult. Indulati életére főként passzív-, verbális agresszió jellemző.” Tizenhét éves koráig heti rendszerességgel pszichés, illetve gyógyszeres segítséget kapott, problémái enyhültek.

Fiatalkorú első kihallgatásakor nyíltan elmondta, hogy a hungarista mozgalom tagja. Védekezése szerint társai megbeszélték, hogy elutaznak Szigetvárra, és ott keresnek egy ittas személyt, akit megvernek. Egyetértett velük, és a későbbiekben a földön fekvő sértettet ő is bántalmazta, kétszer belerúgott. „A két nőt azért bántalmaztuk, mert cigányok [...] én többet is rúgtam, nem csak kettőt, abból viszont csak kettő találta el [...] nekem egy Still márkájú bakancsom van, ami acélbetétes.”

Fiatalkorú vádlott beszámolt korábbi tetteikről is, amelyek nagyon jellemzőek a szélsőjobboldali beállítottságú fiatalok erőszakos bűncselekményeire. A céltalan csoportos időtöltés, az erőfitogtatás, a gyengéket bántalmazása, ami egyben felkészülés a későbbi, nagyobb erőszaktektelekre. „[Másodrendű] mesélte nekem, hogy 2007 nyár elején találtak egy részeg embert, megnézték, hogy tud-e magáról, és amikor meggyőződött róla, hogy milyen állapotban van, fogta és fejbe verte egy boxerral.” „Kb. egy hónapja elmentünk csámborogni [másodrendűvel és két másik társukkal], amikor jött velünk szembe egy számunkra ismeretlen ittas ember. Odaértünk mellé, kb. 1 méterre, akkor [másodrendű] fogta, és fejbe ütötte egy alkalommal ököllel. Ekkor az ember összeesett, és mi mentünk tovább, nem is foglalkoztunk vele, azóta sem tudom, mi van vele [...] három éve, egy épülő háznak az ablakát betörtém [...] erre már nem nagyon emlékszem.”

A rendőrségen tett vallomását később írásban visszavonta: „*pontatlanul került jegyzőkönyvbe az, hogy a hungarista mozgalom tagja vagyok. Valóban elmentem egy gyűlésre [a Magyar Gárda gyűlésére], de nem léptem be, nem fizettem tagdíjat, tag nem vagyok. A jegyzőkönyvben az szerepel, hogy elmondom, hogy a két nőt azért bántottuk, mert ők cigányok. Ezt nem így mondtam, és nem is felel meg a valóságnak [...] tudtam, hogy valami verekedés, bátorság-próba lesz, de hogy konkrétan mi fog történni, arról nem tudtam. Nem akartam a többiek előtt gyávának mutatkozni, azért rúgtam meg a földön fekvő személyt. Nagyon bánom, amit tettem, roma barátaim, osztálytársaim vannak, soha nem volt velük problémám...*” Folytatólagos kihallgatásakor tovább finomította szerepét: „*A talpába rúgtam, azt hiszem, egyet, arra vigyáztam, hogy ne legyen baja, ezért rúgtam meg a talpát, ezt is csak azért, hogy a többiek lássák, hogy csinállok valamit [...] a kapucni a fejemen volt, mert hideg volt [...] nem vagyok szkinhed, egészségügyi okokból rövid tüsi a hajam.*” Meghatalmazott védője a tárgyaláson egyenesen a „*falkaszellem*” elragadó hatását okolja a fiatalokú eltévelyedéséért: „*le volt maradva, bele-sodródott a cselekményekbe. Azt érzi, hogy ezek nem helyes cselekmények.*”

Másodrendű vádlott: 20 éves magyar, nőtlen, gyermektelen, 189 cm-es, 113 kg súlyú férfi, a legmagasabb iskolai végzettsége az ipari iskola második osztálya, végzős volt. Az igazságügyi orvosegyetem vizsgálat során sajátos értelmezését adta a „*jótanulóságnak*”: „*a tanulás elég jól ment, egyedül hatodik év végén [...] bukott [...] kicsit rossz gyerek volt [...] utána szerkezetlakatosnak tanult [...] jól ment, bár most félévkor megbukott.*”

Büntetlen előéletű: a bíróság garázdaság vétsége és rongálás vétsége miatt intézkedésként próbára bocsátotta, egyben elrendelte pártfogó felügyeletét.

Tízennyolc éves korában szülei elváltak. Édesanyjával élt egy lakásban. Egy főre jutó havi jövedelmük mélyen átlag alatti, harmincötezer forint volt.

Védekezésében előadta, hogy „*tulajdonképpen céltalanul sétáltunk. Én [fiatalokú elsőrendű vádlottal] lemaradva [...] hamar odaértünk, és én egy vagy két alkalommal rúgtam meg a földön fekvő nőt [...] korábban mi öten szoktunk olyan dolgokról beszélni, hogy meg kellene verni egy-két cigányt. MI öten nem szimpatizálunk ezzel a népcsoporttal, a bántalmazás oka tehát az volt, hogy a két nő cigány volt [...] nagy erővel rúgtam [...] a földön fekvő, mikor mi otthagytuk, nem tudom, mi lett vele.*” Ötödrendű szerepéről is nyilatkozott: „*azért nem bántotta a földön fekvő nőt, mert elfutott a másik nő után. Ha ott lett volna velünk, biztosan megrúgta volna, mert egyezik a gondolkodásunk [...] ha elérte volna, biztosan jól megverte volna.*”

Fiatalkorú elsőrendű vádlotthoz hasonlóan korábbi erőszakos cselekményekről is beszámolt: két esetben magatehetetlen, részeg hajléktalanokat, egy esetben az úton szembejövő részeg férfi megverését ismerte el, vagyis ugyanazokat, amelyeket fiatalkorú elsőrendű vádlott. Korábbi években pedig rongálás és garázdaság jellemezte az erejüket próbálgató fiatal szkinhedeket: prés- és lakóházak ablakainak betörése, kerékpártároló elhúzása, gépjármű visszapillantó tükrének letörése. Rendőrségen tett vallomása után ő is írásbeli vallomást terjesztett elő, amelyben megpróbált teljesen kihátrálni korábbi nyilatkozata elől: „*Sétáltunk [...] arra lettem figyelmes, hogy az elől haladók egy embert tetteleg bántalmaznak. Az összetűzés elejét nem láttam, nem tudom, hogy miből alakult ki a dulakodás [...] odaértünk a többiekhez, és én is egy alkalommal megrúgtam a földön fekvő személyt [...] a hátába rúgtam bele, majd elfutottunk a helyszínről [...] én verekedést nem kezdeményeztem, nem volt tudomásom arról, hogy a bántalmazott személy roma származású, és nem ilyen indíttatásból vettem részt a cselekményben.*” A vádlottak között, fiatalkorú elsőrendű mellett, másodrendűnek volt egyedül meghatalmazott védője. A védők tevékenysége egyértelműen észrevehető az írásban módosított vallomásokban, a védenek kioktatásában, azaz annak hangoztatásában, hogy véletlenül sodródtak az ügybe, és „*az etnikai megnevezés a nyomozóhatóság buzgóságán alapszik, ez nem etnikai jellegű bűncselekmény volt*”, ahogy azt másodrendű védője is kiemelte az előzetes letartóztatás elrendelése tárgyában tartott ülésen.

Harmadrendű vádlott: 21 éves, nőtlen, egyedülálló (az ítélet idején életjárási kapcsolatban élő) férfi, a legmagasabb iskolai végzettsége tizenegy osztály. Vagyontalan, alkalmi munkából havonta harmincezer forint jövedelme volt. Rendszeres ivó. A hiphop- és rapzenét szereti, és testszerte több tetoválása van, ezek említését annak igazolására használja, hogy nem lehet rasszista. Szülei egyéves korában elváltak, édesanyja egyedül nevelte. Általános iskolai tanulmányai alatt tanulási gondjai voltak, illetve nem tanult, ezért az igazgató pszichológushoz vitte, akihez rendszeresen járt. Az igazságügyi elmeorvos-szakértői vélemény szerint kissé feszült, szorongó, diszharmonikus személyiség, ez azonban a terhére rótt cselekmény kapcsán korlátozó tényezőként nem volt értékelhető. A vizsgálaton elmondta, hogy nem akar az országban maradni, mert nem érzi itt jól magát, külföldön normálisabbak az emberek.

Már a legelső vallomásában tagadta, hogy „*cigányverést*” csináltak volna: „*Bennem semmilyen etnikai csoport iránti gyűlölet nincsen [...] valamit magyaráztak a romák, és akkor én arra emlékszem, hogy én átestem egy ro-*

ma származású emberen. Hogy ki kit ütött, vagy rúgott, azt én nem tudom, ugyanis nem láttam, sötét is volt, meg ittas is voltam. Valami biztos volt, mert nem lennék itt, ha nem lett volna valami, ugye [...] én senkit nem bántottam, én nem gyűlölöm a cigányokat, semmi bajom nincs velük. Ami verekedés volt, az biztos azért volt, mert a romák beszóltak a haverjaimnak [...] én semmilyen fajjal nem vagyok elutasító... összejárok romákkal [...] meg is szoktam hívni őket, vagy hagyok nekik a sörömből [...] Ha a többiek azt mondják, akkor lehet, hogy megütöttem, de egyszerűen nem tudom. Szerintem nem ütöttem meg. Nálam volt valóban fából készült boxer, de a belső, hátsó zsebemben volt. Másodrendű-től kaptam. Ő is csak úgy odaadta [...] azért, hogy fogjam meg egy kicsit, én meg eltettem azt.” Arra kérdésre, hogy miért volt eltakarva az arcuk, a hideget jelölte meg magyarázatként.

Negyedrendű vádlott: 18 éves, nőtlen, gyermektelen magyar férfi, a legmagasabb iskolai végzettsége nyolc osztály. Az iskolában tanulási problémái voltak: többször pótvizsgával tudott csak a következő osztályba lépni. Az általános iskola után ipari iskolát kezdett, de otthagyta, elment esti tagozatra, majd azt is félbehagyta, és dolgozni kezdett. Munkahelyén több vizsgát kellett volna letennie, amelyekre általános iskolai végzettségével nem érezte képesnek magát, ezért kilépett. A cselekmény idején munkanélküli volt, alkalmi és segédmunkákat vállalt, az elsőfokú ítélet meghozatalakor már állandó alkalmazásban állt. Leszázálekolt édesanyjával élt, hároméves korában az édesapja elhagyta a családot, így őt nem is ismeri.

Büntetve nem volt, de a bíróság határozatával kétrendbeli rongálás miatt, intézkedésként egy év próbára bocsátotta, és megállapította, hogy pártfogó felügyelet alatt áll.

Vallomásaiban őszintén elmondta, hogy tudta a társairól, hogy „kopaszok és szkinhedek, és [...] nem szimpatizálnak a cigányokkal [...] nem szeretjük a cigányokat. Beszéltünk arról, hogy több olyan eset Barcson, hogy több cigány megvert fehér embert, és nem csináltak semmit a rendőrök, büntetlenül megúszták. Úgy gondoltunk, hogy ha a romáknak szabad verni fehér embert, akkor mi is megtehetjük ugyanazt [...] A történetek után megbeszéltük, hogy sikerült legalább egy cigány nőt megverni. Elmondom, hogy én nem vagyok rasszista, nem gyűlölöm a cigányokat, de nem tudtam én sem eltűrni, hogy bántalmazhatnak magyar embert, és nem kapnak büntetést. Úgy gondoltuk, hogy majd mi igazságot teszünk.” Természetesen negyedrendű is tagadta rasszista beállítottságát, cselekményét is csak annyiban vállalta, hogy „megbotlott” a földön fekvő sértettben. A szemlélete annyiban is tipikus, hogy nemzetmentő, rendteremtő szerepben tetszeleg. A társak szélsőjobboldali el-

kötelezettségéről későbbi vallomásaiban is tett említést: „*úgy öltözködnek [...] [fiatalkorú első-, másod- és ötödrendű] olyan gyűlésen voltak, amit a Magyar Gárda tartott Darányban, ott nemzeti, faji, etnikai elleni gyűlés volt [...] abban nem vagyok biztos, hogy faji elleni gyűlés volt, de hogy a Magyar Gárda gyűlésen voltak [...] ilyen a felfogásuk, megnyilvánul a külsőségeikben, [ötödrendűnek] van egy horogkereszt a hátára tetoválva, [fiatalkorú elsőrendű és másodrendű] fehér fűzős bakancsot hordott, ez a fehér hatalmat jelenti az ő számukra, ezért nem szeretik a romák azt, hogy ilyet látnak bizonyos embereken.*”

Írásbeli vallomásában próbálta felerősíteni a társai szerepét a saját cselekményéhez képest azáltal, hogy hungaristaként jellemezte őket, sőt a rendőrség tudomására hozta harmadrendű kábítószer-fogyasztását, mi több, felajánlotta, hogy hajlandó megadni a diler adatait is.

Ötödrendű vádlott: 22 éves, magyar, nőtlen, gyermektelen férfi. Szülei együtt élnek, édesanyja hivatásos nevelőszülő, öt gyereket nevel. Az édesapját leszázalékolták, korábban alkalmazott volt. Legmagasabb iskolai végzettsége nyolc osztály. Kilencedikben megbukott, majd több helyen dolgozott, rövid ideig, aztán munkanélküli lett, és főleg a szülei támogatták, illetve szociális segílyt kapott. Tipikus pálya ez a fiatal szkinhedek körében. Szinte tükrözik magukban azokat a problémákat, amelyekért a romákat élőködőnek tartják, magukat viszont áldozatnak.

Büntetve volt: a bíróság 18-rendbeli rongálás vétsége miatt százezer-nyolcszáz forint pénzbüntetést szabott ki vele szemben.

Az igazságügyi elmeorvos-szakértői vélemény szerint kifejezett indulati nehézségek és alacsonyabb kudarcűrő képesség jellemzi, diszharmonikus személyiség, ez azonban a terhére rótt cselekmény kapcsán korlátozó tényezőként nem volt értékelhető. A lelet szerint „*nem emlékszik rá, hogy megvert volna bárkit is, valószínű nem, mert nem egy verekedős típus [...] 100%-ig biztos benne, hogy nem bántott senkit. Nem emlékszik rá, 100%, hogy nem volt ott [...] Gárdagyűlésen érdeklődőként vett részt, meghallgatta a terveiket, hogy mit szeretnének megvalósítani. Aznap este fogyasztott alkoholt, mert mindennap fogyaszt alkoholt [...] sört, 4-5 korsóval, általában hetente elszív 1-2 gr. füves cigit [...] Rivotrilt szokott szedni, amikor ideges [...] Ha kötekednek vele, ha szidják a tetoválásait, akkor ideges lesz. Az arca is ki van tetoválva. Fülein a fülcimpákat kitágította. Amikor ideges volt, nem akart mást bántani, és inkább a saját fülét kilyukasztotta, és már akkor a lyuk, hogy az ujjá belefér [...] Ha felidegesedik, akkor nem bánt senkit, akkor inkább tá-*

gítja a fülét, ami elég fájdalmas, piercinget szúrat magának, vagy tetováltat magának valamit.”

Védekezésében előadta, hogy társait jól ismeri a Magyar Gárdából. Eredetileg Pécsre akartak utazni tetováltatni, de nem jártak sikerrel. Mivel nem volt jegyük, a lebukástól félve, leszálltak Szigetváron. *„Elmentünk öten sétálni. A mozi parkban is voltunk, akkor jött a két nő, eléggé sötét volt. Az, hogy ezek romák, nem látszott rajtuk [...] azt vettem észre, hogy valaki közülünk megütötte az idősebb nőt [...] elkezdett a csaj sikítani, én meg utána szaladtam. Az, hogy cigány, így vagy úgy, nem hangzott el.”* A kérdésre, hogy miért futott a lány után, azt válaszolta, hogy *„nehogy szóljon a rendőröknek, de nem értem utol”*.

A vádlott egy 80 cm hosszú, 3,5 x 1,5 centis szemekből álló láncot tartott magánál, de természetesen erre is talált magyarázatot: *„egy dísz, a nyakamban hordom [...] én ilyeneket viselek [...] viszont elmondom, hogy skizofréniával kezeltek”*.

Szabadlára helyezése iránti kérelmében ismételten megpróbálta kimenteni magát a rasszizmus gyanúja alól: *„Szüleimmel cigányszármazású intézeti gyermekeket nevelünk több mint tíz éve. Tehát semmiféle etnikai csoport ellen nem táplálok gyűlöletet, és nem is vagyok olyan csoportnak, vagy szervezetnek tagja, akik bármilyen kisebbség tagjaival ellenségesen viselkednek.”* Egyúttal újabb verziót ismertetett cselekménye motívumáról is: *„azért hagytam elmenekülni, és futottam utána, hogy társaimat megtévesszem, hogy ne bántalmazzák [...] olyan faluban lakom, ahol a lakosságának 65-70%-a roma, ezen kívül családomban is van cigány származású rokon [...] Semmilyen hungarista párt, szervezet tagja nem vagyok. Vagyis én nem gyűlölöm a romákat. Barátaim között nagyon sok a cigány.”*

A galamblelkű fiatalember bv. intézetbeli viselkedése azonban hamarosan szemet szúrt az öröknek, akik nem értették, miért takargatja a hátát fürdés közben. Ötödrendű hátán négy versszakból álló vers látható, amelyet nyilván mély meggyőződéséből fakadóan visel élete végéig. *„Killers – halott cigány [...] Csak a halott cigány jó cigány [...] mindegyik hazudik [...] egykutyá mindegyik, csaló, hazug cigány [...] Köztük is van jó, ezt senki nem vitatja, a temetőben található ez a ritka fajta...”*

Ötödrendű a szélsőséges nézeteit az iwiw közösségi portálon is hirdette: 21 szélsőjobboldali, magyar, német, brit és svéd zenekart sorolt fel kedvenceként (például Arbeit macht frei, Saga, Apartheid, Junkers88 stb.), klubtagságai (Pécsi Skinheadek, Becsület Napja, Romantikus Erőszak stb.), a fotói is magukért beszélnek. Számos ismerőse között megtalálható volt a Magyar

Nyilaskeresztesek, a Magyarország Katonái, a Magyar Harcosok Szövetsége, a LONSDALE, a Magyar Gárda, a Magyar Hungarista, és sorolhatnám...

Végül még egy adalék az ügghöz. Ismert médiamunkás írása jelent meg a vádlottak pártján a *Magyar Hírlapban*, amivel a józan olvasó nem tud mit kezdeni. A szerző szerint a jogerős ítélettel „*Annak a három nem cigány suhancnak éppen most ölik meg a maradék lelkét [...] A társadalom pedig fuldoklik tehetetlenségében, eszeveszett dühében. És érti az üzenetet, amit az igazságszolgáltatás küldött neki: ha egy cigány megöl egy magyart, megúszza szabadlábon az egészet. Ha egy magyar felpofoz egy cigányt, akkor két és fél évet fog ülni. Nos, ez nem igazságszolgáltatás. Így nem lehet élni [...] A háború már régen elkezdődött. És eszkalálódni fog...*”² (Pécsi V. Ü. 505/2008.)

Kilencedik eset

Sértett és vádlott is fogvatartott volt a Szegedi Fegyház és Börtönben. 2006 végétől közös zárkában voltak. A terhelt a kezdetektől trágárul kötekedett a sértettel, annak zsidó származása, vallása miatt. Roma származású zárkatársait is szidalmazta származásuk miatt. 2008 novemberében ismételt szóváltás alakult ki a sértettel, amikor a terhelt kijelentette, hogy: „*Az összes zsidót ki kellene üldözni az országból! Hitler rossz munkát végzett, mert nem irtotta ki a buzikát, a cigányokat, meg a zsidókat.*” A sértett közölte, hogy ne mondjon ilyeneket neki, mert rokonai haltak meg a koncentrációs táborokban. Ez után a vádlott a sértetthez lépett, és megpróbálta az ingénél fogva lehúzni az emeletes ágyról, miközben azt mondta: „*Fejezd már be, te bűdös zsidó, mert levágom a fejed, és azzal fogok focizni a zárkában!*” E közben rángatta, majd többször kisebb erővel megütötte.

A nyomozás a Btk. 174/B § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő *közösség tagja elleni erőszak bűntette* miatt indult, és a Szegedi Városi Bíróság is e cselekmény elkövetésében találta bűnösnek, ezért a többszörösen visszaeső vádlottat két év fegyházbüntetésre, és mellékbüntetésül négy év közügyektől eltiltásra ítélte.

A sértett negyvenéves, zsidó vallású, magyar férfi. Betartja a vallási előírásokat (kipát hord, kóserül étkezik). Szabadságvesztés-büntetését – a vádlotthoz hasonlóan – élet elleni cselekmény elkövetése miatt tölti.

² Ítélet. Magyar Hírlap, 2009. december 22.
<http://www.magyarhirlap.hu/velemenyt/itelet.html>

A terhelt: 58 éves magyar férfi, legmagasabb iskolai végzettsége szakmunkásképző iskola, szabadságvesztés-büntetése előtt segédmunkásként dolgozott, nőtlen, egyedül, hajléktalanként élt. Háromszor volt büntetve: életveszélyt okozó testi sértés miatt egy év börtönbüntetésre, majd visszaesőként, emberölés büntetése miatt tizennégy év fegyházra, mellékbüntetésül tíz év közügyektől eltiltásra, legutoljára többszörös visszaesőként emberölés büntetnének kísérlete miatt tizenkét év fegyházbüntetésre, mellékbüntetésül tíz év közügyektől eltiltásra ítélték.

Cselekményét teljes mértékben tagadta, a gyanúsítás ellen is panasszal élt, és folyamatosan konfabulált. Például a szembesítéskor: *„Hitlert csak azért tisztetem, mert a homokosokat irtotta a saját vezérkarában. Te nem fejezted be a gyalázkodást, tovább mondtad, hogy aki Jézusban, egy csavargóban hisz, az csak rasszista lehet. Azt mondtad, rosszat álmodtál, nekem ástad a sírt, amibe a legdrágább koporsóban fogsz eltemetni, lebetonozol, és levágod az ujjaimat, hogy ha jön a feltámadás, akkor se tudjak kikaparni.”* vagy *„Az eltussolásba a [sértett] nagybátyja is belefolyt, aki katonai ügyész, dandártábornoki rangban, és az akkori intézet parancsnokának az évfolyamtársa volt”*. A terhelt egy tiszta pillanatában bevallotta az egész cselekményt, ahogy azt a sértett feljelentése, a vád, és az ítélet is tartalmazta.

A korábbi büntetőeljárásokba bevont szakértői vélemények szerint a vádlott elmeállapotának beszámíthatósága teljes: *„tartással nem rendelkező, érzelmileg színtelen, kötődésre képtelen”* személy, akit *„indulatlabilitás, agresszivitás, morális és jellembeli gyengeségek, alkalmazkodási és beilleszkedési nehézségek”* jellemeznék. (8674/2008.)

Tizedik eset

A terhelt 2009 márciusában az iwiw.hu közösségi portálon, saját – kizárólag az ismerősei által olvasható – üzenőfalán helyezett el bejegyzést az után, hogy a zalalövői vasútállomáson elkövetett testi sértést romáknak tulajdonították. (Utóbb kiderült, hogy nem romák voltak az elkövetők.)

A gyanúsított tagja a helybeli, tizennégy tagú Kerecsen Hagyományörző és Kulturális Egyesületnek, amely – egyebek közt – koncerteket szervez. Így hirdették meg egy nemzeti rockot játszó együttes fellépését is, amelyet a terhelt a saját iwiw-oldalán is reklámozott.

A terhelt bejegyzése a következő: *„Mától kedves zalalövőiek, lehet cigányokat ütni! Ha már egyszer a tisztességes embereket baszogatják ezek a tetvek, és a mi adóinkból tartanak 20 milliós lakodalmat, akkor ennyi elégtétel nekünk is jár! Harcra fel!*

[...] Szombaton a Hozbor presszóban Magozott Cseresznye koncert! [...] Aki akarja, megbassza a tetveket, aki meg csak fejbe rúgni szeretné, az is szeretettel várjuk!”

A cselekmény miatt a Zalalövői Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke tett feljelentést, mert „a többségi társadalom személyeiben az esemény különböző álláspontokként jelenik meg, amelyek az iwiv.hu közösségi portálon és a kuruc.info internetes honlapon jelentek meg. Ezek a megnyilvánulások félelmet keltőek családjaink számára, ezért tegnap este több mint ötven zalalövői cigánycsalád gyűlt össze, hogy mit is lehetne tenni. A családok félelmeiknek adtak hangot, elmondták, hogy éjszaka nem mernék aludni, és többen is el akarnak költözni.”

A Btk. 174/B § (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés szerint minősülő közösség tagja elleni erőszak vétségének előkészülete miatt a Zala Megyei Rendőr-főkapitányságon indult nyomozás, ennek folyamán meghallgatták a feljelentőt, az egyesület vezetőjét és a gyanúsítottat.

Az egyesület vezetője szerint egyetlen rendezvényükön sem történt rendbontás, cigány vagy bármely nemzetiség elleni atrocitás. Nem volt cigányellenes hangulat a városban, ezt igazolja az is, hogy a helyi sportegyesület vezetője maga roma. A településen nincsenek bőrfejük, és senkinek nem volt oka erőszaktól tartani. A tanú helytelenítette a gyanúsított megnyilvánulását, amelyet komolytalannak minősített ugyan, de arra alkalmas volt, hogy kellemetlen helyzetbe hozza őket. A tanú szerint a feljelentő kizárólag a médiaszerplésért fújta fel az egész ügyet. Ezt alátámasztandó említette meg, hogy a feljelentő tévényilatkozatakor őt, nem helybeli szkinhed masírozott az utcán, mint ahogy a feljelentő mellett álló, és a gyermeke félelméről beszámoló tanú sem volt a város lakosa, és a gyermeke sem a helyi iskola tanulója. A koncert napján viszont a feljelentő tizenöt társával „örségben”, a presszóban várta az érkező „ötszáz motorost”, noha a 120 személy befogadására alkalmas szórakozóhelyen legfeljebb nyolcvan szoktak megjelenni koncertek idején.

A gyanúsított védekezésében előadta, hogy „a tv-ből és az Internetről szerzett tudomást arról, hogy egy vasútállomáson roma fiatalok magyar gyereket ütöttek és megalázóan viselkedtek vele”, az pedig „közszájon forgott a városban, hogy a feljelentő lányának 20 milliós lakodalmat tartott”, ami a falusi, dolgozó emberek alacsony életszínvonala miatt felháborította. Bejegyzését már annak tudatában tette, hogy kiderült az említett eset elkövetőjének magyar volta, így állítása szerint az „nem a cigányok ellen irányult, hanem bárki ellen, aki képes megalázni másokat”. Nem tartja magát rasszistának, „felhívása üres, az Interneten szokásos túlzó, igazi tartalom nélküli hozzászól-

lás”. Az iwiw üzenőfalán a véleményét írta le, nem nézte, mások mit írtak, mivel „ez nem chat vagy fórum, tehát nem beszélgetés zajlott”.

A nyomozás során nem foglalkoztak a feljelentő ama megjegyzésével, hogy a kuruc.info oldalon is találkozott negatív megnyilvánulásokkal a vasútállomáson történtek miatt, csak a gyanúsított – elvileg – kizárólag az ismerősei által látható bejegyzését vizsgálták, amelyet a feljelentő „egy magyar illetőségű személytől” kapott írásos formában, a családok gyűlése után.

A védelem hivatkozott a BH 2006/40., a BH 1983/225. és az 5/1999. Büntető Jogegységi Határozatban foglaltakra, amelyek szerint az előkészület akkor tekinthető önálló bűncselekménynak, ha célzatosan és szándékosan valósul meg, továbbá komoly, konkrét és közvetlen tartalmú. Jelen esetben a védelem álláspontja szerint egyik jellemző elem sem valósult meg.

A nyomozást a Zalaegerszegi Városi Ügyészség bizonyítottság hiánya miatt, a Be. 190. § (1) bekezdés b) pontja alapján – mert a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése, és az az eljárás folytatásától sem várható – megszüntette.

A Zala Megyei Főügyészség a városi ügyészség határozatát hivatalból felülvizsgálta, és indokolását a következőkkel egészítette ki ugyancsak a BH 2006/40.-re hivatkozva: „az általánosságban megfogalmazott felhívás inkább a gyanúsított gondolatait tükrözte, a cselekmény elkövetésére irányuló hatást másokból nem váltott ki. A komoly, konkrét és közvetlen elemeket nélkülözte, ez alól csak a koncertre vonatkozó rész tekinthető kivételnek. Miután azonban az ismerten jobboldali zenekar koncertjén a romák megjelenésének a valószínűsége kicsi volt, a koncert elmaradása után újabb bejegyzés nem született, a korábbi bejegyzés hatása pedig az volt, hogy a gyanúsítottat figyelmeztették a bejegyzés hangnemének kifogásolható voltára, e felhívás sem minősíthető a bűncselekmény elkövetéséhez megkívánt mértékben komolynak.”

A terhelt 21 éves férfi, főiskolai tanuló, büntetlen előéletű. Politikai nézetei szerint nemzeti radikális, a tettét mindenfajta megalázás elleni indulatos felszólalásnak állította be, így próbálva elfedni megnyilvánulása valódi jellegét. Védekezése azonban nem volt releváns, hiszen magánjellegű, komolytalan megnyilvánulásaiért amúgy sem tartozott büntetőjogi felelősséggel.

Az ügy további érdekessége a jogi minősítés: a közösség elleni izgatás és a közösség tagja elleni erőszak előkészülete elhatárolásának kérdése. A nyomozó hatóság és az ügyészség egyaránt közösség tagja elleni erőszak büntetése előkészületével gyanúsította meg a terheltet. Álláspontom szerint a terhelt cselekménye inkább ütközött volna a Btk. 269. §-ába, ha nem forogtak volna fenn ugyanazok a bizonyítási problémák a közösség elleni izgatás esetében is.

A terhelt internetes bejegyzései („*Lehet cigányokat ütni! Harcra fel! Aki akarja, megbassza a tetveket, aki meg csak fejbe rúgni szeretné, azt is szeretettel várjuk!*”) semmiben nem különböznek az EBH 1999/6.-ban közösség elleni izgatásnak minősített „*cionista gazemberek, akiket ki kell söpörni a hatalomból*”, ugyanez a BH 1998/521.-ben: „*páros lábbal ki kell rugdosni*” és „*ki kell vágni őket*” vagy a BH 2005/46.-ban ugyancsak közösség elleni izgatást megvalósító: „*Rekeszd ki őket! Mert, ha nem teszed, ők teszik meg veled!*” terhelti kijelentéseivel. Az a tény, hogy a jelen ügyben a gyanúsított egy meghatározott cselekvési módot javasolt, nem mutat konkrétabb vagy komolyabb előkészületi szándékot a közösség tagja elleni erőszakra, mint a „kisöprés” és „kirekesztés”, hiszen azokat is csak erőszakosan lehet megvalósítani.

Elvileg a *clear and present danger* elvét és az előkészületi cselekmények „komoly, közvetlen és konkrét” hármass kívánalmát kell minden esetben elhatárolni, amikor csak szóbeli cselekményre kerül sor. Véleményem szerint a jogalkotóban nem merült fel a szóbeli előkészület lehetősége a törvény szövegezése során, kizárólag a cselekvésben megnyilvánuló előkészület „lebeghetett a szeme előtt”, különben maga is szembetalálta volna magát a gyakorlatilag megoldhatatlan elhatárolási problémával. (760/2009.)

Tizenegyedik eset

A vádlottak testvérek, egyben a sértett távoli rokonai. 2010. január 1-jén, hajnali háromkor a sértett szilveszteri szórakozásból tartott hazafelé Hagonyban, a néptelen utcán, amikor szembetalálkozott az ittas első- és másodrendű vádlottakkal, és azok három ismerőseivel. A vádlottak tudták, hogy a sértett a Magyar Gárda tagja volt, ezért fenyegető hangon megkérdezték, hogy gárdista-e, majd a választ meg sem várva odaléptek, elsőrendű ököllel arcon ütötte, majd a másodrendű is ütlegetni kezdte. A sértett egy rúgástól a földre került, ahol tovább folytatták ütlegetését. Végül a vádlottak társaságában lévők rászóltak a vádlottakra, hogy hagyják abba a verést, majd azt mondták a sértettnek, hogy fusson el. A sértett nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett a fején, vállán és a karján.

Az Ózdi Rendőrkapitányság a Btk. 271. § (1) bekezdésébe ütköző és a szerint minősülő *garázdaság vétsége* miatt indított büntetőeljárást.

Az Ózdi Városi Ügyészség az első- és másodrendű gyanúsítottakat a Btk. 174/B § (1) bekezdése szerint minősülő *társtettesként elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntetével* vádolta meg.

Az Ózdi Városi Bíróság mindkét vádlottat bűnösnek találta *társtettesként elkövetett közösség tagja elleni erőszak bűntettében*, ezért első- és másodrendű vádlottat nyolc-nyolc hónap börtönre ítélte, amelynek végrehajtását két-két év próbaidőre felfüggesztette.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség 2011 januárjában felülvizsgálati indítványt terjesztett a Legfelsőbb Bíróság elé a Be. 416. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott okból, mivel a főügyészség álláspontja szerint – amellyel maximálisan egyetértek – a bűncselekmény törvénysértő minősítése miatt törvénysértő büntetést szabtak ki.

Indokolásában a főügyészség hivatkozott a 30/1992. (V. 22.) AB határozatra, amely kifejtette, hogy a lakosság egyes csoportjai kitétel mögött „*az eltérő nézetrendszer (párttagok, egyesületek, mozgalmak, stb. résztvevői) vagy egyéb, tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg*”. Így a bűncselekmény valóban megvalósítható valamely egyesület tagjának sérelmére is, ha őt azon okból bántalmazzák, illetőleg a miatt alkalmaznak ellene erőszakot, mert nem értenek egyet az egyesület nézeteivel, tevékenységével. A főügyészség viszont véleményem szerint helyesen állapította meg, hogy „*A vádlottak erőszakos cselekményéhez nyilvánvalóan hozzájárult annak tudata is, hogy a sértett korábban tagja volt a már bíróság által jogerősen megszüntetett Magyar Gárda Egyesületnek. A Btk. azonban a 174/B. §-ában nyilvánvalóan csak azoknak a nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz tartozó személyeknek kívánt fokozott büntetőjogi védelmet biztosítani, akik valamely okból hátrányos helyzetben vannak, esetlegesen kiszolgáltatottak. A fokozott büntetőjogi védelem azonban nem terjedhet ki egy olyan, már betiltott, illetőleg feloszlott társadalmi szervezet, mozgalom, vagy egyesület tagjára, amely szervezetnek a működése a bíróság által megállapítottan alkotmányellenes, s amelynek célja, tevékenysége éppen a nemzeti, etnikai, faji csoportok ellen irányul.*” A bűncselekmény téves minősítése kihatott a büntetéskiszabásra és a próbaidő tartamának meghatározására is. Az indokolás kiemelte, hogy a terheltek büntetlen előéletűek, cselekményüket ténybelileg beismerték, ezért a főügyészség indítványozta, hogy a Legfelsőbb Bíróság az ítéletet a Be 427. § (1) bekezdés b) pontja alapján akként változtassa meg, hogy a terheltek bűncselekményét a Btk. 271. § (1) bekezdésébe ütköző és a szerint minősülő társtettesként elkövetett garázdaság vétségének minősítse, és pénzbüntetést szabjon ki.

A Legfelsőbb Bíróság alaposnak találta a felülvizsgálati indítványt, ezért a terheltek cselekményét társtettesként elkövetett *garázdaság vétségének*

[Btk. 271. § (1) bek.] minősítette. A terhelteket öt-öt hónapi fogházbüntetés-re ítélte, amelynek végrehajtását egy-egy évi próbaidőre felfüggesztette.

Az ítélet indokolása szerint „*az eszmerendszer közösségére alapozottan szervezett csoport (amely lehet egyesület, mozgalom, stb.) tagjai csak akkor élvezhetnek kiemelt büntetőjogi védelmet, ha a szervezet az alkotmányban rögzített elveket tiszteletben tartva, törvényes keretek között fejt ki a tevékenységét. A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembe helyezkedő szerveződés tagjait – kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta – értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve szenvedne súlyos sérelmet.*”

A sértett 18 éves magyar férfi. Egykori Magyar Gárda-tag, aki kilépett a gárdából, és állítása szerint jelenleg csak szimpatizáns, aktívan nem vesz részt a mozgalomban.

Elsőrendű vádlott a másodrendű vádlott öccse, húszéves, vélhetően roma férfi. Nőtlen, gyermektelen, vagyontalan munkanélküli, a legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola nyolc osztálya. Büntetlen előéletű.

Vallomásában megjegyezte, hogy a sértettet gyermekkorá óta ismeri, osztálytársak voltak, és távoli rokonok.

Cselekményét egy pofon erejéig ismerte el. Védekezésében előadta, hogy a sértett „*erősen ittas volt. Amikor meglátott minket, elkezdett kiabálni, hogy ő gárdista, megöli az összes cigányt, szívjátok ki, az összes faszomat, majd ki is vette a nemi szervét. Ezek után még többször odakiabált, hogy ezt kapjátok be.*” A kérdésre, hogy a tanúk miért nem hallották a kiabálást, nem tudott magyarázatot adni. „*Rákiabáltam: Milán állj le, mit csinálsz? Erre ő azt felelte, hogy te sem érdekelsz, te is cigány vagy, és megindult felém [...] adtam neki egy pofont [...] úgymond fülest.*”

A másodrendű vádlott 23 éves, vélhetően roma férfi. Nőtlen, gyermektelen, vagyontalan, büntetlen előéletű. A helyi erdészetben favágó, havi jövedelme a minimálbér.

Vallomásában megjegyezte, hogy a sértettet gyermekkorá óta ismeri, távoli rokonok.

Saját szerepét a bűncselekményben teljes mértékben tagadta, öccse tekintetében egy pofonról számolt be, amelytől a sértett földre került: „*Amikor a [sértett] mellé értünk, és ő akkor éppen vizelt, így mondta, hogy szopjuk le, és a kurva anyátok, mocskos cigányok, majd felhúzta a nadrágját, belenyelt a sörébe. Ezt követően mi odaértünk mellé. A testvérem kérdezte, hogy miért*

mondod ezt, mit csinálsz [...] azt válaszolta, megdöglötök cigányok így is, úgy is. Ezt követően a testvérem pofon vágta [...] Én annak ellenére, hogy anyázott, nem ütöttem meg [...] amikor szaladt, akkor azt kiabálta, hogy éljenek a gárdisták, dögöljön meg az összes cigány!” (57/2010.)

Közösség elleni izgatás büntette (Btk. 269. §)

Első eset

A vádlott az 1993-ban alakult Nemzeti Front nevű, szélsőjobboldali beállítottságú rockegyüttes tagja, szövegírója volt. A vádlottat a bíróság közösség elleni izgatás büntette miatt kétszer is jogerősen elmarasztalta. Először 1999-ben a Nemzeti Front Erdély és *Idegenek* című dalainak 1997-ben több koncerten történő előadása, valamint az e zeneszámokat tartalmazó *Ébredő Magyar és Fehér Karácsony* című albumok megjelenése és terjesztése miatt, majd 2003-ban az *Erdély, Rap* és az *Idegenek* című dalok szövegét tartalmazó, a vádlott által készített összeállításnak az interneten történő 2002-es közzétételéért.

A vádlott ez után az *Ébredő Magyar* és a *Fehér Karácsony* című hanganyagokat továbbra is sokszorosította, és a Rockworld Bt. üzletvezetőjével kötött megállapodása alapján, a bt.-n keresztül terjesztette (összesen 28 kazettát, illetve CD-t) 2003 novemberében. A bt. budapesti üzletében az üzletvezető anélkül árusította a hanganyagokat, hogy tartalmukat ismerte volna. Az *Ébredő Magyar és Fehér Karácsony* című albumokat a bt. az internetes honlapján is hirdette.

Az *Ébredő Magyar* és *Fehér Karácsony* című albumokon szereplő *Erdély, Rap* és az *Idegenek* című dalok szövegei a románok, feketék és ázsiaiak elleni gyűlöletre uszítanak (például „*Bűnhődni és vért fog izzadni a rettegő román! Elrabolt testrészét visszakapja Magyarország!*” „*Niggerek [...] jönnek a skinheadek [...] Itt az idő, rendezzük a dolgokat, tisztítsuk meg a szennytől országunkat!*”). A vádlott lakásán a nyomozás során további 41 hanganyagot foglaltak le.

A BRFK Gyermek- és Ifjúságvédelmi Osztálya a Btk. 269. § b) pontjába ütköző *közösség elleni izgatás büntette* miatt indított büntetőeljárást a vádlott, a bt. üzletvezetője és a Nemzeti Front egy másik tagja ellen. Az utóbbi két gyanúsított ellen indított nyomozást a Be. 190. § (1) bekezdés c) pontja alapján, mivel nem volt megállapítható, hogy a bűncselekményt ők követték el, megszüntette.

A bt. üzletvezetője elismerte a hanganyagok értékesítését, de tagadta, hogy tudott volna arról, hogy a bíróság korábban elrendelte az elkobásukat.

A másik zenekari tag pedig azt tagadta, hogy az albumok hozzáférhetővé tételében bármiféleképpen közreműködött volna. A nyomozó hatóság megállapítása szerint a gyanúsítottak védekezését cáfoló bizonyíték nem merült fel.

Az egyetlen gyanúsítottal szemben a Budapesti VI–VII. Kerületi Ügyészség emelt vádat a Btk. 269. § b) pontjába ütköző *közösség elleni izgatás bűntette* miatt.

A PKKB ugyancsak e büntett elkövetésében találta bűnösnek, mivel a bíróság kétséget kizáróan megállapította, hogy a vádlott közreműködött az uszító szövegek terjesztésében. Az *„egyértelmű és nyilvánvaló gyűlöletre uszítások aktív cselekvésre, konkrétan verésre utalnak”, és maga „a szövegkörnyezet is nagymértékben dehonosztáló, ráadásul a »tisztítsuk meg a szennytól az országunkat« kifejezéssel már ez is fenyegetően, cselekvésre sarkallóan hatott”.* Az elsőfokú bíróság az indokolásában kifejtette, hogy *„Sajnos hazánkban is volt már rá példa, hogy szélsőséges emberek pusztán származása miatt, rasszista indíttatásból bántalmaztak, vagy részesítettek hátrányban valamilyen szempontból Magyarországon kisebbségben élő embereket, ezért az erőszakos cselekvésbe való átcsapás lehetősége minden ilyen súlyú esetben sajnos valóságos realitás. Ennek társadalmi veszélyessége a bíróság szerint vitán felül álló kérdés, az ilyen jellegű megnyilvánulások szembemennek a Magyar Köztársaság (és állampolgárainak túlnyomó többsége) által vallott humanista és demokratikus elhivatottsággal, nemcsak belülről feszítik szét a társadalmi összetartozás-tudatot, hanem nagymértékben aláássa Magyarország nemzetközi jóhírnevét is.”* A bíróság a vádlottat – halmazati büntetésül – negyvennapos közérdekmunka-büntetésre ítélte. Közérdekű munkaként a vádlott fizikai munkát volt köteles végezni, tekintettel arra, hogy *„ez által lehetőséghez jut, hogy közösség elleni elkövetett bűncselekményével okozott, pénzben ki nem fejezhető károkat a közért kifejtett, társadalmilag hasznos munkájával – legalább részben – reparálni tudja.”*

A bíróság az alkalmazott joghátrány megválasztásakor súlyosító körülményként értékelte a büntetett előélet, a különös visszaesőként, próbára bocsátás hatálya alatt történő elkövetés mellett a vádlotti magatartás ama határait, hogy Magyarország nemzetközi megítélése kedvezőtlenül változik, továbbá az eleve durva közbeszéd helyzete hazánkban tovább súlyosbodik. Enyhítő körülményként értékelte ezzel szemben a ténybeli beismerő vallomást és a vádlott terhére nem róható időmúlást.

Az ítélet ellen a vádlott és védője felmentésért fellebbezett. A védő – aki az 5479/2006. ügyben is eljár – álláspontja szerint a dalszövegek művészi alkotások, társadalmi kórképet mutatnak be, és viszonylag kisszámú közösség-

hez szóltak. A vádlott vallomásának elfogadását kérte, és így a felmentését. Másodlagos indítványa a büntetés enyhítésére irányult, mert véleménye szerint sem a speciális, sem a generális prevenció nem indokolta a megtorló jellegű intézkedés kiszabását. A vádlott azért kérte felmentését, mert a dalokat kb. 15 éve írta, a tárgyalás idején már egész másképp látta a világot, és nem tudott arról, hogy a lemezeket még árulták.

A Fővárosi Bíróság mint másodfokú bíróság a fellebbezéseket nem találta megalapozottnak. A másodfokú bíróság az ítéletből – *„tekintettel arra, hogy a vádlott által elkövetett cselekmény tárgyi súlya nem olya mértékű, hogy Magyarország nemzetközi megítélését befolyásolná”* – az elsőfokú bíróság által értékelte súlyosító körülmények köréből mellőzte.

A vádlott negyvenéves magyar, egyedülálló, munkanélküli férfi. Legmagasabb iskolai végzettsége szakközépiskolai érettségi. Mohácsi lakos, aki havi tizenkilencezer forintos rendszeres szociális segélye mellett az általa készített kerámiák eladásából származó harminc-negyvenezer forint jövedelméből élt.

A vádlott az eljárás során következetesen tagadta a bűnösségét. Állítása szerint a marasztaló ítélet jogerőre emelkedése után csak az új dalokat tartalmazó albumokat adta át a terjesztést vállaló bt. üzletvezetőjének. A lefoglalt hanghordozók pedig ez előtt kerültek a bt.-hez. Továbbá arról sem volt tudomása, hogy a bt. az interneten is hirdeti az albumokat. A bíróság előtt kifejtette, hogy a dalszövegek nem alkalmasak gyűlöletre uszításra. A szerinte sajnálatos módon nem korlátlan véleménynyilvánítási szabadság és a művészi szabadság megengedhetővé teszi ezeket a szövegeket. A dalszövegeket saját korábbi tapasztalatai ihlették, például, amikor az 1990-es évek elején, a Keleti pályaudvar környékén rengeteg agresszívan viselkedő, valutázó arabot, vagy az utcán nagyon sok fekete Mercedesszel közlekedő, fekete bőrű egyetemistát, illetőleg *„kocsmai életmódot élő”*, *„izzadásuk miatt bűdös cigányt”* látott. Kérdésre azt is elmondta, hogy neki személy szerint sem a románokkal, sem az arabokkal, sem a cigányokkal, sem a színes bőrűekkel *„amíg őt nem bántják, nincs semmi baja”*.

Védekezésével szemben a bt. üzletvezetője azt állította, hogy az *„teljességgel kizárt, hogy évekkel a beírás dátuma előtt szállított anyagokat”* írt volna be a programba, ezt maga a program sem tenné lehetővé, legfeljebb fél-éves csúszások lehettek. A zenekar hanghordozóit mindig a vádlottól vette át, és az *Ébredő Magyar* című lemez a boltban folyamatosan kapható volt.

A vádlott szavahihetősége a tárgyaláson erősen megingott, híváslistái, következetlen vallomásai alátámasztották közreműködői szerepét az uszító szövegek terjesztésében.

Bár az ítélet tényállásában a bíróság megállapította, hogy a zenekar felszolgált, a Nemzeti Front jelenleg is működik.³ Él honlapja, ahol bárki elolvashatja – egyebek között – a korábban betiltott dalok szövegeit⁴, lemezeiket árusítják a nemzeti rockot terjesztő internetes oldalakon⁵, jelen vannak a legnagyobb közösségi oldalon⁶, ahol ötezres tömeg kedveli őket, mindössze annyi a változás, hogy az újabban írt rasszista, irredenta dalaikat is előadják. (1500/2004.)

Második eset

A vádlott 2007 augusztusában a *Népszabadság* online oldalán regisztrálva magát, a következő bejegyzést tette: „Mint bizonyára tudjátok, az elmúlt évben nagy vihart kavart, hogy a Baranya megyei Drávapiskin több száz romát léptettek be a pártba. Ígértek nekik fűt-fát, a lényeg az, hogy az egészségből nem lett semmi, Azóta a büntetett előéletű Mali Zoltánt, Drávapiskai polgármesterét kizárták a pártból. A napokban ismét megjelentek Weklerék, ezúttal Mohácson, ahol én is lakom. Házról házra járnak, és agitálják az embereket. Barátaimmal arra az elhatározásra jutottunk, hogy kiirtjuk, azaz levadásszuk (ahogy annak idején Tasnádi mondta) az egész baranyai SZDSZ-t. Ha kell, ölünk is! Jól vigyázz Wekler! Nem tudod, mikor landol kés a hátadban. Hitlernek a cigányok irtásával kellett volna kezdenie, nem a zsidókéval! Irtuk ki együtt az összes cigányt!”

Dr. Wekler Ferenc, SZDSZ-es politikus a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányságon tett feljelentést a Btk. 269. § b) pontjába ütköző *közösség elleni izgatás büntette* miatt, tekintettel a bejegyzés utolsó mondatában szereplő, a roma kisebbségre vonatkozó uszításra.

A nyomozó hatóság a feljelentést a Be. 174. § (1) a) pontja alapján – mivel a feljelentésből megállapítható, hogy a cselekmény nem bűncselekmény – elutasította. A határozat indokolása – amely lényegében a Legfelsőbb Bíróság BH. 2005/46. eseti döntését idézi – a következőket tartalmazza: „a fenti bűncselekmény megvalósulásának feltétele, hogy az elkövető tudatában van annak, hogy a sokak előtt tett nyilvánulása gyűlölet szítására alkalmas, felismeri azt, hogy a felhevített gyűlölet szélsőséges aktivitásba – kirekesztő,

³ <http://www.youtube.com/user/NemzetiFront>

⁴ <http://nfront.site90.com/index.php/szoevegek>

⁵ <http://www.titkolt.hu/index.php/titkolt-bolt/products/9-egyeb-cd-dvd-lp-ep.html>

⁶ <http://www.facebook.com/nemzeti.front?ref=ts>

jogfosztó magatartásba, erőszakos cselekvésbe – csaphat át [...] A bejegyzés álláspontunk szerint nem tartalmaz olyan tartalmi elemeket, amelyek alkalmasak lennének a gyűlölet felkeltésének aktív, erőszakos jellegű cselekvésbe való átcsapására. A bűncselekmény megvalósulásához nem elegendő csupán a veszély feltételezett volta, a sérelem bekövetkeztének reális lehetősége, vagyis olyan helyzet fennállása, amikor a folyamatnak sérelem bekövetkezése irányába ható továbbfejlődése lehetőségével számolni kell. Nem elegendő az elkövető részéről annak előrelátása, hogy a felkeltett gyűlölet akár kiléphet az érzelmek zárt világából, és mások számára is érzékelhetővé válik. A bejegyzést létrehozó személy a véleménynyilvánítás szabadságával élt, mert a veszély csupán feltételezett, a veszélyeztetett jogok nem konkrétak, és erőszakos cselekedet megvalósulása közvetlenül nem fenyeget.

A feljelentést elutasító határozat kézbesítése után a városi ügyészség az iratokat revízió céljából bekérte a nyomozó hatóságtól, és időközben Wekler Ferenc is panasszal élt a határozat ellen, amit azzal indokolt, hogy „a Btk. semmilyen rendelkezést nem tartalmaz arra, hogy a közösség elleni izgatás mint bűncselekmény akkor tekinthető befejezettnek, illetve elkövetettnek, ha ezt egy másik bűncselekmény, vagy más bűncselekmények követik. A határozat nem tartalmaz utalást arra, hogy a nyomozó hatóság egyáltalán megpróbálta volna felfedni a határozatban hiányolt »eredményt«, nevezetesen, hogy az elkövető internetes bejegyzésének milyen hatásai voltak, vagy lehettek.”

Jól mutatja a városi ügyészség (és talán nem túlzás ezt az egész ügyészségre vonatkoztatni) bizonytalanságát, hogy a határozat meghozatala előtt a Baranya Megyei Főügyészséghez fordultak előzetes állásfoglalásért: „A Pécsi Városi Ügyészség álláspontja az, hogy a feljelentést elutasító határozatot hatályon kívül kell helyezni, és a büntetőügyben nyomozást kell elrendelni [...] A Pécsi Városi Ügyészség egyetért a Legfelsőbb Bíróság BH, 1997/165. sz. valamint a BH, 1998/521. sz. eseti döntéseiben írtakkal, ugyanakkor nem osztja a BH, 2005/46. sz. eseti döntésben megfogalmazott, a bűncselekmény megállapításához szükséges többletfeltételt [...] a konkretizált veszély, és az erőszakos cselekedet közvetlen fenyegetettsége igazolásának szükségessége miatt [...] Amennyiben a bűncselekmény megvalósulásához szükségesként elfogadnánk ezen feltételt is, úgy minden esetben vizsgálni kellene az uszítás címzettjeinek reakcióját, így azt, hogy az elkövető cselekménye ténylegesen kiváltott-e olyan indulatokat, amely miatt az erőszakos cselekmény bekövetkezésével közvetlenül számolni kellett. Ez egy internetes hozzászólás esetén gyakorlatilag lehetetlen, de [...] egyéb esetekben is kérdéses. Ez a feltétel ugyanakkor a Pécsi Városi Ügyészség álláspontja szerint oly módon csök-

keneté le a bűncselekmény megállapíthatóságának körét, hogy az túlmutatna mind a törvényhozói, mind pedig az alkotmánybírósági szándékon [...] Miután az ítélkezési gyakorlat a közösség elleni izgatás bűntettének tárgyában nem következetes, és dr. Wekler Ferenc feljelentő Mecseknádasd Község Önkormányzatának polgármestere, a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács elnöke, valamint a Magyar Köztársaság Országgyűlésének volt alelnöke – melynek okán az esetlegesen elrendelt nyomozás közérdekklődést válthat ki...”

A Pécsi Városi Ügyészség végül a panasznak helyt adva, hatályon kívül helyezte a határozatot, és nyomozást rendelt el a következő indokok alapján: „Megállapítható, hogy a közösség elleni izgatás bűntette vonatkozásában az ítélkezési gyakorlat nem következetes, és a Legfelsőbb Bíróság közzétett eseti döntései is egymástól eltérő megállapításokat, következtetéseket tartalmaznak a bűncselekmény megállapíthatóságának tárgyában.” Az ügyészség az izgatás köznyelvi értelmezése után határozatában sorra vette az eseti döntéseket, majd a cselekményt a gyűlölet keltésére objektíve alkalmas, a hozzáférés okán nagy nyilvánosság előtt történő és nyomatékkel feltételezhető szándékú tettként értékelve, alkalmasnak találta a közösség elleni izgatás bűntett gyanújának megállapítására.

A vádlottat a Mohácsi Városi Ügyészség vádolta meg a Btk. 269. § b) pontjába ütköző közösség elleni izgatás bűntette miatt, és a Mohácsi Városi Bíróság is e bűntett elkövetésében találta bűnösnek, ezért két évre próbára bocsátotta.

A vádlott 32 éves, magyar, büntetlen, rokkantnyugdíjas férfi. Legmagasabb iskolai végzettsége szakmunkásképző. Havi önálló jövedelme harmincnégyezer forint nyugdíj volt. Szülei tartásában élt. Fidesz-aktivista, „plakátfiú”, pártoló tag volt.

Enyhe mentális retardációja és nem meghatározott személyiségzavara miatt 67 százalékkal rokkant. Az igazságügyi elmeorvos-szakértői vélemény szerint ötéves kora óta kezelik pszichiátriai problémáit. „Toxaemiás terhességből született 36. hétre, 1900 gr-mal, algid asphyxiásan (légzési és szív-működési zavar). Alacsony intellektusú (IQ: 88), szubjektív énhangsúlyú személyiség, akit narcisztikus, elaboratív énkép, viselkedésében a dac, renitencia, szűk érdeklődés és sekélyes aspiráció jellemez. Önálló életvitelre nem alkalmas, irányítást igényel. Alapjában véve tájékozott. Felfogása nehezekebb, az átlagosnál szerényebb általános ismeretek jellemzik. Befolyásolható, sodorható személyiség.”

Az eljárás folyamán a vádlott édesanyja kérte tanúként való meghallgatását, amely során elmondta, hogy fiával „környezete az óvodától kezdve eluta-

sító volt, nem fogadták be, gúnyolták [...] mind a mai napig egyetlen barátja sincs, mert fél attól, hogy abban is csalódnai fog. Az általános iskolát nagyon nehezen végezte el [...] jelentkezett egy számítógépes tanfolyamra, ahol eredményes vizsgát tett. Ettől kezdve szinte egész nap a számítógépével foglalkozott [...] egy annyira szelíd és szerény, szeretetreméltó gyerek, hogy őneki az agyában gyújtó szándék nem jelenhetett meg, mint amit egyébként a gyanúsításban szereplő közlemény tartalmaz. Biztos vagyok benne, hogy ezeket a dolgokat valahol olvasta, hallotta, látta, és egységgé összeolvasztotta, majd jelenítette meg a honlapon. Fel akarta hívni valamivel a figyelmet, hogy hé, emberek, én is vagyok, figyeljete rám, mert a szülőkhöz kívül senki nem figyel rám. Az utóbbi időben ismét teljesen bezárkózik, rendkívül feszült, szorult, fél a következményektől, csak azt hallom, hogy ő nem akart rosszat, és nem akart senkit bántani.”

A védekezésében a vádlott kijelentette, hogy „az általam tett bejegyzéssel senkit nem akartam tettelességre buzdítani, vagy valamely etnikai kisebbségre uszítást gyakorolni. Tulajdonképpen nem gondoltam, hogy a bejegyzésnek ilyen hatása lehet. Ha ezzel tisztában vagyok, nem írok ilyen bejegyzést, az biztos. Azért választottam a nolblogot, mert tudtam, hogy azok olvashatják el, akiknek számíthat a véleményem. Én jobboldali beállítottságú vagyok, és a jobboldali pártoknál a tagfelvétel ajánlással történik, és nem egyszerű dolog egy pártba bekerülni [...] Az interneten több cikket olvastam a Mali-féle tömeges beléptetésekről, meg arról, hogy milyen botrányok öveztek Mali Zoltánt. Az is világosan kiderült az általam olvasott cikkekből, hogy Wekler Ferenc Mali Zoltán pártfoglaltja.”

Összességében megállapítható, hogy a terhelt nem tartozik a tipikus szélsőséges, rasszista elkövetők körébe. Egyetlen társasága a személytelenséget nyújtó internet, ahol rajta kívül rengetegen ontják magukból nap nap után frusztrált kirohanásaikat a világ ellen. (5489/2007.)

URI LÁSZLÓ

Kábítószer-ültetvények Koszovóban

A kábítószer-ültetvények termesztésekor leginkább három klasszikus típus szükséges megemlíteni. Az egyik a kokacserje és az ebből kinyert (egyebek között) kokain; a második a kender, amelyből marihuána és hasis állítható elő; majd végül a mákgubó, amelyből ópiumot és heroint lehet kivonni. Az említett kábítószeresek továbbra is meghatározó kínálatot jelentenek a világ illegális piacán. Noha az ültetvények termesztése nem minden esetben von maga után büntetőjogi következményeket, ennek ellenére az államok többsége már az előállítás szakaszában beavatkozik – vagy legalábbis erre törekszik. Az ültetvények kiterjedése nagy, ezért a drokartellek legfőbb célja, hogy ezeket olyan országok területén létesítsék, amelyek általában kiesnek a demokratikus kontrollok alól, továbbá nagy a korrupció, és az előállítás minden fázisát szoros ellenőrzés alatt tudják tartani. Ez után van csak lehetőség a keresletnek megfelelő mennyiséget eljuttatni a világ különböző pontjaira. A nagyfokú földrajzi mobilitás mellett a legmodernebb eszközök, berendezések és módszerek segítik ezt¹. Ezek a folyamatok komplexebbé, sokszínűbbé és nehezen azonosíthatókká váltak. Felderítésük és előrejelzésük szintén bonyolultabb feladat². Az említett elégséges feltételeken túl optimális környezetet nyújtanak azok az országok is, ahol hosszan elnyúló polgárháború, gerillamozgalmak, netán katonai diktatúrák is jelen vannak. A rendvédelmi szervek válasza – és itt elsősorban az Egyesült Államokat érdemes kiemelni – abból a logikusnak tűnő feltételezésből indult ki, hogyha az előállítás helyszínén, országhatárokat átlépve megsemmisítik az ültetvényeket és a hozzájuk tartozó laborokat, akkor jelentős csapást mérhetnek a drogbárókra. Az elképzelés az eredeti logikát követve a műveletek elején bevált, hosszabb távon fenntartva azonban lehetetlen vállalkozásnak tűnt, a kábítószer elleni küzdelem ugyanis átfogó tevékenység, vagyis a felderítés, a megsemmisítés, a nyílt büntetőeljá-

1 Korinek László: A szervezett bűnözés lényegi elemei. In: Benisné Györfly Ilona (szerk.): Harmadik Jogászgűlés. Balatonfüred, 1996. május 17–19. Magyar Jogász Egyesület, Budapest, 1996, 56. o.

2 Botz László: A hadászati felderítés szerepe a Magyar Köztársaság stabilitását befolyásoló globális és regionális fenyegetések, veszélyek, kockázatok és kihívások értékelésében, különös tekintettel a megváltozott Európai biztonságpolitikai helyzetre, a NATO új stratégiájára és a délszlán válságra. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2000, 13. o.

rások csak egy része az egésznek. A másik egyelőre lehetetlen feladat a korrupció megszüntetése, ami nagyban lehetővé teszi és elősegíti a tiltott kábítószerek eljuttatását a legutolsó ponthoz, vagyis a fogyasztóhoz. Ennek függvényében érdemes górcső alá venni az ültetvényekkel kapcsolatos statisztikákat, amelyek leginkább a főbb mutatószámokra összpontosulnak.

Nemzetközi statisztikák

A koszovói kábítószer-ültetvények ismertetése előtt szükséges némi nemzetközi kitekintést tenni, amelynek alapját statisztikai adatok szolgáltatják. A számok megbízhatóságát egyebek között befolyásolja a latencia; az előállító országok adatszolgáltatási hajlandósága és megbízhatósága; a folytonosság hiánya; a korrupció és adott esetben az érdekellentét is. Ezek természetesen nem a demokratikus berendezkedésű intézményrendszerekre vonatkoznak, hanem a többi között Afganisztánra, Bolíviára, Burmára, Kolumbiára, Laoszra, Mexikóra, Perura³. A napvilágra kerülő adatok alapján azonban az átlagnál jobb képet kaphatunk a legnagyobb ültetvények földrajzi elhelyezkedéséről, a főbb termőterületek nagyságáról és hozamairól; az ehhez kapcsolódó bevételekről és a fogyasztók számáról; továbbá a rendvédelmi és katonai szervek lefoglalási és megsemmisítési képességeiről is. A 2008-as év felmérése szerint 155-250 millió személy legalább egy esetben már kipróbált illegális kábítószert a Földön⁴.

Opiátok (ópium, morfin és heroin)

Világszerte több mint tizenötmillióan fogyasztanak az opiátok csoportjába tartozó tiltott kábítószereket. A többség a leginkább halálos formájú heroinnal kerül kapcsolatba. Az opiát éves piaci értéke elérheti a hatvanötmilliárd amerikai dollárt is. A forrás leginkább Afganisztán, Mianmar, Mexikó és Kolumbia, de Afganisztán a piaci részesedés kilencven százalékát adja⁵. 2008-ban mintegy 2700 tonna ópiumot finomítottak Afganisztánban, ebből csak-

³ Presidential Determination No. 2008-28: Major Drug Transit or Major Illicit Drug Producing Countries for Fiscal Year 2009. September 15, 2008. International Narcotics Control Strategy Report. Volume I.: Drug and Chemical Control, March 2009, p. 5.

⁴ United Nations Office on Drug and Crime: World Drug Report 2010. United Nations, New York, 2010, p. 123.

⁵ Uo. 37. o.

nem 380 tonna heroin került a nemzetközi piacra⁶. Opiátlefoglalás vonatkozásában 737 tonnát sikerült felmutatni⁷. Laborok azonosítását és felszámolását 2008-ban csak nyolc ország jelezte, egyebek között Afganisztán (69), Mianmar (5) és Mexikó (5)⁸.

1. számú táblázat
Ültetvények nagysága (2009, hektár)ⁱ

Afganisztán	123 000
Összesen	181 373

2. számú táblázat
Az ópium és a heroin piaci elosztása (%)ⁱⁱ

Egyesült Államok/Kanada	13
Oroszország	22
Európa	26

3. számú táblázat
A fogyasztók és a kínálat arányaⁱⁱⁱ

	millió fő	tonna
ópium	4	1075
heroin	11,314	340

4. számú táblázat
Ültetvények megsemmisítése (2009, tonna)^{iv}

Kolumbia	546
Mianmar	4 087
Afganisztán	5 351
Mexikó	11 471

ⁱ Forrás: United Nations Office on Drug and Crime: World Drug Report 2010. United Nations, New York, 2010, p. 138.

ⁱⁱ Forrás: Uo. 40. o.

ⁱⁱⁱ Forrás: Uo. 42. o.

^{iv} Forrás: Uo. 13. o.

Kokain

Évtizedek óta népszerű rekreációs drog a kokain. 1982-ben az Egyesült Államokban tíz és fél millióan használták, míg 2008-ban 5,3 millió volt a fogyasztók száma. Így is az észak-amerikai piac adja a világ kokainfogyasztóinak negyven százalékát⁹. 1970-ig Bolívia és Peru vezetett e téren, ez után azonban Kolumbia vette át az első helyet¹⁰. A 2008-as adat azt mutatja, hogy a globális kiskereskedelmi piac forgalma nyolcvannyolcmilliárd amerikai dollár volt¹¹. A cserjén felül az előállított mennyiségből 712 tonnát sikerült lefoglalni az amerikai és az európai kontinens területén¹². A világon 9730 titkos kokain-előállító laboratórium található, 99 százalékuk Bolíviában, Kolum-

⁶ Uo. 44. o.

⁷ Uo. 43. o.

⁸ Uo. 140. o.

⁹ Uo. 72. o.

¹⁰ Uo. 65. o.

¹¹ Uo. 69. o.

¹² Uo. 67. o.

5. számú táblázat
Kokacserje-ültetvény mérete (2008, hektár)^v

Bolívia	30 500
Peru	56 100
Kolumbia	81 000

6. számú táblázat
Kokalevel aratása (2008, tonna)^{vi}

Bolívia	39 400
Peru	113 300
Kolumbia	116 900

7. számú táblázat
Kokaintermelés (2008, tonna)^{vii}

Bolívia	113
Peru	302
Kolumbia	450

8. számú táblázat
Ültetvények megsemmisítése (2008, hektár)^{viii}

Bolívia	5 484
Peru	10 143
Kolumbia	229 130 ¹³

^v Forrás: World Drug Report 2010... i. m. 162. o.

^{vi} Forrás: Uo.

^{vii} Forrás: Uo. 66. o.

^{viii} Forrás: Uo. 163. o.

biában, Peruban¹⁴. Kolumbiában a DNE (*Dirección Nacional de Estupeficientes*) szerint 3209 volt¹⁵.

A kézi és légi útra vonatkozó adatokat a Diran (*Dirección de Antinarcóticos*) szolgáltatta. Az UNODC sem a megsemmisítésben, sem ennek megfigyelésében nem vesz részt¹⁶.

Cannabis (marihuána, hasis)

A marihuána maradt a legszélesebb körben használt lágy, tiltott kábítószer a világon. Optimista becslések szerint 190 millióan próbálták ki legalább egyszer 2008-ban¹⁷. A fő nemzetközi piacot nehezebb összehasonlítani, mivel sokféle környezetben termeszthető, sőt a világ számos táján szabadon is nő. Becslések szerint 172 országban termesztnek cannabiszt¹⁸. Annyi elmondható, hogy a legfőbb nemzetközi exportőr Afganisztán és Marokkó, továbbá emelkedő tendenciát mutat a beltéri ültetvények száma. Ez leginkább Európát és

13 Ebből 95 634 hektár kézi, további 133 496 légi úton történt.

14 United Nations Office... i.m. 164. o.

15 Uo. 82–83. o.

16 United Nations Office on Drug and Crime: Colombia Coca Cultivation Survey June 2009. United Nations, New York, 2009, p. 73., 76.

17 World Drug Report 2010... i. m. 194. o.

18 Annual Report 2010 The State of the Drugs Problem in Europe. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2010, p. 44. http://eeas.europa.eu/us/events/symposium2011/docs/2010_annual_report_state_drugs_problem_europe_en.pdf

Észak-Amerikát érinti¹⁹. A nagy statisztikai szórás miatt a kiadott adatok nem mutatnak megbízható képet. Afganisztánról mint fontos exportőrrel 2009-ben készült az első felmérés: e szerint a legnagyobb hasis-előállító a világban²⁰. Meg kell jegyezni, hogy Afganisztán harmincnégy tartományából tizenhétben vannak cannabisültetvények²¹.

9. számú táblázat
Ültetvények nagysága (hektár)^x

Afganisztán	2009	10 000-24 000
Marokkó	2008	64 377

10. számú táblázat
Marihuána előállítása (2008, tonna)^x

Hollandia	323-766
Mexikó	21 500

11. számú táblázat
Hasis előállítása (tonna)^{xi}

Marokkó	2008	877
Afganisztán	2009	1500-3500

12. számú táblázat
Megsemmítés (2008)^{xii}

Hollandia (palánta)	1 053 368
Egyedült Államok	
– kültéri palánta (millió)	7,6
– beltéri palánta (ezer)	451
Mexikó (hektár)	18 562

¹⁹ Forrás: World Drug Report 2010... i. m. 253. o.

^x Forrás: Uo. 184. o.

^{xi} Forrás: Uo.

^{xii} Forrás: Uo.

Stratégiaiák

Az ENSZ szakosított szervezete a 2008–2011-es stratégiája céljául tűzte ki, hogy biztonságosabbá teszi a világot a bűnözés, a kábítószer és a terrorizmus szempontjából. Alaptételében kimondja, hogy ezek nemzetközi feladatok, amelyekre az ENSZ segít megtalálni a különböző válaszokat; elősegíti a nemzetközi konvenciók ratifikálását; továbbá segítséget ad a kutatás-elemzés területén; végül szükség esetén technikai támogatást is nyújt²². Tágabb értelemben többek között a stratégia kiterjed a nemzetközi konvenciók és protokollok megerősítésére és beültetésére az adott jogrendbe; a veszély- és kockázatelemzésre; a korrupció megelőzésére; a drogfüggők kezelésére és rehabilitációjára; továbbá a döntéshozók támogatására is²³.

¹⁹ World Drug Report 2010... i. m. 25. o.

²⁰ Uo. 183. o.

²¹ Uo. 253. o.

²² UNODC Strategy 2008-2011. United Nations Office on Drug and Crime, United Nations, New York, 2008, p. 7., 8.

²³ Uo. 9–16. o.

Úgy tűnik, hogy az Európai Unió 2005–2012-es kábítószer-stratégiája hosszabb időszakra tervezett, továbbá nemcsak általánosságokat, hanem konkrét gyakorlati lépéseket is megfogalmaz. A tiltott kábítószer helyzetének bemutatását a stratégia a Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction; EMCDDA*) és az Interpol folyamatos éves jelentéseire alapozza. Két fő területre koncentrál, az egyik a kereslet és az ellátás csökkentése, a másik a nemzetközi együttműködés, a kutatás és az információ²⁴.

Az Egyesült Államok kábítószerügyi hatóságának (*United States Department of Justice Drug Enforcement Administration*) nemzetközi stratégiája meghatározza, hogy területi kirendeltségeket tart fenn a világ különböző pontjain. A céljai eléréséhez hatvanhárom országban nyolcvanhét irodát üzemeltet. A kirendeltségek legfőbb profilja a kétoldalú nyomozások; információgyűjtés; kiképzési programok, illetve a helyi kábítószer-bűnözés elleni intézményrendszerek fejlesztése²⁵.

A koszovói kábítószer-bűnözés elleni szolgálat tevékenysége

Az önálló koszovói rendőrség csekély múltra tekint vissza: 1992-ben felbomlott a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, a délszláv polgárháborúnak a NATO 1999-es légi hadjárata vetett véget. Az ENSZ nemzetközi végrehajtó rendőri erők 1999 és 2008 között látták el tevékenységüket, majd az EU folytathatta a nagyrészt megfigyelői-tanácsadói mandátummal létrejövő válságkezelést. A helyi rendvédelmi szervek önállóan és teljes jogkörrel 2009 óta teljesítik feladataikat. Országos szinten a szervezett bűnözés elleni igazgatóság alárendeltségében a kábítószer-bűnözés elleni osztály látja el a hatáskörébe utalt megelőző, felderítő és nyomozati feladatokat. 2010-ben került sor a régiókon belül működő kábítószer-bűnözés elleni csoportok integrációjára, ezek korábban kettős alárendeltségben dolgoztak. 2010-ig szintén párhuzamosság mutatkozott az úgynevezett határon átnyúló bűnözés elleni alosztály hatáskörében, mivel e szerv kizárólagosan a határon történő, kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények ügyében járt el. Az állomány fiatal, megfelelő végzettségű, de különböző szintű tapasztalatok jellemzik. Logisztikai szem-

²⁴ EU Drugs Strategy (2005-2012). Council of the European Union, Brussels, 22. November 2004, p. 6.

²⁵ International Narcotics Control Strategy Report. Volume I. Drug and Chemical Control. United States Department of State Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, March 2009, p. 50.

pontból a helyi viszonyokhoz képest megfelelő szintű az ellátás. Az osztálynak, állami hatáskörrel, az ismert biztonsági környezetben, nemzetközi ellenőrzés alatt, aránylag kis földrajzi területen, balkáni útvonal környezetében, a társadalom erős családmodell-beágyazottságának keretei között, rokoni belterjesség és annak kiterjedt hálózatában, nem elégséges bérből, gyakori átszervezések okozta hatásokkal, esetleges illegális információvesztéssel, egyelőre bizonytalan karrierkép tudatában kell végrehajtania kötelezettségét²⁶. Ezek alapján nehéz elvárni a bűnügyi nyomozótól a nélkülözhetetlen szaktudást, a gondolkodásmódot és a cselekvési készség együttesét²⁷. A humánerőforrás erősítésre szorul, ez gondosabb kiválasztást igényelne, továbbá az etnikai skála általában homogén. Szinte hiányzik az adott elkövetői kör teljes mértékű feltérképezése²⁸. Az ország területén hiányos a mobiltelefon-ellenőrzés teljes kiépítettsége. Az egyéni elemzői képesség a kívánatos szintet sem éri el.

Kábítószerhelyzet Koszovóban

Az ország néhány éve nyerte el csak vitatott függetlenségét. Területe 10 887 négyzetkilométer, lakossága a 2011-es becslések szerint kb. 1 825 632 volt²⁹. Koszovó Albániával, Szerbiával, Macedóniával és Montenegróval határos. A lakosság egy része az EU különböző országaiban telepedett le, illetve vendégmunkásként dolgozik. Több mint negyvenöt százalék a munkanélküliség aránya, a lakosság harminc százaléka a szegénységi küszöb alatt él³⁰. A lakosságot leginkább a külföldön dolgozó rokonok és az 1999 óta jelen lévő nemzetközi szervezetek tartják el. A konfliktusok segítették a szervezett bűnözés jelentős megerősödését, és ezeket a folyamatokat csak erősítette a kiemelkedő mértékű korrupció. Százhetvennyolc ország közül a száztizedik helyen áll³¹. Ezen felül az ország területe nem homogén, vagyis Észak-Mitrovica és általában a szerb diaszpórák kívül esnek a koszovói albán rendvédelmi szervek ellenőrzésén. Az ország területe a legalkalmasabb az úgynevezett balkáni útvonal fenntartására, amely az Afganisztánból származó

26 Uri László: Kábítószer-bűnözés elleni felderítés sajátosságai Koszovóban. Szakmai Szemle, 2010/2., 171. o.

27 Finszter Géza – Kármán Gabriella: A kriminalisztika új fejlődési tendenciái és gyakorlati problémái. Kézirat, Budapest, 2009, 1. o.

28 Uri László: i. m. 172. o.

29 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>

30 Uo.

31 http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results

heroin egyik belépési pontja. A heroin mellett kokain és marihuána is ájtut a határon. A legvégső cél itt is az uniós tagországok ellátása. Ha az Egyesült Államok kábítószerügyi hatóságának 2011-es adatait is megvizsgáljuk, semmilyen jelentős eltérés nem tapasztalható Koszovó vonatkozásában. A 13. számú táblázat adatai bemutatják a koszovói rendőrség kábítószer-szolgáltatának lefoglalásait.

13. számú táblázat
A koszovói rendőrség kábítószer-szolgáltatának lefoglalási képességei

	heroin (kg)	kokain (kg)	cannabis (tő)	marihuána (tő)	hasis (kg)
2006	14,6	1,7	36 686	66,6	0,4
2007	47,8	1,9	21 712	32,1	n/a
2008	44,6	2,1	9 249	177,5	n/a
2009	36,1	1,1	33 497	43,6	2,2

Forrás: Uri, László: Comparison Report of 2006-2009 on KP DoC CNIS and RNIS and MMA Report of 2009 on KP DoC CNIS. EULEX Mission in Kosovo Strengthening Department Organized Crime Narcotic Investigation Section. Kosovo, Pristhina, 02 February 2010, p. 11., 23.

Ültetvények

Az ültetvényekre vonatkozó statisztikák és tapasztalatok azt mutatják, hogy 2007-ben 35, 2008-ban 23, 2009-ben pedig 35 ügyet regisztráltak, ugyanakkor 2009. május és szeptember között 28 ügyben 9594 tőt foglaltak le³². A 2009-es kimutatásra és az értékelő jelentés elkészítésére azért volt szükség, mivel korábban nem készült ilyen jellegű, a döntéshozókat támogató felmérés. A másik cél az volt, hogy az azonosított ültetvényekre vonatkozó elemzett információk hatékonyabban segítsék a helyi rendőri alakulat további munkáját. A megismeréshez szükség volt kérdőívek kibocsátására, lezárt és folyamatban lévő ügyek nyomon követésére³³; éles műveletekben történő részvétellel, irányítóközpontban nyújtott tanácsadásra is. A rendelkezésre álló adatok szerint csakis cannabis típusú kültéri ültetvények kerültek hatósági ellenőrzés alá, vagyis mákgubóültetvények, beltéri palánták és laboratóriumi telepítések azonosítására nem került sor. A cannabisból a következő lépésekkel lehet marihuánát előállítani: termesztés; aratás; szárítás; örlemény készí-

³² Uri, László: Summary Report of 2009 on Cannabis Plantation of Kosovo. EULEX Mission in Kosovo Strengthening Department Organized Crime Narcotic Investigation Section. Kosovo, Pristhina, 16 December 2009, p. 6., 31.

³³ Uo. 2–3. o.

tése; szállításra alkalmas csomagolás, majd végül a leggyakrabban használt fogyasztói módszer, a cigaretta készítése. Az ültetvények további jellemzője, hogy megtalálható volt az úgynevezett vadkender típusú, továbbá az ember ültette³⁴. Öntözőrendszer telepítésére ritkán került sor, ami kezdetleges kivitelezésre utalt³⁵. Emberek szolgáltatta adat csak 13 ügy felderítését segítette, ennek nyomán nem került sor kommunikációs eszköz ellenőrzésére, figyelés alá is csak az ingatlan (telek, erdő, hegyoldal) területét vonták nem túl gyakran³⁶. A titkos információgyűjtést tovább nehezítette, hogy az ültetvények egy része fóliasátorban, kukoricaültetvények között, továbbá a bonyolult földrajzi közeg miatt nehezen megközelíthető területen volt. Több esetben rendezetlen volt a földterületek tulajdonformája is. A THC százalékos fokát egy esetben sem lehetett megtudni, mivel vagy nem kérték, vagy a szakértő nem adta meg³⁷. Ez általános tapasztalat volt. A marihuána átlagos erőssége egy és tíz százalék közé tehető, míg a hasísé 3–16 százalék³⁸. Az, hogy beltéri cannabisültetvények nem kerültek a hatóság látókörébe, nem feltétlenül jelenti azt, hogy nem is léteztek. Az ilyen típusú telepítések előnyei egyebek között a rejtettség; a keresztezett és nemesített palánták; a gyakoribb aratás; a jobb minőség; a több kereslet; a gyorsabb extraprofit. Meg kell jegyezni azonban, hogy a többszöri betakarítás nyomán beáll a termés kiszigerelése, ami aztán kevesebb hozammal jár. Hátrányai: a kiépítése szaktudást igényel, villanszerelő bevonása szükséges; a szokottnál magasabb villanszámla; lámpák és szivattyúk kiépítése; vetőmag és tápoldatok³⁹; a ventilációs rendszer kivezetése a ház külső részén; gyakoribb emberi jelenlétet igényel; jellegzetes szag megjelenése az ingatlanon belül és kívül.

Következtetések

A tiltott kábítószer-ültetvények fenntartói elleni küzdelem átfogó tevékenységet kíván, ennek világszerte főszereplői a rendvédelmi szervek és titkoszolgálati ügynökségek. Csatlakozhatnak továbbá nemzetközi szervezetek, ügynökségek is. A világon háromfajta, leginkább nyílt téri ültetvény a legjel-

³⁴ Uo. 6. o.

³⁵ Uo. 9. o.

³⁶ Uo. 8–9. o.

³⁷ Uo. 7. o.

³⁸ Annual Report 2010... i. m. 46. o.

³⁹ Uo.

lemzőbb: a kokacserje, a mákgubó és a cannabis. Az első Latin-Amerikában őshonos, a második és a harmadik szinte bárhol termeszthető, de a legnagyobb ültetvények Kolumbiában és Afganisztánban találhatók. A nagy kiterjedésű ültetvényekre kiterjedő folyamatot általában csak olyan országokban lehet megvalósítani, ahol nincs kiépített demokratikus intézményrendszer; válságövezet volt, vagy még mindig az; diktatúra jellemzi, vagy szélsőséges berendezkedésű államszervezet van hatalmon. Szintén az illegális folyamatoknak kedvez, ha a szervezett bűnözés és a korrupció mélyen beágyazódott a helyi kultúrába, továbbá terrorista vagy egyéb szélsőséges csoportok tartják kézben az ültetvényeket. Az Egyesült Államok a többi között Afganisztánt, Bolíviát, Burmát, Ecuador, Kolumbiát, Indiát, Laoszt, Mexikót, Pakisztánt, Panamát, Paraguayt, Perut és Venezuelát minősítette a fő illegális kábítószer-előállító és tranzitországoknak.

Az ültetvényekről leginkább az UNODC, az amerikai kábítószer-ellenes ügynökség (*Drug Enforcement Administration; DEA*), az Interpol és az EMCDDA képes megfelelő képet adni. Igaz, a szolgáltatott statisztikai adatok nem mindig folytonosak és pontosak, de átfogó kép kapható a földrajzi elhelyezkedésről; a területek nagyságáról; a terméshozamról; a különféle kész kábítószer mennyiségéről; a fedett laboratóriumokról; a lefoglalt mennyiségéről; a megsemmisített ültetvényekről; az ezeket ellenőrző csoportokról, továbbá a piaci kereskedelmi értékről is. A legnagyobb mákgubóültetvények továbbra is Afganisztánban találhatók, így az ópium és a heroin vonatkozásában a piaci részesedés kilencven százalékát ez az ország adja. Ezt követi Mianmar, Mexikó és Kolumbia. A heroin és az ópium leginkább Amerikába, Kanadába, Kínába, az európai országokba és Oroszországba jut el. A legnagyobb őshonos kokacserje-ültetvények továbbra is Kolumbiában, Bolíviában és Peruban találhatók. A népszerű rekreációs kokainfogyasztás alapanyagának negyven százaléka Észak-Amerikából származik. A cannabisültetvények szinte bárhol telepíthetők, a legnagyobbak Afganisztánban és Marokkóban vannak, így ők a legfőbb exportőrök. A legnagyobb hasis-előállító szintén Afganisztán. Emelkedő tendenciájú a beltéri ültetvények száma, ez leginkább Európát és Észak-Amerikát érinti.

Stratégiák tekintetében a nemzetközi törekvés az adott ország jogharmonizációs folyamatának elősegítése, a kábítószer-bűnözés elleni harc intézményeinek kiépítése, továbbá kiképzési és oktatási programok bevezetése. Ezt követi a kétoldali nyomozati cselekmények végrehajtása, a széles körű nemzetközi együttműködés, illetve az információgyűjtési képességek erősítése. A leggyakorlatiasabb cselekvési forma a helyszíni kirendeltségek fenntartása; a

hálózatszervezés; az ültetvények és titkos laboratóriumi telepítések felszámolása. A koszovói rendőrség csaknem húsz év után épült újra. Hiányzik az igazán tapasztalt korosztály, látásmódjuk inkább technokrata, mintsem szélesebb körben értelmezett információszerző. Tevékenységüket egyebek között megnehezíti a magas korrupció, az állandó átszervezések és az alacsony bér-színvonal.

A helyi ültetvények tekintetében a következő konzekvenciák vonhatók le: mivel heroin és ópium vonatkozásában az ország nemzetközi tranzitútvonala, ezért nem kell számolni nagy kiterjedésű mákültervények helyi telepítésével. Ha kisebb, házilagos méretű ültetvényeket illegális célból telepítenek, akkor abból máktea, illetve hosszabb eljárással ópium állítható elő, ezek ugyanis nem igényelnek laboratóriumi körülményeket. A nyílt területen termesztett cannabis vonatkozásában már más a helyzet. Az országszerte végrehajtott folyamatos lefoglalások azt mutatják, hogy igény van a fogyasztók ellátására, de a keresletet importtal is kiegészítik. Ennek arányára nincsen megbízható adat. Az ültetvények egy része vadkender típusú, de ezzel együtt sem határozható meg a pontos THC-tartalom. Felülvizsgálatra szorul a szakértői vizsgálatok rendje.

Nagyobb rendvédelmi előrelátást igényelne a beltéri cannabisültetvények felderítése. Bármelyik ültetvénytípust vesszük figyelembe, mennyiségileg és minőségileg egyaránt fejleszteni kell a humánerőforrás képességét; elengedhetetlen az egységes lefedettség a telekommunikáció ellenőrzésére, illetve a sajtóerős pontfigyelés szemléletének erősítése. A megállapítások megfogalmazására leginkább a rendőrség szempontjából volt szükség, a dolgozat súlypontját a hatékonyabb információszerzésre épülő képességek fontossága adja. Végezetül kijelenthető, hogy Koszovóban a nemzetközi erők helikopterei a szokottnál is többször látnak el feladatokat, de nem valószínű, hogy akár a kolumbiai, akár az afganisztáni kábítószer-bűnözés elleni harc ismertetőjeveivel lehetne találkozni az ültetvények környékén.

KONDOROSI FERENC

Vallásszabadság a rendészettudomány horizontján

Az emberi jogok legújabb kori vívmányain és sérelmein edződött demokratikus elme számára nehezen hozható „egy kalap alá” a rendészet és az emberi jogi diszciplína. Nem ígérkezik könnyebbnek a rendészet útjai-megoldásai és az emberi jogi ügyek megítélésében alkalmazott alkotmánybíróági, rendes bírósági és – apró mozzanataiban fellelhetően – a strasbourgi esetjog harmóniájának szintézise sem.

Az emberi jogok nemzetközi védelmét garantáló okmányok és a hatályos alkotmány alapvető jogként definiálja és együtt szabályozza a gondolat, lelkiismeret és a vallás szabadságát.

A gondolat szabadsága a gondolkodás, a gondolatteremtés szabadságát jelenti, amely természetesen jut el a meggyőződésig. Míg a gondolat ötlet-szerű, spontán is lehet, a meggyőződés a tudatos, rendszerezett gondolati tevékenység eredményeként tekinthető. A meggyőződés tárgya és tartalma szinte felsorolhatatlanul sokféle. A különböző tartalmú meggyőzések közül azonban kiemelkedik a világnézeti, azon belül a vallásos világnézeti, a politikai, a tudományos és a művészeti meggyőződés. A lelkiismereti szabadság a meggyőződés kialakításának, megváltoztatásának, kinyilvánításának és a kinyilvánítás mellőzésének szabadságát jelenti. A lelkiismeret legális meghatározására a jogi normák – bölcs önkorlátozással – nem vállalkoznak, de a nemzetközi és a nemzeti bírói fórumok a lelkiismereti szabadságot a személyiség integritásához való jogként, az emberi méltósághoz való joggal szoros összefüggésben értelmezik, és a személyiség szabad kibontakozásához való jog érvényesülése feltételeként tekintik. A lelkiismereti szabadság az emberi személyiség szellemi, világnézeti, erkölcsi, érzelmi beállítottságából eredő, az egyén felelősségi, értékrendje által áthatott és mérlegelt meggyőződés szabadságát jelenti. A meggyőződés vallási szempontból lehet vallásos, vallásellenes, vagy közömbös.

A gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságának együttes szerepeltetése – idesorolva a meggyőződés szabadságát is – a szellemi és a belső lelki élet különböző területeit kívánja felölelni. A gondolat, a lelkiismeret, a meggyőződés és a vallás szabadsága, valamint mindezek kinyilvánítása az emberi minőség olyan meghatározó összetevője, amelyek nélkül lehetetlen a sze-

mélyiség szabad kibontakozása, tehát tartalmatlan az emberi méltóság. A lelkiismereti szabadság – mivel az emberi méltóság meghatározó jelentőségű összetevőjének minősül – nem csupán a gondolati szférára, hanem az egyén cselekvési autonómiájára is rendkívüli hatást gyakorol.

A rendészeti megközelítés főbb indokai

A rendészet sok tényezőből álló bonyolult intézmény- és tevékenységi rendszer, amelynek működőképességét szabályozott külső és belső kapcsolatok garantálják. A rendészeti feladatokat túlnyomórészt tiltó jogszabályok határozzák meg. A rendészeti intézkedésekkel kapcsolatos alapvető követelmény a legalitás és a személyiségi jogok érvényesítése. A jogállamban a rendészeti tevékenység csak az emberi jogok tiszteletben tartása mellett és végső soron az emberi jogok (mint például a biztonsághoz való jog) érvényesítése érdekében valósítható meg. A feladatok végrehajtása során törvényesen meghatározott szankciók, kényszerítő eszközök különböző fokozatai alkalmazhatók az arányosság elvének megfelelően. Egyes jogforrások a rendészeti intézkedés során lehetőséget nyújthatnak a diszkrecionális elv érvényesítésére is.

Az igazgatásrendészet fejlődésén jól szemléltethető a rendészet és az államigazgatás közötti szoros kapcsolat, valamint az ebből adódó, úgynevezett mozgó határvonal szerepe. Korábban számtalan igazgatásrendészeti intézkedés rendőrségi hatáskörbe tartozott, de a megalapozott rendőrségi profiltisztítási intézkedések követelményeként az állampolgársági ügyek, az útlevél-ügyek, a laccím-nyilvántartási ügyek intézése az állami és az önkormányzati igazgatás szektorába helyeződött át. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy számos igazgatási ügykategória (például lakhelynyilvántartással, migrációval kapcsolatos ügyek) éppen a nemzetközi terrorizmus aktuális veszélye miatt el nem hanyagolható rendészeti vonatkozással is bír. Így itt nem elegendő a szabályszerű ügyintézés, a hatósági határozat végrehajtásának tényleges ellenőrzése, a tényállás feltárása is szükséges, ami nem az irodához kötött, bürokratikus ügyintézés, és kizárólag a rendészeti jogosultsággal felruházott szervezet végezheti. A szervezett bűnözés, a nemzetközi terrorizmus veszélyének fokozódását jelző események Magyarországon is növelik az igazgatásrendészeti szervek robbanóanyagok, lőfegyverek, mérgek (kábitószerek), radioaktív anyagok kezelését, forgalmát ellenőrző, hosszú múlttal jellemezhető munkájának jelentőségét.

A bűnügyi rendészet jól szemlélteti a rendészet alkotmányos helyzetét, és összekötő kapocs az igazságszolgáltatás és a rendészet között. A bűnügyi rendészet tárgyai a bűnözésen kívül eső, de rendszerint azzal összefüggő cselekmények, események, jelenségek. Alkalmazása rendkívül széles körű: már a XIX. század utolsó évtizedétől kezdve tartalmazza a rendkívüli halálesetek (öngyilkosság, hirtelen halál, vagy diagnosztikailag tisztázatlan halálok), halálos közlekedési és egyéb balesetek vizsgálatának szabályait. A bűnügyi rendészet jelentősége jelenleg fokozott: a nemzetközi szervezett bűnözés és a terrorizmus elhárítását célzó, nemzetközi szerződésekben megkövetelt, folyamatos ellenőrző tevékenység (például pénzmosás elleni intézkedés) a bűnügyi rendészet közjogi keretében történhet.

Mindez azt bizonyítja, hogy a rendészetet, mint a közrend védelmét garantáló tevékenységet, nemcsak a belső közbiztonsággal összefüggő jelenségek érintik, hanem a globalizációs folyamatok, a globális biztonsági kihívások is befolyásolják, illetve a rendészet fontos szerepet tölt be ezeknek a biztonsági kihívásoknak a kezelésében.

A társadalomban az elmúlt évtizedekben végbemenő ellentétes irányú fejlemények, egyrészt a gazdasági, politikai kapcsolatok és ugyanakkor a kriminális veszélyek globalizálódása, másrészt a kisebb közösségek nyugalom, rend iránti igényének fokozódása sajátos – és (látszólag) ellentétes – követelményeket támasztanak a rendészetre vonatkozóan is: a globális veszélyek fokozódása a rendészeti tevékenység minél magasabb szintű koordinációját és centralizációját, míg a helyi közösségek érdekei a helyi problémák iránt érzékeny kisebb szervezetek kialakítását, működtetését követelik meg. Ezeket a követelményeket a rendészet filozófiájának változásai (a biztonság mint szolgáltatás koncepciója, közösségi rendészet, problémaorientált rendészet stb.) próbálják összeegyeztetni.

A rendészeti szervek tevékenységét az európai integráció és a globalizáció több vonatkozásban is befolyásolja. Az integrált Európa közös biztonsága több rendészeti terület (például a határőrizet, a külföldiek rendészete, az útlevelelendészet, a pénzforgalom rendészete, így a pénzmosás megelőzése stb.) jogi szabályozásának harmonizációját követeli meg. Az uniós jogforrások általában különbséget tesznek a külső és a belső biztonság között: a külső biztonságot a közös kül- és biztonságpolitika keretében kezelik, míg a belső biztonsággal kapcsolatos hatásköröket a „szabadság, a biztonság és a jog érvényesülése” területén megosztják az Európai Unió és a tagállamok között. A gyakorlatban azonban a külső és a belső biztonság nem választható el élesen, a kettő közötti szoros kapcsolatot a nemzetközi szintű és belföldi kap-

csolatokkal is bíró terrorizmus és szervezett bűnözés is bizonyítja. Ezeknek a jelenségeknek az erőterében tűnnek fel, illetve jelennek meg egyre hangsúlyosabban a vallásszabadság olyan új – az európai országok gyakorlatában eddig jogi megítélést nem igényelt és nem kapott – megnyilvánulásai, mint a női öltözködés testet elfedő formái.

Napjainkban a világban egyre erősödő jelenség a másságra vonatkozó intolerancia, ezen belül vallási intolerancia. Ennek gyökerei a társadalom identitási és értékviselkedésében, másrészt az ismeretlentől való félelemben, valamint a kizárólagosságra törekvő vallási fundamentalizmusok feléledésében és hatásaiban keresendők. A globalizált világrend bonyolult biztonsági kockázati mátrixában leginkább a szegénységgel és az iszlám fundamentalizmussal összefüggésbe hozható terrorizmushoz köthető. A fejlődő világban a szegénység – és a fejlett világhoz képesti egyenlőtlenség igazságtalanságának érzete – termeli az iszlám fundamentalizmus és a nemzetközi terrorizmus társadalmi bázisát, a nemzetközi terrorizmustól (és az azzal azonosított iszlámtól) való félelem pedig a fejlett világban az iszlámtól való félelmet és iszlámellenes megnyilvánulásokat vált ki. Emellett a fejlett világban a gazdasági világválság által gerjesztett munkanélküliség, szegénység is a szűkös erőforrásokhoz való hozzáféréstől kirekeszteni szándékozó idegengyűlölet erősödéséhez vezet, amelynek célpontjai gyakran az eltérő, ismeretlen (idegen) vallású bevándorlók.

Az európai vallási intolerancia napjainkban elsősorban iszlámellenességként jelentkezik. Az iszlámellenesség megnyilvánulásait a következőkben három kérdéskörben vizsgáljuk az Emberi Jogok Európai Bírósága, illetve a nemzetközi emberi jogi szervek gyakorlata tükrében: a vallási gyűlöletbeszéd jelenségét, a vallási öltözetek viselésének korlátozását, valamint a minaretépítés korlátozását. Ezután megvizsgáljuk a kisebb, nem történelmi egyházakkal, szektákkal vagy szektáknak tekintett egyházakkal (Jehova tanúi, szcientológia stb.) szemben megnyilvánuló vallási intolerancia jelenségeit, végül pedig a vallásoktatásnak, a vallás iskolai jelenlétének szerepét a vallási tolerancia előmozdításában vagy éppen az intolerancia erősítésében.

Vallási gyűlöletbeszéd

A gyűlöletbeszéd olyan szóbeli vagy írásbeli megnyilvánulás, amelynek célja valamely társadalmi csoport megalázása, megfélemlítése, vagy a csoport tagjai elleni erőszak vagy előítéletes fellépés kiváltása. A gyűlöletbeszéd leg-

többször a faji, etnikai, nemzeti, vallási, szexuális irányultság, nemi identitás vagy fogyatékoság szerinti kisebbségi csoportok tagjai ellen irányul.¹ A gyűlöletbeszédet a nemzetközi jog a faj, a bőrszín, leszármazás, nemzeti vagy etnikai származás szerinti és a vallási intolerancián alapuló megkülönböztetés egyik megnyilvánulási formájaként kezeli.

A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény² (angol címének rövidítéséből: CERD) 4. cikke alapján a részes államok – egyebek között – a következő kötelezettségeket vállalták: a) „törvény által büntetendő cselekménnyé nyilvánítják a faji felsőbbrendűségre vagy gyűlöletre alapozott eszmék terjesztését, a faji megkülönböztetésre való izgatást, valamint bármely faj, illetve más színű vagy más etnikai származású személyek csoportja ellen irányuló minden erőszakos cselekedetet vagy arra való izgatást, továbbá fajgyűlölő tevékenység mindenféle támogatását, annak pénzelését is beleértve”; b) „törvényellenessé nyilvánítanak és betiltanak minden olyan szervezetet, valamint szervezett és minden egyéb propagandatevékenységet, amely a faji megkülönböztetést előmozdítja vagy arra izgat, az ilyen szervezetekben vagy tevékenységben való részvételt pedig törvény által büntetendő cselekménynek tekintik”.

Az egyezmény 1. cikke értelmében a „faji megkülönböztetés” kifejezés „minden olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést jelent, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzeti vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren vagy a közélet bármely más terén az emberi jogok és alapvető szabadságok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása”.

Amennyiben a részes államok az egyezmény 14. cikke alapján külön nyilatkozatot tesznek, a jogaik megsértését állító személyek (vagy személyek csoportja) panaszt nyújthatnak be ellenük az egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére létrehozott bizottsághoz (CERD Bizottság). Az egyéni panaszjog elismertsége és ismertsége meglehetősen szűk körű: az egyezmény 173 részes állama közül csak 49 tett ilyen nyilatkozatot, ebből 34 európai állam, köztük az Európai Unió tagállamai, a balti államok, Görögország és az Egyesült Királyság kivételével. Az egyéni panaszok által érintett államok köre még szűkebb (ez a mechanizmus ismertségének hiányára is utal): Dánia, Ausztrália, Franciaország, Svédország, Norvégia, Hollandia, Szlovákia és

¹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Gy%C5%B1%C3%B6letbesz%C3%A9d>

² 1969. évi 8. törvényerejű rendelet

Szerbia. Magyarország 1990. szeptember 13-i hatállyal ismerte el az egyéni panaszjogot, de eddig egyetlen Magyarország elleni panasz sem került a bizottság elé.

A leggyakrabban a dán jogvédők veszik igénybe ezt a mechanizmust. Az utóbbi időben különösen megszorodott a muszlim panaszosok száma, akik az iszlám vallással kapcsolatos, gyakran indulatos és előítéletes megnyilvánulások miatt érzik sértve magukat. Az ilyen panaszokat azonban a bizottságnak elfogadhatatlannak kell nyilvánítania, mert az egyezmény hatálya nem terjed ki a vallási intoleranciára, csak a faji megkülönböztetésre, az iszlámmal kapcsolatos megjegyzések pedig a bizottság álláspontja szerint (egyezően a dán kormány álláspontjával) nem egy meghatározott eredetű népcsoportot érintenek (például nem általánosságban az arabokat említik), hiszen a Dániában élő muszlimok legalább 15 különböző országból származnak, különböző nemzeti és etnikai eredetűek, és vannak közöttük az iszlám vallásra áttért dán állampolgárok is.³ A bizottság kifejtette, hogy „kettős” diszkrimináció esetén, amennyiben a vallási intolerancia nemzeti, etnikai alapú diszkriminációval párosulna, hatásköre kiterjedne a panasz vizsgálatára, de a tisztán vallási alapú megkülönböztetésre az egyezmény hatálya nem terjed ki, azt eredetileg az ENSZ normaalkotási folyamatában külön egyezményben kívánták szabályozni. Elgondolkodtató azonban, hogy a tárgyban végül nem született nemzetközi egyezmény, csak egy ENSZ-közügylési nyilatkozat.⁴

Bár az Emberi jogok európai egyezménye alapján – a CERD-egyezménnyel ellentétben – az államok nem kötelesek fellépni a gyűlöletbeszéddel szemben, ha megteszik, az nem ütközik az egyezmény rendelkezéseibe, nem sérti a véleménynyilvánítás szabadságát. Az egyezmény alapján megengedett a vallási alapú gyűlöletbeszéddel szembeni fellépés is ugyanúgy, mint a faji és etnikai megkülönböztetést jelentő kijelentésekkel szembeni. A *Norwood kontra Egyesült Királyság*-ügyben⁵ a kérelmező a saját első emeleti lakásának ablakában helyezett el egy olyan plakátot, amely a World Trade Center lánokban álló ikertornyainak fényképe, valamint a félhold és csillag tiltó jelbe foglalt szimbóluma mellett azt a feliratot tartalmazta, hogy „az iszlám távo-

³ Lásd: A.W.R.A.P. kontra Dánia. 37/2006. számú panasz. 2007. augusztus 8-i határozat. CERD/C/71/D/37/2006.

⁴ Nyilatkozat a vallás vagy meggyőződés alapján történő türelmetlenség és megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről. Az ENSZ-közügylés 1981. november 25. napján kelt 36/55. számú határozata. Nemzetközi okmányok gyűjteménye: Emberi jogok. MTA Emberi Jogok Magyar Központja, Budapest, 1993, 138–142. o.

⁵ *Norwood v. The United Kingdom*. Decision of 16 November 2004, no. 23131/03, Reports of Judgments and Decisions 2004-VII.

zon – védj meg a briteket”. A kérelmezőt a brit hatóságok az 1986-ban elfogadott Public Order Act 5. §-a alapján vonták felelősségre, amelynek értelmében bűncselekményt valósít meg, ha valaki – egy faji vagy vallási csoporttal szembeni ellenséges érzülettel – fenyegető, gyalázkodó vagy sértő feliratot, jelet vagy egyéb ábrát helyez ki, mutat fel (*display*) olyan személy által látható módon, akinek ez zaklatást, riadalmat vagy szorongást okozhat. (Megjegyzendő, hogy a cselekmény csak akkor valósít meg bűncselekményt, ha az elkövető szándéka az, hogy a felirat stb. fenyegető, sértő legyen, illetve tudja, hogy az fenyegető, sértő lehet.) A bíróság egyetértett azzal, hogy a plakát támadást fejezett ki az Egyesült Királyságban élő muszlimok közösségének egésze iránt. Ez a heves támadás ellentétes az egyezmény által garantált elvekkel: a tolerancia, a társadalmi béke és a diszkriminációmentesség értékeivel. Ezért a 17. cikk értelmében ez a véleménynyilvánítás nem élvezi a 10. cikk védelmét.

A gyűlöletbeszéd kevésbé sértő megnyilvánulásai esetén is lehetőség van a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására a 10. cikk 2. bekezdésében foglalt feltételek szerint. A korlátozást törvénynek kell előírnia, amely megfelel a kiszámíthatóság követelményének, azaz elég pontosan és egyértelműen fogalmaz ahhoz, hogy a jogalanyok magatartásukat ehhez tudják igazítani. A korlátozás továbbá akkor megengedett, ha egy demokratikus társadalomban szükséges: legitim célja van, és arányos. A gyűlöletbeszéd a demokrácia értékeivel ellentétes és sérti mások jogait, ezért a bíróság joggyakorlata értelmében korlátozása mások jogainak védelme érdekében legitim célt szolgál. Az arányosság kérdésében azonban általánosságban nehéz állást foglalni, az csak a konkrét eset összes körülményének figyelembevételével ítéltethető meg. Figyelembe kell venni nemcsak a kijelentések tartalmát, hanem azt is, hogy milyen körülmények között tették, mennyire sértik a közvélemény érzékenységét és mások jogait, és milyen mértékben fejeznek ki azonosulást az egyezmény értékeivel ellentétes eszmékkel, valamint hogy a korlátozás indokolására a hatóságok által felhozott érvek elégségesek és relevánsak-e.⁶

A gyűlöletbeszéd olyan társadalmi megnyilvánulás, amely nem feltétlenül jelenti a vallási intolerancia politikai rangra emelését. A gyűlöletbeszéd elleni fellépés elmulasztása azonban már ennek első jele lehet.

⁶ Lehideux and Isorni v. France. Judgment of 23 September 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-VII.

Vallási öltözetek viselésének korlátozása

A vallási öltözetek viselésének korlátozása, csakúgy, mint a minaretépítése-ké, azonban már az erre irányuló társadalmi kezdeményezések politikai szint-re emelését, kormányzati támogatását tükrözi. A burka viseletének tiltásáról készült nemzetközi közvélemény-kutatás szerint Franciaországban és más nyugat-európai országokban is támogatják a tiltó szabályt. Az Egyesült Államokban azonban nem. A Pew Research Center felméréseinek eredményei szerint a franciák 82 százaléka támogatja a burka, vagyis a teljes arcot eltakaró hagyományos muszlim női fátyol viseletének betiltását, a németek 71, a britek 62, a spanyolok 59 százaléka értene egyet azzal, ha nemzeti kormányuk a fátyolviselet betiltásáról határozná. Nyugat-Európával ellentétben az Egyesült Államok lakóinak többsége nem értene egyet egy ilyen intézkedéssel: az amerikaiak 28 százaléka támogatná, 65 százaléka viszont ellenezné egy hasonló tiltó törvény elfogadását. A kutatás szerint a tiltás támogatása mind az öt országban mérhetően magasabb az idősebbek körében.⁷

A nikáb a teljes arcot eltakaró kendő, amelyen csak a szem előtt van rés. A muzulmán nők a földig érő köpenyűk fölé veszik fel. A testet tetőtől talpig befedő burkán a szem előtti rést is fonálrács takarja el, így kívülről a viselő-jének szeme sem látszik. Az afganisztáni pastu nők viseletét a tálibok uralma alatt minden nőnek előírták Afganisztánban. Ez az alapja annak, hogy a tiltás mellett érvelők a női egyenjogúságra hivatkoznak. Szerintük a burkát viselő nők nem tudnak kapcsolatba lépni a társadalom többi tagjával, sokszor a nyelvet sem tanulják meg pontosan, a ruhát rájuk erőltető férfiak teljesen ellehetetlenítik a beilleszkedésüket. Ezzel szemben az Amnesty International nemzetközi jogvédő szervezet is rámutatott, hogy az átfogó tiltás nem veszi figyelembe azokat a nőket, akik esetleg nem férfi rokonuk nyomására, hanem saját önkifejezésük és identitásuk részeként hordják a burkát vagy a nikábot. Ráadásul a nők felszabadítása terén a kívánt hatással éppen ellentétes következmény állhat elő, ha az iszlám előírásai szerinti ruházat utcai viselésének tilalma a nők otthon maradásra kényszerítéséhez, bezárásához vezet.

A különböző vallási öltözetek, elsősorban az egész arcot eltakaró iszlám fejkendők és leplek viselésének megtiltására vonatkozó kezdeményezések sorában az a belga törvényjavaslat volt az első, amelynek alapján a közterületen az egész testet és az arcot is eltakaró ruhadarabot (nikáb vagy burka) viselő nőket tizenöt-húsz eurós pénzbüntetéssel vagy akár hét napig terjedő el-

⁷ <http://divany.hu/eletmod/nyugat-europa-a-burka-betiltasa-mellett-all>

zárással is sújthatják. 2010 szeptemberében Franciaországban is elfogadtak egy olyan törvényt, amely nyilvános helyeken tiltja az arc eltakarását. Ez a törvény az iszlám női öltözet mellett tiltja a tüntetések során bármilyen maszk viselését is. Az elfogadott szöveg kiköti, hogy „senki sem hordhat olyan ruhát nyilvános helyeken, amely eltakarja az arcot is”. Az, aki ezt nem tartja be, 150 eurós pénzbírságra, illetve az állampolgári tudatot és a köztársasági értékrendet erősítő tanfolyamra számíthat. Ez a rendelkezés azt mutatja, hogy a törvény biztonságpolitikai megfontolásokból született. Ugyanakkor a törvény egy másik rendelkezése új szabálysértésként fogalmazza meg az „arc eltakarására való felbujtást a nemi hovatarozás miatt”. Ez azokat érinti, akik a nőknek előírják vagy rájuk kényszerítik a burkát, illetve a nikábot. A burka viseletének erőszakkal, fenyegetéssel, hatalmi visszaéléssel vagy tekintéllyel történő kényszerítése egy év szabadságvesztéssel és harmincezer euró pénzbüntetéssel sújtható. A kiszabható büntetés ennek a duplája lehet abban az esetben, ha kiskorú lányt kényszerít valaki a burka viselésére. Ez a rendelkezés a burkaviseelés kérdését már nem biztonsági, hanem nőjogi kérdésként kezeli. A törvényt a francia alkotmánytanács is jóváhagyta, de a parlament által elfogadott törvények alkotmányosságát ellenőrző testület azt is kimondta, hogy az arc eltakarásának tiltása nem korlátozhatja a vallásszabadság gyakorlását a nyilvános vallási helyeken.

A francia törvény támogatói a szekularizmus alkotmányos értékeire hivatkoznak, a közterületi öltözködés szabályozása azonban nehezen indokolható az államhatalmi szervezet egyház- és vallástalanításával, hiszen az egyéni utcai öltözködése és vallása nincs összefüggésben a közhatalom gyakorlásával. A belga törvénnyel kapcsolatban nyíltan megfogalmazták, hogy annak üzenete az, hogy Belgium nem tűri az iszlám fundamentalizmus eszméit. Ez a vallási intolerancia azonban nagyon veszélyes, öngerjesztő társadalmi jelenség, amely részben az iszlám fundamentalizmustól való félelemben gyökerezik, egyszersmind maga is hozzájárul a fundamentalizmus megerősödéséhez. A burkát vagy a nikábot hatósági becslések szerint mindössze kétezer nő viseli a csaknem hatmillió muzulmán számláló Franciaországban, az elemzők azonban rámutatnak, hogy a tiltás következtében többen az iszlámellenesnek tekintett nyugati kormányok elleni tiltakozás eszközét látják ezekben a ruhákban.

Mindamellettt figyelemre méltó, hogy még az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata is szentesíteni látszik az iszlamofóbia egyes megnyilvánulásait. Míg azzal teljes mértékben egyetérthetünk, hogy olyan helyzetekben, amikor a személyazonosság tisztázása érdekében, személyes vagy

közbiztonsági okokból indokolt, a vallási előírások miatt viselt fejfedők, az arcot eltakaró leplek levételének, eltávolításának előírása nem jelenti a vallásszabadság indokolatlan és aránytalan korlátozását, a bíróság ma már a szekularizmus alkotmányos értékének védelmére hivatkozással sokkal szélesebb korlátozásokat is megengedhetőnek talál. Abból kiindulva, hogy a vallási jelképek viselése, mint a vallásos meggyőződés kinyilvánítása, csak a feltétlenül szükséges mértékben korlátozható, egyetérthetünk azzal, hogy a bíróság elfogadhatatlannak minősítette azokat a kérelmeket, amelyek azt sérelmezték, hogy biztonsági kapun áthaladáskor – akár reptéren, akár konzulátuson –, vagy vezetői engedélyhez fénykép készítésekor a kérelmezőket kötelezték, hogy vegyék le a vallásuk előírásai szerint hordott csadort vagy turbánt. Még az is érthető, hogy a bíróság azt a korlátozást sem találta aránytalannak, hogy egy diákot fegyelmi úton eltávolítottak az iskolából azért, mert a testnevelés és sportfoglalkozásokon megtagadta a csador levételét, noha ezt egészségügyi és biztonsági okokra tekintettel az iskola házirendje megkövetelte.⁸ Az azonban már kevésbé elfogadható, a vallási tolerancia igényével és a vallás szabadságával kevésbé összeegyeztethető, hogy a bíróság nem találta ésszerűtlen és aránytalan intézkedésnek azt, hogy a szekularizmus elvont alkotmányos értékének védelme érdekében utóbb Franciaországban egy törvénymódosítás kiterjesztette az iszlám fejkendő, illetve egyéb vallási jelképek viselésének tilalmát a testnevelésórákon túl a teljes iskolai életre.⁹ A tolerancia szellemében ez még akkor is indokolatlannak tűnő korlátozás, ha a csador viselését nem tekintjük a vallási szertartás részének (miként ezt a strasbourgi esetjog megfogalmazta), de még csak szigorú vallási előírásnak sem (amint ezt számos iszlám vallási szervezet megfogalmazta), egyszerűen csak a vallási meggyőződés kifejezésének. Lehetséges persze, hogy a bíróság azért engedett ekkora teret a szekularizmus védelmének ebben a francia ügyben, mert korábban egy török ügyben is ez befolyásolta annak megállapításakor, hogy nem sérti a vallás szabad gyakorlásához való jogot, ha egy egyetemi hallgatót nem engednek órákat látogatni, illetve vizsgáznia amiatt, hogy csadort visel.¹⁰

A strasbourgi joggyakorlat ilyen alakulását az európai közvélemény egyetértéssel, illetve könnyen fogadta. A szekularizmus védelmének felértékelődése azonban logikusan vezetett 2009 novemberében annak megállapításához egy olasz ügyben, hogy a szülők világnézetét tiszteletben tartó okta-

⁸ Dogru v. France judgment of 4 December 2008, no. 27058/05.

⁹ Gamaleddyn c. France décision du 30 juin 2009, no. 18527/08.

¹⁰ Leyla Sahin v. Turkey. Leyla Sahin v. Turkey judgment of 29 June 2004, no. 44774/98.

táshoz való jog sérelme nélkül az állam sem helyezhet el vallási jelképeket – az adott esetben feszületet – a közoktatási intézmények tantermeiben.¹¹ Mint-hogy ez az ügy a többség vallási jelképét érintette, nem meglepő, hogy az olasz társadalom felháborodással fogadta az ítéletet. Az olasz kormány kérésére az ügy – végső döntést hozó fórumként – a bíróság Nagykamarája elé került, amely június végén tartott tárgyalást ebben az ügyben. Kérdés, hogy az előzmények után a bíróságnak lesz-e elegendő mozgástere ahhoz, hogy az olasz és az európai keresztény közösségnek tetsző ítéletet hozzon, és ha igen, annak fényében fenntartható lesz-e az iszlám fejkendő viselésének korlátozásával kapcsolatos megengedő joggyakorlat.

Mindenesetre a bíróság gyakorlatában már látszik, hogy a vallási öltözetek viselése korlátozásának is határt kíván szabni. Egy török ügyben, amelyben a kérelmezőket a büntetőbíróság elítélte vallási viseletük nyilvános viselése miatt, a bíróság megjegyezte, hogy a kérelmezők átlagos állampolgárok voltak, nem az államhatalom képviselői, továbbá nyilvános közterületen (az utcán) hordták ezt a viseletet, nem egy közintézményben, ahol a vallási semlegességhez erősebb érdek fűződhet, mint a vallás kinyilvánításának joga, továbbá az öltözet a közrendet sem veszélyeztette, a kérelmezők nem gyakoroltak nyomást másokra. Mindezekre tekintettel a bíróság megállapította a 9. cikk megsértését, a török kormány pedig természetesen kérte az ügynek a Nagykamara elé terjesztését.¹² Ezen ítélet alapján kérdéses, hogy a nikáb és a burka közterületi viselését büntető törvények összhangban vannak-e az egyezménynel.

A minaretépítések korlátozása

A minaretépítések korlátozása még csak Svájcban merült fel politikai kérdés-ként, és 2008 júliusában több mint százezer állampolgári aláírással népszavazási kezdeményezés indult a tárgyban. 2009 júniusában a szövetségi parlament jóváhagyta és népszavazásra bocsátotta a kezdeményezést, bár jelezte, hogy annak elfogadása esetén alkotmánymódosításra lesz szükség, és javasolta, hogy a szavazók vessék el a javaslatot. A 2009 novemberében tartott népszavazáson a szavazók többsége elfogadta a kezdeményezést, és csak négy kanton (Genf, Vaud, Neuchâtel és Bâle-Ville) utasította el. A svájci kormány az Emberi jogok európai egyezményének 9. cikkére hivatkozással nem támo-

¹¹ Lautsi v. Italy judgment of 3 November 2009, no. 30814/06.

¹² Ahmet Arslan et autres c. Turquie arrêt du 23 février 2010, no 41135/98.

gatta a javaslatot, mert álláspontja szerint a korlátozásnak legitim célja sincs, de mindenképpen aránytalan és egy demokratikus társadalomban szükségtelen, továbbá a 14. cikkben foglalt diszkrimináció tilalmába ütközik. A népszavazás eredményének ismeretében egy iszlám hívő magánszemély és a svájci muszlimok ligája mint szervezet is az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult. A svájci kormány előbbi álláspontjának fényében a bíróság előtt valójában már csak az kérdéses, hogy a kérelmezők áldozatnak tekinthetők-e az egyezmény 34. cikke értelmében, hiszen az egyezmény csak a közvetlenül érintettek által benyújtott kérelmek megvizsgálására jogosítja fel a bíróságot, *actio popularis* benyújtásának a strasbourgi rendszerben nincs helye.¹³

Szekták, illetve szektáknak tekintett egyházak vallásszabadságának korlátozásai

Az európai vallási intolerancia megnyilvánulásai az iszlámmal szembeni intolerancia megjelenése előtt elsősorban a Jehova tanúi felekezetet, annak hívőit és hittérítőit, illetve egyéb, szektáknak tekintett kisebb egyházakat érintették. Görögországban különösen rossz szemmel nézték a Jehova tanúi hittérítői tevékenységét, amelyet büntetőjogi szankciókkal igyekeztek korlátozni. Ezt azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága nem találta nyomós közérdek által indokolt, szükséges és arányos intézkedésnek egy demokratikus társadalomban.¹⁴ Kivétel ez alól, ha katonatisztek az alárendeltjeiket térítik, mert azok a helyzetből adódóan kényszerítve érezhetik magukat, hogy részt vegyenek az istentiszteleteken, itt nem a szabad belátáson alapuló meggyőzésről van szó.¹⁵

Oroszországot azért marasztalta el a bíróság, mert hatóságai – a cseljabinszki régió emberi jogi bizottsága elnökének kezdeményezésére – jogalap nélkül feloszlatták a Jehova tanúi gyülekezet egyik gyűlését, amelyet egy bérelt iskolai tanteremben tartottak halláskárosult emberek részvételével.¹⁶ Egy grúz esetben viszont a Jehova tanúival szembeni vallási intolerancia durva, erőszakos cselekményekig fajult. Egy ortodox vallási csoport tagjai megtámadták, megalázták, bántalmazták a Jehova tanúi 120 fős gyülekezetét.

¹³ Ouardiri c. Suisse (no 65840/09), Association «Ligue des musulmans de Suisse» et autres c. Suisse (no 66274/09).

¹⁴ Kokkinakis v. Greece judgment of 25 May 1993, Series A no. 260-A.

¹⁵ Larissis and Others v. Greece judgment of 24 February 1998, Reports 1998-I., p. 362.

¹⁶ Kuznetsov and Others v. Russia judgment of 11 January 2007, no. 184/02.

nek tagjait. A kérelmezők feljelentése alapján azonban a hatóságok semmilyen intézkedést nem tettek a történet kivizsgálására, mert maguk is az ortodox kereszténységet veszélyeztető csoportosulásnak tekintették az áldozatokat. Különösen súlyosnak találta a bíróság ezt a mulasztást annak fényében, hogy ez volt az első ilyen támadás, amelyet ezután több hasonló követett, így a hatóságok mulasztása megnyitotta az utat a vallási erőszak elterjedése előtt, és a kérelmezők alappal tarthattak attól, hogy vallásuk gyakorlása esetén minden alkalommal az erőszakos támadás veszélyének teszik ki magukat.¹⁷

Más kisebb, újabb keletű vallásokkal, szektákkal szemben is megfigyelhetjük a társadalmi és kormányzati intolerancia különböző megnyilvánulásait. Bulgáriában például az Élet szava elnevezésű evangélikus keresztény vallással szemben indult olyan médiakampány, amely a hatóságok együttműködésével a kérelmező vallási meggyőződése miatt egy iskolában, az uszoda üzemeltetéséért felelős vezetőként betöltött állásából történő elbocsátáshoz vezetett, ez az egyezmény 9. cikk megsértését okozta.¹⁸

Hasonlóképpen Ausztria is megsértette a 9. cikket azzal, hogy közigazgatási hatóságai húsz éven át nem döntöttek a Jehova tanúi felekezethez tartozók kérelméről, hogy ismerjék el őket vallási társaságként, ami szükséges volt ahhoz, hogy a vallási közösség jogi személyiséget szerezzen.¹⁹ A bejegyzés megtagadása más esetekben is a vallásszabadság megsértéséhez vezetett. Oroszországban például az Üdvhadsereg hét évig jogszerűen, bejegyzett vallási szervezetként működött, majd egy új törvény előírta, hogy minden vallási szervezetnek újra kérnie kell a bejegyzését. A moszkvai hatóságok azonban különböző – jogi és ténybeli alapokat nélkülöző – okokra hivatkozva (mint például, hogy a szervezet külföldi irányítás alatt áll, egyenruhát viselő, félkatonai szervezet, alkotmányellenesek a céljai) megtagadták az Üdvhadsereg moszkvai szervezetének bejegyzését, míg az Üdvhadsereg helyi szervezetei Oroszország más régióiban zavartalanul működhettek. A bíróság megállapította, hogy a moszkvai hatóságok nem jóhiszeműen jártak el, és nem tettek eleget a kérelmező vallási közösségre vonatkozó semlegességi és pártatlansági kötelezettségüknek.²⁰ Egy másik esetben az orosz hatóságok az ország különböző régióiban azért tagadták meg a szcientológiai egyház függet-

17 97 Members of the Gldani Congregation of Jehova's Witnesses and 4 Others v. Georgia judgment of 3 May 2007, no. 71156/01.

18 Ivanova v. Bulgaria judgment of 12 April 2007, no. 52435/99.

19 Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria judgment of 31 July 2008, no. 40825/98.

20 The Moscow branch of the Salvation Army v. Russia judgment of 5 October 2006, no. 72881/01.

len helyi szervezeteinek bejegyzését, mert a régióban még nem voltak jelen 15 éve. Ez a követelmény csak az újonnan létrejövő, szervezetenként semmilyen hierarchikus egyházi struktúra alá nem tartozó vallási csoportokat sújtotta, e különbségtételre az orosz hatóságok a bíróság szerint nem adtak megfelelő indokot, ezért megsértették a 9. cikket a 11. cikk fényében értelmezve.²¹ Mindamelllett a bíróság nyitva hagyta azt a kérdést, hogy a szcientológia vallás-e egyáltalán, kijelentve, hogy általános európai konszenzus hiányában abból indult ki, hogy a hazai hatóságok egyértelműen vallási csoportként kezelték a bejegyzést kérő szervezetet.

Vallásoktatás és vallási jelképek elhelyezése az iskolában

Az iskolai vallásoktatással kapcsolatos kérdéseket a bíróság általában a vallás szabadságát garantáló általános 9. cikk helyett az oktatásra vonatkozó speciális rendelkezés, az első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke alapján vizsgálja. Az utóbbi években több ilyen ügy került a bíróság elé. Az egyik ügyben a kérelmezők a Norvég Humanista Egyesület (*Human-Etisk Forbund*) tagjai, általános iskolás gyermekek szülei voltak. 1997-ben az általános iskolák tantervében a korábbi két külön tantárgyat – a „kereszténységet” és az „életfilozófiákat” (ahol a kereszténységórák alól a gyerekek felmentést kaphattak) – felváltotta egy egységes tantárgy (KRL), amely felölelte a kereszténység, vallás és filozófia kérdéseit. Ennek csak egyes részei alól kérhettek felmentést a szülők. A KRL a következő témaköröket foglalta magában: Biblia és kereszténység, kulturális örökség, evangélikus lutheránus hittan, egyéb keresztény vallások, egyéb világvallások és filozófiák, etika és filozófia. A tantárgy oktatásának célja a keresztény és humanista értékek ismeretének előmozdítása, a különböző vallású és meggyőződésű emberek közötti párbeszéd elősegítése volt. A kérelmezők azt sérelmezték, hogy az új tantárgy bevezetésével az állam megsértette a vallás szabadságához való jogukat (az egyezmény 9. cikke alapján), valamint nem tartotta tiszteletben azt a jogukat, hogy gyermekeiket saját vallási és világnézeti meggyőződésük alapján neveljék (az egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyvének 2. cikke alapján). A bíróság megállapította, önmagában az, hogy a kereszténység nagyobb terjedelemben szerepel a tananyagban, mint a többi vallás – a történelmi

²¹ Kimlya and Others v. Russia judgment of 1 October 2009, nos. 76836/01 and 32782/03.

hagyományokra tekintettel –, nem veti fel e rendelkezés sérelmét. A törvény azonban tartalmazott egy olyan klauzulát, amelynek értelmében a célja a keresztény nevelés elősegítése volt. Így a kereszténység oktatása nemcsak mennyiségileg (a tananyagnak mintegy a fele), hanem minőségileg is különbözött a többi vallásától és világnézetétől. A bíróság ezután azt vizsgálta meg, hogy ezt az egyensúly-eltolódást képes volt-e ellensúlyozni a felmentési rendszer. Ez a rendszer csak részleges, eseti felmentésre adott lehetőséget, így a szülőknek követniük kellett a tananyagot (előre tájékozódni, hogy mi következik), és idejében jelezni, melyik rész oktatásából, melyik tevékenységből kívánják, hogy gyermekük kimaradjon. Az istentiszteleten való aktív részvétel például megfigyelőkénti részvétellel volt kiváltható. Ez a rendszer a szülőkre túl nagy terhet rótt, és a magánélethez való joguk sem volt megfelelően garantált (a felmentési kérelem indokolásakor a magánéletük körébe tartozó adatokat kellett feltárniuk), ráadásul visszatartó hatása volt, hogy az ilyen kérelem konfliktusforrást jelenthetett a tanárokkal fenntartott kapcsolatban. A bíróság végül megjegyezte, hogy az államot nem mentesíti az oktatás pluralizmusa garantálásának kötelezettsége alól, hogy az ilyen szülők magániskolákba is járathatnák a gyermekeiket. Ezért a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az új tanterv bevezetésekor az állam nem gondoskodott arról, hogy a tananyagot objektív, kritikai és pluralista módon adják át az iskolákban, ezért – tekintettel a megfelelő felmentési rendszer hiányára – megsértették az első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkében garantált oktatáshoz való jogot.²²

Egy másik ügyben, amelyben az alevi hitű kérelmező sérelmezte, hogy lányának kötelezően részt kellett vennie Törökországban az iskolai „vallási kultúra és etika” oktatásban, a bíróság összehasonlító jogi elemzés után megállapította, hogy Európa szinte minden országában megteremtik annak lehetőségét, hogy a diákoknak ne kelljen részt venniük a vallásoktatásban (felmentéssel, alternatív tantárgyak tanításával vagy a vallásoktatásban való részvétel önkéntességével). A konkrét ügyben a bíróság annak vizsgálatával kezdte, hogy az adott tantárgyat tárgyilagosan, kritikai szellemben és pluralista módon oktatják-e, és úgy ítélte meg, hogy ezeknek a követelményeknek nem tesz eleget az a tananyag, amely a világvallásokról tájékoztatást ad ugyan, bár érthetően az iszlám vallási ismeretek dominanciája mellett, de teljesen nélkülözi az országban elterjedt kisebbségi vallásokra, és adott esetben a nagy történelmi múltú alevi hitre vonatkozó ismereteket. Ezért a tananyag

²² Folgero and Others v. Norway [GC] judgment of 29 June 2007, no. 15472/02.

nem felelt meg általában a pluralizmus követelményeinek, és különösen nem volt alkalmas arra, hogy a kérelmező világnézeti meggyőződését tiszteletben tartsa. A felmentés rendszerével kapcsolatban, amely a konkrét esetben a keresztény és a zsidó vallású szülők gyermekeire korlátozódott, tehát a kérelmezők számára nem volt elérhető, a bíróság megállapította, hogy gondot okoz, hogy a felmentés érdekében a szülőknek fel kell fedniük vallási hovatartozásukat, és a felmentési eljárás nem nyújt megfelelő védelmet azoknak a szülőknek, akik attól tartanak, hogy a tananyag hatására gyermekükben konfliktus alakulhat ki az iskola iránti engedelmesség és a saját értékeik között.²³

Az is egyezményesértőnek minősült – a 9. cikkel összefüggésben –, hogy a vallásoktatás alól a szülők kívánságának megfelelően felmentett diáknak – a csekély érdeklődésre tekintettel – nem nyújtottak alternatív etikaoktatást, így a bizonyítványában a „vallás/etika” rovat üresen maradt, ami egyértelműen mutatta a vallási kötődés hiányát, és egy olyan társadalomban, mint a lengyel, amelyben a társadalom nagy része egy valláshoz kötődik, ez egyfajta stigmatizációt jelenthetett. Ráadásul ennek a tantárgynak az eredménye a bizonyítvány átlagába is beleszámított, így ebből a tantárgyból az érdemjegy hiánya további hátrányokkal járt a kérelmező gyermek számára, ami egyfajta nyomásgyakorlás lehet a vallásoktatásban való részvétel érdekében. A vallás szabadságát garantáló 9. cikkel ellentétben az első kiegészítő jegyzőkönyv oktatáshoz való jogot garantáló 2. cikke alapján mindez nem vet fel problémát, mert ez utóbbi rendelkezés alapján az alternatív etika tantárgy oktatása az igénylők létszámához köthető.²⁴

Az állam az oktatás keretében nemcsak a tananyagban köteles garantálni a szekularizmust, a világnézeti semlegességet, hanem a szimbólumok szintjén is. A bíróság ezért megállapította a szülők világnézetének megfelelő oktatáshoz való jog sérelmét abban az esetben, amikor a kérelmezők azt a gyakorlatot sérelmezték, hogy az olasz iskolák tantermeiben kötelező kihelyezni a feszületet. Az ügyben, amely a Nagykamara előtt még folyamatban van, a bíróság kamarája nem fogadta el az olasz kormány érvelését, hogy a feszület nem elsősorban vallási, hanem történelmi jelképként van jelen az iskolákban, és hogy az a kereszténységnek a szekuláris alkotmányi értékekben is megjelenő erkölcsi értékeit fejezi ki. A bíróság szerint a feszület dominánsan vallási jelkép, ezért alkalmas arra, hogy (össze)zavarja azokat a gyerekeket, akiket szüleik más hitben nevelnek, valamint arra, hogy az államnak valamely

²³ Hasan and Eylem Zengin v. Turkey judgment of 9 October 2007, no. 1448/04.

²⁴ Grzelak v. Poland judgment of 15 June 2010, no. 7710/02.

vallás iránti preferenciáját fejezze ki.²⁵ Az ítélet után nemcsak Olaszország háborodott fel, a Nagykamara előtt beavatkozóként írásban fogalmazta meg a véleményét tíz ország, 33 EP-képviselő és számos nem kormányzati szervezet. Júliusra már húsz ország jelentette ki hivatalosan, hogy támogatja Olaszország álláspontját és a bíróság ítéletével szembeni ellenállását (ugyanis Olaszország kijelentette, hogy semmiképpen nem fogja végrehajtani az ítéletet). Az ítéletet jogi szempontból bírálók elsősorban azt vetik a bíróság szemére, hogy nem vette figyelembe az állam–egyház kapcsolatát illető eltérő felfogásokat, amelyek a különböző tagállamokban megfigyelhetők, csak a szigorú elválasztást hirdető francia szekularizmus elvéből indult ki, ezt a francia történelmi sajátosságokat tükröző felfogást erőlteti rá az ítélet az eltérő történelmi-kulturális hagyományú Olaszországra. Ezzel összefüggésben rámutatnak a bírálók, hogy a bíróság nem vette figyelembe, hogy az államoknak széles mérlegelési jogkörük van az oktatás szabályozása terén, továbbá nem komplexen vizsgálta az olasz iskolák oktatási programját, az azáltal közvetített értékeket (mint általában a vallásoktatással kapcsolatos ügyekben tenni szokta), csak kiragadta annak egy elemét, a feszület kihelyezését. A bírálók szerint a feszület jelenléte semmire nem kötelezi a tanulókat, de ha elfogadjuk is, hogy valamilyen mértékű befolyást gyakorol a feszület a diákok világnézetére, ennek a mértéke nem akkora, hogy a vallásszabadság megsértésének legyen tekinthető.²⁶

Néhány új ítélet üzenete

A közelmúlt új fejleményei is feltétlenül említést érdemelnek. A feszület iskolai kifüggesztésével kapcsolatban (Lautsi kontra Olaszország) a Nagykamara 2011. március 18-án, a kamara korábbi ítéletével ellentétben, úgy döntött, hogy a feszület kifüggesztése az iskolában nem sértette a kérelmező szülőnek azt a jogát, hogy gyermekét vallási és világnézeti meggyőződésének megfelelő oktatásban részesítsék (első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke). A bíróság szerint az olasz iskolákban ennek nem volt indoktrináló hatása (bár elsősorban vallási és nem történelmi szimbólumnak tekintette a bíróság a feszületet), mert az csak egy passzív szimbólum, és nem párosult kötelező vallásoktatással, a kereszténység dominanciája semmilyen módon nem jelent

²⁵ Lautsi v. Italy judgment of 3 November 2009, no. 30814/06.

²⁶ Például <http://www.eclj.org/pdf/ECLJ-MEMO-LAUTSI-ITALY-ECHR-PUPPINCK.pdf>

meg a tananyagban. Ráadásul az olasz kormány arra is rámutatott, hogy – Franciaországgal ellentétben – náluk az iszlám fejkendő vagy bármilyen más vallási jelkép viselése sem tilos az iskolában (sem a tanárok, sem a diákok számára), így a feszület is a vallási pluralizmus légkörében jelenik meg. Ilyen körülmények között a bíróság úgy ítélte meg, hogy a feszület iskolai kifüggesztésével az állam nem lépte túl mérlegelési jogkörének kereteit és az intézkedés nem sértette a kérelmezők jogait.

A bíróság ennek az ügynek a körülményeit részletesen elhatárolta a *Dahlab kontra Svájc-ügytől*, amelyben a kérelmet még 2001. február 15-én nyilvánította elfogadhatatlannak nyilvánvalóan alaptalanként. Abban az ügyben egy iszlám hitre áttért svájci tanítónő sérelmezte a vallásszabadságot garantáló 9. cikkre hivatkozással, hogy nem engedték, hogy az iskolában viselje a csadort. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a tanítónő aktív szereplő az oktatásban, így nagyobb hatással van a gyermekek fejlődésére. Ráadásul a svájci tanítónő sokkal fiatalabb, négy és nyolc év közötti, vagyis befolyásolhatóbb gyerekeket tanított, mint a Lautsi gyerekek voltak. A svájci ügyben hozott határozat érdekessége egyébként (a Lautsi-ügyben erre nem tért ki a bíróság az elhatárolás során), hogy a bíróság (a svájci szövetségi bírósággal egyetértésben) megjegyezte, hogy az iszlám fejkendő egy olyan vallási jelkép, amelyet nehéz összeegyeztetni a nemek egyenjogúságának elvével, a tolerancia és a mások iránti tisztelet, az egyenlőség és a diszkriminációmentesség üzenetével, amelyet a demokratikus társadalomban a tanároknak közvetíteniük kell a diákoknak. Ezért a kérelmező vallásszabadságának korlátozása nem volt indokolatlan azoknak a gyermekeknek a védelmében, akiknek a neveléséért a kérelmező (az állam képviselőjeként) felelős volt.

Kortárs magyar összefüggések

Az egyházak jogi helyzetéről, társadalmi szerepvállalásáról folytatott politikai töltetű viták következtében az 1989-es alkotmányreform során alkotmányos védelmet kapott a lelkiismereti és vallásszabadság, az egyház (felekezet, vallási közösség) létrehozása és a hitéleti tevékenység gyakorlása.

Az egyházak közjogi jellegének, illetve civil természetének meghatározásakor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az 1945 utáni demokratikus lehetőségeket elsöprő baloldali fordulat semmivel sem magyarázható brutalitása volt az egyházi ingatlanok, a jól működő oktatási, tudományos, kutatási, betegápolói intézmények elfoglalása, elvétele. A rendszerváltozás utáni jogal-

totást az Alkotmánybíróság döntései is megerősítették abban, hogy a vallásszabadság kiemelt fontosságú alapjogi védelmet élvez. E jog épségének megóvása érdekében, valamint az egyház és az állam szétválasztásának fontosságára tekintettel az egyházak javára szóló pozitív diszkriminációt és a tulajdoni helyzet helyreállításának sorrendi elsőbbségét az Alkotmánybíróság a funkcionalitás elve alapján alkotmányos szempontból elfogadhatónak minősítette.

Magyarországon nincs sem hivatalosan kijelölt, sem informálisan ilyennek minősülő államegyház, az államnak az egyházakat egyenlőként kell kezelnie. Az állam és az egyház elválasztása azonban természetesen nem jelentheti azt, hogy a vallás és az egyház sajátosságait az államnak a törvényalkotásban figyelmen kívül kell hagynia.

Általános jelenség, hogy számos, egykor egyházi feladat – például az iskolai oktatás, a betegápolás, a szegények segítése – az állam kötelességévé vált, az egyházak viszont szintén fenntartották, megújították ezt a tevékenységüket. Ezeken a területeken az elválasztás nem ellentét az együttműködéssel, még ha mindez rigorózus garanciák mellett folyik is. Az egyházak egyenlőként való kezelése szintén nem zárja ki tényleges társadalmi szerepük figyelembevételét. Ezt a körülményt pedig értékelheti a törvényhozó, de maguk a polgárok is. Megnyugtatóképpen hozzátesszük: ilyen megoldást az Európai Unió más országai is ismernek.

Egyház és állam kapcsolatának sajátos megnyilvánulása a tábori lelkesedés állami fenntartása (szintén minden uniós országban), az egyházak által működtetett oktatási intézetek állami támogatása – még az ateistának kikiáltott Franciaországban is. Önmagában az egyházi házasságkötés (ez a megállapítás nem valamennyi egyház esetében igaz) is elegendő, Dániában, Finnországban, Nagy-Britanniában, Portugáliában, Olaszországban és Spanyolországban.

A mai kor általános tendenciája a világi szférák egyházi intézményektől és normától való elkülönülése. A katolikus egyház a második vatikáni zsinaton deklarálta a vallásszabadságot, majd az állam és az egyház szétválasztását az új demokráciákban is elfogadta. E folyamat eredményeként a nemzeti katolikus egyházak megszűntek kötelező állami intézményekként működni.

A rendszerváltozással egyidős magyar szabályozás abból indult ki, hogy meg kell erősíteni a régi történelmi egyházak közéletbe való visszatérését, az egyházi jogok és javak visszaadását, a korábban tiltott vallási szervezetek szabad aktivitását. A szabályozás mozgatója az a felismerés volt, hogy az egyházak fontos szerepet tölthetnek be az emberi jogok védelmében, a polgári erények megerősítésében. Az egyén kultuszának hangsúlyozása – kato-

likus szóhasználatával „az emberi lény szent méltósága” nálunk is megerősítette az emberi életéről és méltóságról való gondolkodást, e jogok alkotmányos tartalmának kimunkálását. Az egyházak ugyanis fontos feladatot jelentenek a piac- és egyénközpontú közfelfogás számára, amely ritkán beszél a közjóról, s azt legszívesebben az egyéni döntések összegére redukálná. A vallásos hit gyakorlásának terepet adó egyházak közös küldetése azonban, hogy ápolják, erősítsék az emberi szolidaritást, s az államot a nyilvánosság szféráiban szüntelenül a közjóra, az emberi élet és méltóság védelmére serkentsek.

A munka fontosságának, az emberi méltósággal való szoros összefüggésének, a munkavállalók érdekvédelmének hangsúlyozása a pápai enciklikákban több mint száz éve van jelen, a hazai vallásos közgondolkodásban mégis alig kapott visszhangot.

Az unió régebbi tagállamainak fontos tapasztalata lehet számunkra az is, hogy az egyházak függetlenedtek a politikai társadalomtól: nem fonódik egybe a vallási tanítás, a nemzeti identitás és az állampolgári tudat. Az egyetemes értékek fenntartása, erősítése érdekében végzett egyházi aktivitást viszont az állam – hagyományaira, polgárai igényeinek megfelelően – elismeri. Az egyházakra nehezedő sokoldalú társadalmi nyomás és próbatétel összességét értékelve helytállóan tartjuk azt a következtetést, miszerint hazánkban is csak azok a vallások tarthatnak igényt közéleti szerepre – és azok képesek közéleti szerepet betölteni –, amelyek hittételeiknél és kulturális hagyányaiknál fogva kollektív azonosságtudattal bírnak. A közösségi lét és cselekvésformák erkölcsi értékét kiemelő egyházak ugyanis azok, amelyek választ keresnek a kor társadalmi méretű nehézségeire, és ezek megoldása érdekében mozgalmak, programok, akciók élére állnak, és környezetükben szövetséget is keresnek. Nehezen lehetne jobb példát megemlíteni, mint a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kezdeményezését, amellyel 2011-et a család évének hirdette meg.

Összegzés

Elemzésünkéből, szándékaink szerint, kitűnik, hogy a rendészet intézményeinek, eszközeinek nem feladatuk a vallásszabadság korlátozása. Ahol a vallásszabadság „nagy kérdéseinek” megvalósulásáról van szó, ott a rendészetnek már nem igazán jut szerep. Ebből a szempontból már bejáratott demokrácia vagyunk. Néhány új kérdést – így az öltözetek alkalmazhatóságát vagy például a minaretépítések korlátozhatóságát – pedig rendészettudományi szempontból is értékelni kell.

ALFÖLDI ÁGNES DÓRA

Van megoldás?

A család védelmét szolgáló magyar büntetőjogi eszközökről

A társadalmi fejlődés során módosulhat, változhat a magatartások percepciója és megítélése. Bizonyos viselkedési formák előbb tilalmazottak, majd később, normasértő mivoltukat elveszítve, elfogadottá, hétköznapivá válnak. Mások éppen a fordított utat járják be. Elfogadottságuk vagy tolerálásuk a fejlődés egy pontján, a viszonyok változásával megszűnik, többé nem részei a „normalitásnak”, és a társadalom érzékenysége nem tűri tovább gyakorlásukat. A családon belüli erőszakos magatartások valamennyi megnyilvánulási módja is jellemzően ilyen.

A családon belüli erőszak fogalma általában a családtagok vagy az intim partnerek közötti, tipikusan – de nem kizárólag – otthon megvalósuló erőszak-cselekmény megjelölésére szolgál, a különböző meghatározások azonban szűkebben vagy tágabban értelmezik az idetartozónak ítélt jelenségek körét.

A szűkebb felfogás a partnerkapcsolatokon belüli – a jelenlegi vagy volt házastársak, élettársak között megnyilvánuló – bántalmazásokat tekinti idetartozónak. Egy még korlátozóbb, radikálisabb felfogás szerint a fogalom a nők elleni erőszakkal szinonim, ezért csak a nőkkel szemben a férfi partnerük részéről megvalósuló bántalmazást tartja családon belüli erőszaknak. Ebben a megközelítésben a jelenség elsősorban a nemek viszonyából adódó, úgynevezett „*genderprobléma*”. Az erőszak a nők és a férfiak hagyományos hatalmi helyzetéből, a közöttük lévő egyenlőtlenségekből, a történelmileg kialakult uralmi viszonyokból, a tradicionális nemi szerepekből vezethető le és értelmezhető. Az általános közhiedelem az, hogy a férfiak sokkal agresszívabbak, mint a nők, akik ennek ellensúlyozására indirekt, közvetett agresszióval élnek. Az empirikus vizsgálatok azonban rámutattak arra, hogy ez a tétel nem áll meg, a nők ugyanis adott esetben éppúgy élnek a közvetlen agresszió¹ módszereivel. A kérdés mindig a fizikai erőszak esetében merül fel, és a vizsgálatok azt mutatják, hogy a nők és férfiak között ritkán van különbség ezen a téren².

1 A korai vizsgálatok szerint a bántalmazott férfiak többsége gyenge fizikumú, nőies alkatú, akinek „amazon” típusú nő a társa. Idetartoznak azok a férfiak is, akiket arra neveltek, hogy az igai férfi a nők védelmezője, és a nőt bántani bűn. Ez az úgynevezett „ladies first” elv.

2 Tamási Erzsébet: Bűnös áldozatok. BM Duna Palota Kiadó, Budapest, 2006, 84. o.

Talán a „középutas” megközelítés az, amely a legkörültekintőbben értelmezi a családi erőszak fogalmát. E szerint a gyermekbántalmazás, a nők elleni erőszak és a család fogalmába beletartozó összes családi viszony keretén belül elkövetett erőszakos magatartások tartoznak ide. A család tagjai részéről egymás sérelmére megvalósuló valamennyi bántalmazás a családon belüli erőszak fogalmi körébe tartozik³. Ezt az álláspontot tükrözik az Országos Kriminológiai Intézet⁴ kutatásai is, amelyekből megállapítható, hogy a családon belüli erőszak nem más, mint „*az együtt élő és egymással fizikai, érzelmi, anyagi, jogi függésben lévő személyek között megvalósuló erőszak, bántalmazás, visszaélés, amely magába foglalja a fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazás vagy elhanyagolás valamennyi formáját*”⁵.

Minden állam elsődleges érdeke a család morális megőrzése, hiszen ez az a tégla, amelyből maga a társadalom felépül, így diszfunkcionalitása a társadalom egészét veszélyezteti. A családon belüli erőszak fogalma igen nehezen meghatározható, és a magyar jogrendszerben nincs is rá a jogalkotó által kialakított egységes meghatározás. Ám tudni kell, hogy bár a fogalmi megnevezés viszonylag új – a jogszabályi környezetben az 1990-es évek vége felé jelent meg –, a családon belüli erőszaknak és annak minden ma ismert formájának rendkívül mély és sötét gyökerei vannak a társadalomban. A fogalmi meghatározás nehézségét az is okozhatja, hogy a családon belüli bántalmazások olyan kisebb súlyú, sokszor jogilag is nehezen minősíthető magatartásokat takarnak, amelyek nem teremtik meg az esetleges büntetőeljárás megindításának lehetőségét, illetve az előzetes letartóztatás foganatosításának sincs meg a törvényi lehetősége.

A hatályos magyar jogrendben nincs önálló törvényi szabályozása a családon belüli erőszak elleni fellépésnek, és nincs külön büntetőjogi tényállás sem a családon belüli erőszak meghatározására. A családon belüli erőszak szociológiai kategória, amelynek jogi megfelelőjét ez idáig nem határozták meg. A definíció megalkotása nélkül a jelenség terjedelme, jellemzői nem mérhetők, egységes rendőri gyakorlat nehezen alakítható ki.

A szakirodalom az erőszak, illetve a bántalmazás fogalmakat szinonimaként használja. Az erőszak itt nemcsak a büntetőjogban használatos értelmet

³ Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia. Complex Kiadó, Budapest, 2006, 380–381. o.

⁴ Az ügyészségről szóló 2011. évi CLVIII. törvény 10. § (1) bekezdése alapján az Országos Kriminológiai Intézet „az ügyészség olyan tudományos és kutató intézménye, amely a bűnözés kutatása, a kriminológia, a kriminalisztika és a büntető – jogtudományok elméletének és gyakorlatának fejlesztése céljából működik”.

⁵ Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós (szerk.): i. m. 381. o.

kap, hanem annál tágabb kört foglal magába. Ezért nem csak azok a jogsértések tartoznak a családon belüli erőszak körébe, amelyeknek tényállási eleme az erőszak.

A családon belüli erőszak büntetőjogi megítélése Magyarországon

Manapság rendkívül divatos dolog a családon belüli erőszak jelszavával különböző érdekek szerint csoportosítani bűnügyi statisztikai adatokat azért, hogy valamilyen érdekből befolyásolják a közvéleményt és közvetve a politikai döntéshozókat is.

A hatályos magyar jogrendben nincs önálló törvényi szabályozása a családon belüli erőszak elleni fellépésnek, és nincs külön büntetőjogi tényállása a családon belüli erőszaknak. E kérdéskör bevonulása a hazai jogtudatba a kilencvenes évek végére tehető: egy 1997-es kormányhatározatban jelent meg először.

Az Országgyűlés a 115/2003. (X. 28.) országgyűlési határozatában fogalmazta meg először a családon belüli erőszak mint társadalmi probléma megelőzésének és kezelésének célkitűzését. Ez az országgyűlési határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiáját tartalmazza, amelynek keretében a jól körülhatárolható, rövid távú feladatokat kormányhatározati formában évente elfogadott úgynevezett *cselekvési programok* jelölik ki. A stratégia⁶ elfogadásával megteremtődött a jogszabályi háttér egy nemzetközi mércével mérve is korszerű társadalmi bűnmegelőzési gyakorlat kialakításához és országos szintű működtetéséhez⁷.

Az első határozott lépésnek a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló, nemzeti stratégia kialakításáról rendelkező, 45/2003. (IV. 16.) országgyűlési határozat tekinthető, amely határozott irányt szabott a családon belüli erőszak elleni küzdelemnek. A családon belüli erőszak „jogi fogalmát” jelenleg az Országos Rendőr-főkapitányság 13/2003. (III. 27.) intézkedése tartalmazza, e szerint a családon belüli erőszak az egy

6 2004-ben az Országos Bűnmegelőzési Központ Országos Bűnmegelőzési Bizottsággá alakulásával létrejött a stratégia megvalósulásának koordinálására hivatott társadalmi fórum, amely a társadalmi bűnmegelőzés feladataival érintett kormányzati és civil, központi és helyi szereplők szerepkörének nyújt képviselést.

7 Borbíró Andrea – Kerecsi Klára (szerk.): A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2009, 173. o.

háztartásban élő személyek, illetve hozzátartozók, a volt házastársak, élettársak, gyermekvédelmi intézményben nevelkedő kiskorúak között megvalósuló, vagy őket a felsorolt személyek cselekménye által érintő, az intézkedésben felsorolt bűncselekmények és szabálysértések. Sajátossága, hogy abban a közegben fordul elő, amely méltóságot, egyenlőséget, anyagi biztonságot, pszichikai támaszt, emocionális kötődést kellene hogy jelentsen a család minden tagjának⁸.

Megjegyzendő, hogy Európában sem egységes a szabályozás e téren, a különböző jogrendek természetesen különböző – nyilván az adott társadalomra szabott – jogi modellekkel kísérleteznek. Franciaországban, Lengyelországban vagy Portugáliában például a nemzeti büntetőtörvény *sui generis* bűncselekményként szabályozza a családi erőszakot, a Benelux államokban, Írországban és Németországban részben a családi erőszakkal foglalkozó önálló törvényekkel, részben pedig különböző törvények koherenciájában kívánják a fellépést hatásosabbá, gyorsabbá tenni. A magyar modell is ez utóbbi megoldáson alapul.

Magyarországon a családon belüli erőszakot leggyakrabban megtestesítő személy elleni bűncselekmények aránya 2009-hez képest (23 914 bűncselekmény, azaz az összbűnözés 6,1 százaléka) emelkedett 2010-ben (27 897 bűncselekmény, azaz az összbűnözés 6,2 százaléka). Emellett a házasság, család az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma is növekedő tendenciát mutatott 2010-ben: 2009-hez képest 6582-ről 6798-ra emelkedett az e körben elkövetett bűncselekmények száma⁹.

Noha a tudományos gondolkodás időről időre felveti az önálló (akár külön Btk.-tényálláskénti, de legalább az értelmező rendelkezések között történő) szabályozás indokoltságát, az OKRI által e területen végzett kutatások tapasztalatai azonban nem támasztják alá az önálló büntetőjogi szabályozás szükségességét. A jelenlegi szabályozás ugyanis szankcionálja az összes e körbe tartozó magatartást, így egy önálló tényállás dogmatikai problémákat is előidézhetne.

A már említett országgyűlési határozat igényként említi még a családon belüli erőszak miatti büntetőeljárásokban a gyorsaság és soronkívüliség ga-

⁸ Kemény Gábor: A családon belüli erőszak jogi prevenciója és büntetése a magyar jogrendszerben. In: Korinek László – Köhalmi László – Herke Csongor (szerk.): Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs, 2004, 85. o.

⁹ Tájékoztató a bűnözésről 2010. Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, Budapest, 2011, 28–29. o.

**A családon belüli erőszakot megvalósító
bűncselekmények és szabálysértések¹⁰**

BŰNCSELEKMÉNYEK

1. Fizikai bántalmazás

- testi sértés
- emberölés
- öngyilkosságban közreműködés
- magzatelhajtás
- kényszerítés
- személyi szabadság megsértése
- kiskorú veszélyeztetése
- emberrablás
- emberkereskedelem
- *kiskorú veszélyeztetése*

2. Lelki bántalmazás

- zaklatás
- rágalmazás
- becsületsértés
- magántitok megsértése
- magántitok jogosulatlan megismerése
- levéltitok megsértése
- lelkiismereti és vallásszabadság megsértése
- *kiskorú veszélyeztetése*

3. Szexuális bántalmazás

- erőszakos közöszlés
- szemérem elleni erőszak
- megrontás
- vérfertőzés
- tiltott pornográf felvétellel visszaélés
- szeméremsértés
- *kiskorú veszélyeztetése*

4. Pénzügyi zaklatás

- tartás elmulasztása
- zsarolás
- önbíráskodás

5. Elhanyagolás

- gondozás elmulasztása
- *kiskorú veszélyeztetése*

**6. A megjelölt bűncselekményekkel összefüggő
egyéb bűncselekmények**

- magánlaksértés
- közúti veszélyeztetés
- családi állás megváltoztatása
- kiskorú elhelyezéseinek megváltoztatása
- közveszély okozás
- terrorcselekmény
- garázdaság
- rongálás
- visszaélés kábítószerral
- hamis tanúzásra felhívás
- hatósági eljárás akadályozása

SZABÁLYSÉRTÉSEK

- becsületsértés
- magánlaksértés
- gyermekkel koldulás
- veszélyes fenyegetés
- távollévő határozat szabályainak megsértése

¹⁰ A felsorolás nem taxatív, csupán a leggyakrabban előforduló alakzatok kiemelésére kerül sor.

rantálását, és erre a törvényi lehetőségek adtak is (például Be. 64/A § „soron kívüli eljárás”), ám figyelembe kell venni, hogy a klasszikusan témába vágó bűncselekmények (például kiskorú veszélyeztetése, az erőszakos közöszlés, a szemérem elleni erőszak stb.) időigényes, szakértőkkel tűzdelt bizonyítást igényelnek, másrészt pedig e bűncselekmények esetében éppen a büntetési tétel és a bonyolult bizonyítás miatt szóba sem jöhetnek az eljárási törvény adta rendes gyorsítási lehetőségek (bíróság elé állítás, tárgyalás mellőzése). A büntetőeljárás során felvett bizonyítás szempontjából lényeges a tanúvédelem lehetősége is.

A büntetőeljárási törvény tulajdonképpen garantálja ezeket a lehetőségeket:

- zárt adatkezelés,
- zárt láncú távközlő hálózaton történő kihallgatás,
- személyi védelem,
- kiskorú nyomozási bíró által történő meghallgatása.

Az esetkörbe tartozó bűncselekmények tanúi azonban általában éppen a sértettek, vagy más potenciálisan sértett családtagok, és bizony átlátszónak tűnik a védelem akkor, amikor a tárgyalóteremben vagy a kihallgatóhelyiségben ugyan nem lesz ott a terhelt, de este a konyhában igen. Ezek a törvényi lehetőségek korlátozott esélyt adnak az úgynevezett másodlagos viktimizáció elkerülésére.

A családon belüli erőszak megelőzésének néhány büntetőjogi eszköze

A családon belüli erőszak kezelésének a jelenlegi hatályos magyar jogban nincsenek meg a megfelelő eszközei, habár voltak és vannak próbálkozások a probléma hatékony kezelésére, ezek a távoltartás¹¹ jogintézményében testesülnek meg. A távoltartás intézményének magyarországi előzményei közé tartozik a 45/2003. (IV. 16.) országgyűlési határozat, amely a családon belüli

¹¹ A büntetőeljárás-beli távoltartás hiányosságai, tulajdonképpen egy joghézag megszüntetése céljából került sor a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény (a továbbiakban: Hktv.) megalkotására, amely 2009. október 1-jén lépett hatályba. A Hktv. szabályozása kétirányú, ugyanis az ideiglenes megelőző távoltartás elrendelése egy tisztán közigazgatási eljárás keretében – a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) alapján a Hktv. eltéréseinek figyelembevételével – zajlik a rendőrség hatáskörébe rendelve, megelőző távoltartás pedig a helyi bíróságok hatáskörébe rendelt nemperes eljárás, amely kérelemre vagy a rendőrség kezdeményezésére (hivatalból) indulhat meg.

li erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakítását célozta meg. A *T/9837. számú törvényjavaslat* a családon belüli erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szól, amely nem más, mint a Hktv. elődje, valamint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény¹² – a büntetőeljárásbeli távoltartást megfogalmazó törvény – kiindulópontja.

A „büntetőjogi” távoltartás problematikája

A büntetőjog és a büntetőeljárás jog is tartalmaz szabályokat a családon belüli erőszak megfékezése és megbüntetése érdekében. A jelenleg hatályos büntető anyagi jogi szabályozás több mint húsz olyan törvényi tényállást tartalmaz, amely a családon belül elkövethető jogsértéseket foglalja magában. A kérdés fontosságát és aktualitását fokozza, hogy 2008. január 1-jén a büntető törvénykönyvbe belekerült a zaklatás¹³ tényállása, amely megvalósulása esetén maga után vonhatja a távoltartás elrendelését akkor is, ha nincs szó családon belüli erőszakról.

A büntetőeljárás-jogi értelemben vett távoltartásról¹⁴ – mint látható –nem született külön törvény, azt a Be.-t módosító 2006. évi LI. törvény emelte be a hatályos büntetőeljárás-jogi szabályok közé. Ennek lényege, hogy családon belüli erőszak elleni kényszerintézkedésként van meghatározva, amelynek alapja a lakhelyelhagyási tilalom. Az időtartama tíztől hatvan napig rendelkezhető el. A távoltartás elrendelésének azonban olyan szigorú törvényi feltételei vannak, amelyek nemhogy megkönnyítenék, inkább megnehezítik az azonnali „áldozatvédelmet”. A büntetőjogi értelemben vett távoltartásnak az a lényege, hogy korlátozva van a terhelt szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való joga¹⁵. Ily módon a jogalkotó a lakhely-

12 Kaposyné Czene Magdolna: A távoltartás első két éve a bíróságok szemszögéből. In: Wirth Judit (szerk.): Rendszerbe zárva. Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfieroszak jelenségét ma Magyarországon? NANE Egyesület–Patent Patriarchátust Ellenzők Társasága, Budapest, 2009, 109. o.

13 Btk. 176/A §

14 Be. 138/A–139. §

15 A távoltartás hatálya alatt álló terhelt köteles a távoltartó határozatban megállapított szabályok szerint „élni”, azaz köteles a meghatározott lakást elhagyni, és onnan a bíróság által meghatározott ideig távol maradni, köteles a meghatározott személytől, illetőleg e személy lakó- és munkahelyétől, az e személy által látogatott nevelési és nevelési-oktatási intézménytől, a vallásgyakorlása során rendszeres látogatott épülettől a bíróság által meghatározott ideig magát távol tartani.

elhagyási tilalom alapulvételével határozza meg ezt a kényszerintézkedést mint a családon belüli erőszak lehetséges megoldási eszközét.

A Be. szerinti távoltartás elrendelésének feltétele, hogy szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja áll fenn, de a terhelt előzetes letartóztatása nem szükséges, mégis tekintettel a bűncselekmény jellegére, a terheltnek a sértettel való viszonyára, valamint a terheltnek az eljárás előtt és az eljárás során tanúsított magatartására, megalapozottan feltehető, hogy a lakókörnyezetében hagyása esetén a sértett befolyásolásával vagy megfélemlítésével megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást, illetve a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné, vagy a sértett sérelmére újabb szabadságvesztéssel büntetendő cselekményt követne el¹⁶. A törvény további feltételként határozza meg azt, hogy a távoltartás elrendelésének magánindítvány előterjesztése előtt nincs helye¹⁷. Vagyis minden esetben magánindítvány előterjesztésének kell megelőznie a távoltartás elrendelését¹⁸.

A magánindítvány ambivalens vonásai

Példaként vehetjük azt az esetet, amikor az erőszakos közösülés, a szemérem elleni erőszak és a megrontás enyhébben minősülő eseteiben a Btk. 209. §-a a büntethetőséget magánindítványhoz köti. E rendelkezés abból a felismerésből ered, hogy ezek a cselekmények gyakran családon belül jelentkeznek, így a sértett és a családi viszonyok kíméletéhez gyakran fontosabb érdek fűződik, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez. A sértett ezekben az esetekben maga teheti meg formai követelmények nélküli nyilatkozatát az elkövető ismerteté válásától számított harminc napon belül. Cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes sértett esetén a törvényes képviselő vagy a gyámhatóság is jogosult erre.

Adott esetben ez a sértetti diszkréció pozitív is lehet, ha

- az erőszak egyedi volt, és a családtagok meg tudják oldani a problémát,
- ha a család szakértő segítséget kap a probléma megoldásához,
- így a – sokszor gyerekkorú – sértett adott esetben elkerülheti a másodlagos viktimizációt.

¹⁶ Be. 138/A § (2) bek.

¹⁷ Be. 138/A § (3) bek.

¹⁸ A távoltartást mindig a bíróság rendeli el az ügyész, a magánvádló, a pótmagánvádló, a sértett, a cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes törvényes képviselőjének vagy a terhelttel közös háztartásban élő kiskorú személy törvényes képviselőjének az indítványára.

Sok esetben azonban (véleményem szerint általában) negatív szerepet tölt be a büntetőeljárás megindítása lehetőségének sértetti kézbe adása, mivel hozzájárul a cselekmény, illetve az elkövető rejtve maradásához azokban az esetekben, amikor a megfélemlített áldozat szégyelli magát, nem mer segítséget kérni sem a hatóságtól, sem szakemberektől.

Zárógondolatok

A Be.-módosítás nem alkotott új büntetőjogi tényállást a családon belüli erőszakról. A törvényhez kapcsolódó indokolás kifejtette: *„A hatályos jogban kimerítően és pontosan szerepelnek azok a törvényi tényállások, amelyekbe valamennyi családon belül elkövethető jogsértés beilleszthető.”* A Be. keretében szabályozott – jelenleg is hatályban lévő – távoltartás tehát büntetőeljárási kényszerintézkedés (az előzetes letartóztatás alternatívája). Célja, hogy az eljárások elhúzódása mellett is megfelelő és gyors védelmi eszközt nyújtson a sértett részére az eljárás jogerős befejezése előtt azzal, hogy elősegíti a bizonyítási eljárás sikerét.

A továbbiakban felvetődik a kérdés: mennyire hatékony ez a szabályozás, és mennyire alkalmas az említett országgyűlési határozatban foglalt célok elérésére? A válasz sajnos negatív. A Be.-ben megfogalmazott távoltartás elrendelésének folyamata meglehetősen körülményes, a bántalmazott azonnali védelemben részesítése szempontjából lassú, és nem érvényesül kiemelt szempontként a bántalmazott családtagok életének, testi épségének és biztonságának védelme, és mindezek együtthatásaként nem eredményes, vagyis nem alkalmas a családon belüli erőszak visszaszorítására. Ezért is volt sürgősen megvalósítandó jogalkotói feladat, hogy a családon belüli erőszak kezelésére megszülessen egy olyan jogszabály, amelynek a segítségével a bántalmazott azonnali jogvédelemhez juthat. Az elmúlt több mint két év tapasztalata azonban rávilágított arra, hogy a távoltartás ebben a formában nem igazi megoldás, mivel kizárólag olyan esetekben nyílik lehetőség az alkalmazására, ha büntetőeljárás van folyamatban. Ráadásul még ezekben az esetekben sem nyújt azonnali beavatkozást a segítséget kérőknek, hiszen a kérelem és a döntés meghozatala között akár hat hónap is eltelhet. Azokra az esetekre pedig, ahol nem indult büntetőeljárás, nem nyújt megoldást.

MAROSVÁRI ATTILA

A befolyásolás művészete

Elek Balázs után szabadon

Mióta világ a világ, a befolyás, a szuggesztió, a manipuláció fontos kérdés-kör a társadalomban, így a büntető igazságszolgáltatásban is. A Debreceni Ítéltábla bírójának, *Elek Balásznak A tanú befolyásolása a büntetőeljárásban* című, könyv formában is megjelenő PhD-munkája nagy részletességgel és helyenként érdekes véleménnyel fűszerezve dolgozza fel ezt a területet, amelyből tisztán leszűrhető a szemlélete, és talán csendben megfogalmazott vágya a lehetetlenre, a valóban steril büntetőeljárásra.

Ez a tanulmány a kriminalisztika, azon belül a krimináltaktika specifikus elemét, a személyi bizonyítást és annak eszközeit tárja fel határozott részletességgel. Olyan problémákra világít rá, amelyek folyamatos gondolkodásra készítetik mind a gyakorló jogászokat, mind pedig a tudomány művelőit. A mű címében már központi helyen szerepel a tanú, s aztán végig kulcsfontosságú mint személy és mint a személyi bizonyítás alapeleme. De mi tesz valakit tanúvá? A válasz egyszerűen hangzik, bár korántsem ennyire egyértelmű: a tudomás, a ténytudomás tesz valakit tanúvá, az az információ, amely a feltárni kívánt eseménylánc része, vagy elengedhetetlenül szükséges annak megértéséhez. Az eredetiség, hitelt érdemlőség, rekonstruálhatóság triászára mint a felhasználhatóság feltételeire jelent nagy veszélyt a befolyásolás, a szuggesztió.

A szerző gyakorló bíróként szemléli az igazságszolgáltatás menetét és alapít meg alaptételeket, amelyek az ítélkezési gyakorlat sajátosságait kívánják bemutatni. Egyszerűnek látszik ugyan és mégis számtalan példával illusztrálható a logikai láncolatok hibájából fakadó az eljárás megismétlésére, vagy szakszerűbben, az új eljárásra kötelezés. Tagadhatatlanul előfordul a tényről tényre való helytelen következtetés a történeti tényállás megállapítása során, ami önmagában sem elhanyagolható, de találkoztam a tényről feltételre történő következtetéssel is, ami számomra több mint bizzar. Főként, ha belegondolunk, hogy a norma alapszerkezete még mindig hipotézis–diszpozíció–szankció hármastételből áll fel, hogyan történhet meg az, hogy az eljárás során igazolt (hozzáteszem: többségében véletlenül) tények alapoznak meg hipotézist, tehát előfeltételt. Eklatáns példája ennek a gyanú meglelte

vagy épp annak hiánya és a meg nem lévő gyanú alapján véghezvitt eljárási cselekmények. Ráadásul ezekben az esetekben a nyomozó hatóság meg van győződve az eljárás jogszerűségéről, hiszen a fellelt bizonyítékok (tények) megalapozzák a gyanút. A probléma csupán az ok-okozati láncolatban van, s így mint már sokszor, újra eljutunk a tyúk vagy a tojás megoldhatatlan kérdéséhez...

A „definiált” egyenértékűség

Maga a mérlegelési kérdés talán a bírói munka legérdekesebb és legnehezebb pontja, hiszen itt az objektivitás mellett belép a személyi tényező, a szubjektum, a bíró tapasztalata, meggyőződése, véleménye. Magáról a bírói mérlegelés tudományáról, gondolatiségéről külön könyvet lehetne írni, viszont ami tényként megállapítható, hogy a mérlegelés következményeként hozott döntéseknek ki kell állniuk a tiszta ész kritikáját, tehát megalapozottnak, logikusnak és átgondoltnak kell lenniük.

A büntetőeljárás egyik nagyszerűsége és talán igazi próbatétele az, hogyan tud érvényt szerezni a bizonyíték-egyenértékűség elvének. Elek is ezen az ösvényen indult el, miszerint milyen jelentősége van a hazai igazságszolgáltatásban a terhelti és a tanúk által tett vallomásoknak, érvényesül-e a bizonyíték-egyenértékűség, s milyen szuggesztívós tényezők hatnak az eljárás szereplőinek nyilatkozataira. Ha a vallomásokra szorítkozunk, be kell látni, hogy ez az eljárás legtöbb „résztvevős” játszma, ráadásul igazi individuumok csatája: az átélt eseményt mind-mind más szemszögből, a saját korábbi életük, élettapasztalataik hálóján átszűrve tárják először a nyomozó hatóság, majd a bíróság elé. Mindezek mellett lényeges eltérést mutat a cselekménynél betöltött pozíció, hiszen az elkövető nem csupán szemlélője, hanem megvalósítója is, vagy a sértett elszenvetője is a történetnek, ellentétben azokkal, akik csupán külsőként élik meg az adott szituációt.

Jól tudjuk, hogy a hit, illetve a szkepticizmus nem velünk született tulajdonság, neveltetés, tapasztalatok, tanulás, egyéb információk, élethelyzetek alakítják ki. S hogy miért ezzel kezdtem ezt a bekezdést? Talán mert a következő kérdés erősen kapcsolódik ehhez a körhöz: létezik-e a rejtett bűnösség, vagy másképp fogalmazva, az ártatlanság vélelmének titkolt tagadása? Ez azért is lényeges, mert a bűnösség-ártatlanság megítélése a kétkarú mérleg két serpenyője, ahol más-más súllyal esnek latba az információk, hiszen az *in dubio pro reo* elv szerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem lehet

a vádlott terhére értékelni, míg a védekezés mechanizmusa során a váddal szemben támasztott ésszerű kétely elegendő, vagy helyesebben elegendő kelene hogy legyen a felmentéshez. A jogtudomány már jó ideje sarkalatos kérdésnek tekinti ezt a problémát, sőt egyes jogászok, jogtudósok markánsan állást is foglaltak az ártatlanság vélelmének hiánya mellett. Erre a jogalkotó megpróbált a Be. bizonyos módosításaival pluszgaranciákat teremteni. Ilyen lett például a Be 5. § (2) bekezdése, amely a korábbiakhoz képest törvényi szintre emelte a szabadlábon való védekezés jogát. Véleményem és tapasztalataim szerint létezik sajnos a rejtett bűnösség vélelme, vagy finomabban fogalmazva, nem teljesül maradéktalanul az ártatlanság vélelme, és kimondva-kimondatlanul a könyv szerzője is ezt az álláspontot képviseli, sőt esetenként választ is ad az okaira, illetve a megvalósulás mechanizmusára. Látni kell, hogy azokban az esetekben, ahol a bíróság a nyomozás anyagának reprodukciójára törekszik, vagy nem kellő körültekintéssel vizsgálja az elétárt nyomozási iratot, sokkal könnyebben fordulhat elő helytelen történeti tényállás megállapítása és ezáltal téves elítélés. Apropó, vizsgálat: rekonstruálni a megtörtént eseményt, felépíteni a tényállást és ebből megfelelő konklúziót levonni az összes bizonyítási eszköz figyelembevételével, egyenként és összességében történő értékeléssel kell, és mint az előbbieken megjegyeztem, a tárgyi bizonyítékok objektíve azonos súllyal bírnak, mint a vallomások. Mit jelent ebben az összefüggésben az objektíve azonos súly? A bizonyítékegyenértékűség elve jelen állás szerint kimerül annyiban, hogy a bizonyítékoknak nincs a törvény által előre meghatározott súlyuk. Ez természetesen így igaz, de véleményem szerint ez nem elégséges eme elv meghatározásához. Az egyenértékűség valóságos egyenlőséget is hordoz objektív értelemben, tehát ha a maga naturális mivoltában vizsgáljuk a bizonyítékok halmazának elemeit, azok mind-mind hordoznak az adott ügygel kapcsolatos információt, így egy-egy egységet képviselnek a halmazban. A szubjektum, jelen esetben a bírói mérlegelés lesz az a tényező, amely a folyamat során a bizonyítékokat mérlegeli és különböző súllyal értékeli, s majd az indokolásban meg is adja a döntésének az okát. Az már egy másik tényező, hogy a mérlegelést megkönnyíti a tudomány, különösen a tárgyi bizonyítékok körében, de ettől a döntés még az értékelés és a mérlegelés eredménye. Én úgy látom, hogy az elv teljességéhez nélkülözhetetlen e logikai láncolat. A gyakorlatra lefordítva: jóval szerencsésebbnek tartanám a nyomozati szakban az objektív egyenértékűség szem előtt tartását, hiszen akkor a nyomozó hatóság sokkal inkább az összes bizonyíték beszerzésén fáradozna, helyett hogy egy általuk szubjektíve túlsúlyozott bizonyíték, például beismerő vallomás, megszerzé-

sére koncentrálna elsődlegesen. A tapasztalat azt mutatja, hogy az eljárási gyakorlat mégis különös jelentőséget tulajdonít az emberi észlelésnek. Felmerül a kérdés jogosan: miért? Talán a hasonzszerűség az ok, amely szerint az ember szívesebben fogad be embertársától érkező véleményt, amely személyesebb, kézenfekvőbb, emészthetőbb, mint a rideg tudomány. S ha belegondolunk, e gondolatmenetnek van realitása, hiszen az élet minden területén számtalanszor hallunk, hallgatunk meg akár ismeretlenektől érkező pozitív vagy negatív kritikát, s vesszük figyelembe döntéseink meghozatalánál, még a legegyszerűbb termékvásárlás esetében is.

A relatív igazság

Igaz lehet-e az általam felállított tétel, „*a tárgyalás a manipulátorok harca a jog keretei között*”? S nem feltétlenül a szó pejoratív jelentéstartalmát kell feltételeznünk ebben a kérdéskörben, de az egyértelműen kijelenthető, hogy mindkét fél a saját igaza bizonyításának érdekében intéz kérdéseket, ráadásul a számára legelőnyösebb retorikai formában megfogalmazva. „*Az igazság relatív, keressünk egy nekünk jót.*” Ennek egyértelmű velejárója a befolyás, a befolyásolás, a szuggesztió. Ahogy Elek Balázs tökéletesen és jogosan fejti ki aggodalmát az eljárás minden szakaszában megjelenő, illetve helyesebben, reális veszéllyel fenyegető ráhatás okán, egyértelműen el kell ismerni ennek torzító hatását, aminek esetleges következménye lehet egy kevésbé feltárt, alkalmanként helytelen tényállás megállapítása. Egyértelmű, hogy csak egy objektív igazság létezik, és annak megismerése csak a valóság tökéletes rekonstrukciója által történhetne, ami majdnem lehetetlen. A kontinentális jogrendszer talán jobban törekszik az objektív igazság megismerésére a profizmus által, kevesebb teret enged az angolszász rendszer sajátosságából fakadó relatív igazságnak, ahol laikusok döntésén múlik a per kimenetele, s jóval nagyobb szerepe van a meggyőzésnek. A szerző a Be. 213. § (2) bekezdésével szemlélteti művében a szavahihetőség megítélésének kérdését, miszerint a nyomozási bírónak meg kell győződnie a különösen védett tanú szavahihetőségéről. Nem feltétlenül osztom azt a véleményt, amely pszichológus szakértő bevonását szorgalmazza a hitelt érdemlőség, szavahihetőség vonatkozásában, hiszen ez, véleményem szerint, nem szakkérdés, sokkal inkább a bírói mérlegelés körébe tartozó feladat, de erről később bővebben értekezem. Az viszont tagadhatatlan tény, hiszen a tudomány és a kísérletek tömege igazolta, hogy az emberi emlékezet torzul és torzítható.

Torzul és torzítható, e két fogalom vezérvonalán elindulva lehet választakat találni a vallomásokban rejlő hibákra. Torzul, mint az objektív tényező, amely az ember által nem befolyásolt folyamatot rejt magában. Idetartoznak az álélt élmény megszerzésének a forrásai, körülményei, másképpen megfogalmazva a tudomásszerzés formája, módja, az érzékelés. Majd következik a lényegesnek tűnő információk tárolása, s később a felejtés folyamata. A mechanizmusból következő objektív tényező az időmúlás, amely talán az egyik legnagyobb hibaforrás majd minden szempontból. Természetesen a valóságos, tehát befolyásmentes felejtés is érdemi szerepet játszik, de lényegesen fontosabbnak értékelem akár a nyomozás során, akár a tárgyalási szakban a korábban tett vallomásokra való visszaemlékezés problematikáját. Ebben az esetben a nyilatkozó számtalan alkalommal nem a történeti tényállás valós alapjának megteremtésére alkalmas eseménysorra próbál meg visszaemlékezni, hanem sokkal inkább a korábban tett megnyilatkozásaira – amely akarva-akaratlanul torzul –, ami így elferdíti az átélt képet. Egyértelműen könnyebb egy viszonylag friss élményből táplálkozni, még akkor is, ha az nem feltétlenül hiteles, viszont kvázi automatizmussá fejlődik az állandó ismételtetés következtében. Ez az okfejtésem ismét megzavarja az egyébként sem álló vizet, hiszen megszámlálhatatlan ok lehet, amely ezzel a következménnyel járhat, ilyen például a megfelelni vágyás a hatóság igényének, szabadulás a terhes kötelezettség alól, vagy akár a szuggesztált emlékképet már sajátjának tekintő nyilatkozat stb.

Sajnos tárgyalási szakban számtalanszor előfordul, hogy a tanú, esetleg terhelt saját maga kimentése érdekében, vagy a bíró által feltett befolyásoló hatású kérdés következtében fenntartja a nyomozás során tett vallomását, és kérésére a bíróság azt felolvasással a tárgyalás anyagává teszi. Ez a módszer a logikai láncolatban nem feltétlenül helytelen, sőt bizonyos esetekben kötelező (Be. 297. §), de semmiképpen sem az első lépés. Egyet kell értenem Elekkel, hogy bár a bíróság feladata a közvetlenség és a szóbeliség elve szerint a megidézett kihallgatása, amelynek első része a szabad elbeszélés lehetőségének garantálása, az után kérdések segítségével a történet felidézése – ebben az esetben szerintem a támpontot szolgáltató nyitott kérdések alkalmazása a helyes irány, de erről később részletesebben –, az ellentmondásokra való rávilágítás, és azok feloldása, majd végül, ha kell, a nyomozás során tett vallomások tárgyalás anyagává tétele felolvasás útján. Mégis szembesülnünk kell olyan esetekkel, amikor a bíróság nem tesz meg mindent az előbbi elvek érvényre juttatása érdekében, s egyszerűbb, gyorsabb és kényelmesebb megoldásként a korábbi lépéseket kihagyva – amivel eljárási hibát ejt –, vagy je-

lentőségüket csekélyre csökkentve, így kvázi megkerülve, a felolvasást választja.

Kicsit visszakanyarodva az eredeti gondolatmenethez, az objektív tényezők után a szubjektíveket is górcső alá kell venni, ilyenek például az adott személy képességeit érintő kérdések, illetve az elfogultság kérdésköre. S most ismét le kell hogy ragadjak a második példánál, az elfogultságnál. Lényegesnek tartom kiemelni, hogy nem csupán a személyhez tapadó, kapcsolódó elfogultságot kell, kellene vizsgálni, itt megemlítve a bíróság tagjai, az ügyész, védő, szakértő, tanú, terhelt eljárási kötelezettségeit és jogait, mint például a kizárási okokat, a vallomás megtagadásának lehetőségét stb., amelyek többé-kevésbé jól szabályozottak a büntetőeljárási törvényben. A kizárási okok egzakt módon meghatározottak az eljárás hivatalos szereplői tekintetében, viszont korántsem ennyire egyértelmű a helyzet a tanú és a terhelt esetében. Természetesen a vallomásmegtagadás jogát és az arra történő figyelmeztetést részletesen szabályozza a törvény, viszont mindemellett számtalanszor fordul elő, hogy bizonyos személyes kapcsolatok még a tárgyalási szakaszban sem látnak napvilágot, és ennek következményeként még a kellően körültekintő bíróság is az objektívnek tűnő, de mégis részrehajló nyilatkozatok áldoztatává válhat. Számomra sokkal érdekesebb a személyből fakadó befolyásoltság, ami a kontinentális jogrendszerben kvázi feltáratlan marad, ha nincs valamelyik félnek a kellő pillanatban egy jó intuíciója a megfelelő kérdésre. Az angolszász ügyféli pervitel viszont a keresztkérdések alkalmazásának technikájával sokkal inkább képes feltárni, hiszen ebben az esetben nem csupán a tanú szavahihetőségének ellenőrzését célozzák az adott keresztkérdések, hanem a személyből fakadó befolyásoltságra is kellően rá tudnak világítani. Mít értek ezen? A nullához közelít ama vizsgálatok száma, ahol a tanú korábbi életében átélt releváns események befolyásoló szerepét elemzik a folyamatban lévő eljárás tükrében, és ezáltal a tanúból fakadó befolyásoltság kérdését próbálják feltárni. Természetesen tisztában vagyok azal, hogy hazánk esetében hiányoznak ennek a technikai feltételei. Viszont ha egy példával illusztrálok a vázoltakat, egyből világossá válik a probléma mi-
benléte. Egy hölgy, akinek a sérelmére az élete korábbi szakaszában következett el már nemi erőszakkal kapcsolatos cselekményt – függetlenül attól, hogy indítottak-e büntetőeljárást, vagy sem –, ha esetleg tanújává válik egy ilyen típusú bűncselekménynek, sokkal inkább viselkedik elfogultan. Sokkal jobban kívánja a feltételezett elkövető megbüntetését – kivéteve és pszichésen újra átélve a vele történeteket a gyanúsítottra –, illetve sokkal részletesebb, élményszerűbb, élménygazdagabb képet képes festeni mind az adott szituáció-

ban átélt, megtörtént, mind pedig a valóságban meg nem történt, de a cselekmény természetéből és az ő tapasztalásából fakadóan „álhiteles” események vonatkozásában, mint az, aki e témában még érintetlen. S az „álhitelesség”, illetve a felderítés esetleges hiányosságai következtében az önszuggesztív belső folyamat rejtve maradhat. Csak a vallomástevő és a terhelt vagy a kihallgatott és az ügýtípus vizsgálata során feltárt kapcsolódási pontok elemzése nyújthat segítséget az eljárás kimenetelével összefüggő érdekek és ezáltal a szuggesztív elképesztően nehéz felismeréséhez. Ugyanebbe a körbe tartozik, ahogy a szerző is rámutat, a megtévedt tanúk, sértettek köre, akik élményszerű, de mégsem hiteles vallomásokat tesznek ugyan az eseményekről, itt nem feltétlenül a folyamat hiteltelen, hanem annak bizonyos objektív részletei torzulnak. Ezekben az esetekben a leggyakoribb a túlzás, tehát például a kár vagy a támadás mértéke felől nyilatkoznak jelentősen túlzott mértékben. Nem szabad kihagyni a kívülről érkező ingereket sem – amelyeknek nincs ugyan hatásuk az emlékezetre –, hiszen nagy befolyásoló erejük lehet, ilyen egyebek között a kényszer, a fenyegetés, amelynek esetenként akaratot megtörő, máskor akarathajlító hatása van. Ebben az esetben a lényegi elem a tudatosság, mert a vallomástevőt tudatosan, egy a befolyásoló fél érdekében álló valós vagy valótlan tartalmú nyilatkozat tételére kívánja rávenni. E probléma elkerülésére hozta létre a jogalkotó a különböző tanúvédelmi eszközöket, amelyek célja a veszélyeztetettség mértékének minimálisra csökkentése és így a lehető leghitelesebb vallomás elérése a megjelölt személytől. A hivatkozott eszközök közül a legmagasabb szintű védelmet a különösen védett tanú státusz jelenti. Őt a nyomozási bíró hallgatja ki, akinek meg kell győződnie a tanú szavahihetőségéről, az általa szolgáltatott információ hitelességéről, forrásáról.

Az írásomban lassan már megszokottá válnak általam megfogalmazott elvek, amelyek egy részlet kiinduló gondolatát szolgáltatják. „*A tanúk közötti kommunikáció a hitelesség halála.*” Meggyőződésem, hogy az ilyesfajta eszme- és élménycsere a valóságban megtörtént, a valóságosan átélt és tárolt emlékképeket bombázza porig, és készít ugyan „kollektív”, ám hiteltelen új emléket a kollaborálók emlékezetében. Ennek bizonyítottan az a következménye, hogy viszonylag rövid idő elteltével már különbséget sem tudnak tenni a saját korábbi emlékeik és a mások által betáplált szimpatikus, életszerűnek tűnő emlékek között.

Kicsit visszakanyarodom a már említett tudományos megközelítéshez, amely az emlékezés folyamatával foglalkozik. A visszaidézhető emlékkép kialakulásának első lépése az észlelés, érzékelés – a két fogalom között van bi-

zonyos különbség, de ez jelen tekintetben nem releváns –, amelynek két iránya az eredeti és a származékos tudomásszerzés. Az angolszász jogrendszer a származékos tudomásszerzés „hallomás”-nak nevezett formáját kizárta a bizonyítási eszközök tárából, hozzáteszem, szerintem helyesen. Ezzel szemben a kontinentális rendszer kifejezetten preferálja e jogintézményt és az ebből származó bizonyítékokat, amelyek pedig a hitelesség szempontjából súlyos veszélyt rejteneek. Hiszen már számtalan kutatás bizonyította az eredeti tudomásszerzés torzulásának lehetőségét, valóságosságát és jelenlétét, ez a származékos esetében még hatványozottabban áll fenn, így akár egy irreális valóságkép festésére is alkalmas. Természetesen a félreértések elkerülése érdekében tisztázni szükséges, hogy a származékos tudomásszerzésnek létezik hiteles formája is, ami teljes mértékben elfogadható és mindkét jogrendszerben bizonyítékként befogadható, ilyen lehet akár egy közjegyzői okirat, ahol az igazolni kívánt tényt a közjegyző az aláírásával közhitelesen igazolja. Akképp vélekedem a hallomással szerzett információról, hogy más konkrét bizonyítékok mellett, amelyek jelentős mértékben képesek alátámasztani egy ítéletet, számba vehető, bár ebben a relációban már nem feltétlenül szükséges, viszont mivel abszolút szkeptikus vagyok a hitelt érdemlőségével kapcsolatban, önállóan semmiképp nem alapítanék rá történeti tényállást, ergo perdöntő bizonyítéknak az én elképzelésemben alkalmatlan. Másképp fogalmazva, egy hallomásból szerzett információ elég lehet a gyanúhoz és az eljárás megindításához, viszont egy kényszerintézkedés elrendeléséhez – amihez, mint tudjuk, megalapozott gyanú szükségeltetik – számomra nagyon kevés.

Vizsgáljuk meg az eredeti tudomásszerzés technikáját és az arra ható befolyást, befolyásolást! *Kertész Imre* megfogalmazása szerint az észlelés a tárgyaknak és a jelenségeknek az ember tudatában megjelenő ábrázolása. Ha elfogadjuk az észlelés mint az emlékezés első momentumának definícióját, akkor már csak a ráható befolyást kell kiszűrni. Ennek első mozzanata, hogy az észlelés körülményeit kell megismerni és alaposan megvizsgálni. A személyből fakadó befolyásnál már említettem a múltbéli tapasztalatok behatását, s most újra foglalkozni kell a jelenséggel. Hiszen az észlelés nem marad változatlan, az elhatárolás viszont elképesztően nehéz. Elek Balázs megfogalmazása szerint az észlelés az asszociációs folyamat útján tökéletesedik. Ezzel a tökéletesedéssel akadnak aggályaim, sokkal inkább nevezném ezt a folyamatot összesződésnek, egyeztetésnek az emlék és az individuum között, egy koherens emlék létrehozása érdekében. Igaz, az emlékbirtokos szemszögéből valóban tökéletesebb, számára emészthetőbb az így kialakult, átalakult képzet, de korántsem egyező a valósággal. Ebből következően kell

lennie egy bizonyos fokú, feloldható és feloldandó disszonanciának a tanúvallomások között, hiszen mindenki másképp él meg szituációkat. Nem véletlen, hogy talpasztalt bírák erős kétséggel fogadják a majd minden részletben azonos vallomásokat. Hasonló problémát vet fel az aktuális érzelmi, izgalmi állapot, a stressz, amelyet a cselekmény megtapasztalása okoz. A stressz, mivel minden egyénél másként jelentkezik, így különböző hatást vált ki, és más módosulásokat okoz. A tévedés szintén kiválthat szubjektíve ugyan igaz, de objektíve hamis nyilatkozatokat.

Az emlékből megmaradt képeket képzetnek nevezik, és a képzetrel részben hasonló problémák merülnek fel, mint magával az észleléssel kapcsolatban, hiszen a tárolt kép „akklimatizálódik” az ember agyában, tehát ahogy már levezettem, összesimul a korábbi emlékekkel. Még érdekesebb, s főleg – de nem kizárólag – a gyermekeknél fordul gyakran elő, hogy az észlelt képet a fantázia képzetével is összemosódik. Az idő múlásával viszont egyre kevésbé lesz elkülöníthető és reprodukálható a valóság. Egyetértek *Bócz Endre*¹ ama kijelentésével, hogy e belső befolyásban megfürdő információkat az észlelés különböző aspektusai felől kell megvizsgálni és minden esetben szembe kell állítani a rendelkezésre álló többi bizonyítékkal. Nem csak külön-külön, hanem összességében is mérlegelés tárgyává kell tenni, és értékelni kell.

Már sokszorosan bizonyított, hogy az emlékezet természetes hiányosságai folytán megbízhatatlan². Ez az állításuk részben elfogadható, részben vitatható, és a különbségtétel határát talán az érzékelés mikéntjének vizsgálatával lehet a legbiztosabban meghúzni. Az értekezés egészen jó támpontot ad e vizsgálódás eredményeinek osztályozására. Kellően rávilágít azokra a sarkalatos pontokra, amelyek határként szolgálhatnak, ilyen például a figyelem szelektivitása, a szándékos és önkéntelen bevéődés, a belső és kívülről érkező érzelmi impulzusok. Ezek közül a kiválasztott információk, a szándékos bevéődés és az alany által létrehozott belső érzelmi telítettség az átélt élmény magas fokú rekonstruálhatóságának lehetőségét hordozza magában, ellentétben a példálózó felsoroláspár másik tagjával. Már ejtettem pár szót a felejtés folyamatáról, illetve a felejtés folytán bekövetkező általános emberi folyamatokról, de még néhány szó erejéig vissza kell térni erre, hiszen a nyilatkozó szándékától független befolyásoltság nagymértékben kötődik a felejtés folyamatához.

¹ Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006

² Myriam S. Denov – Kathryn M. Campbell: Criminal Injustice Understanding the Causes, Effects, and Responses to Wrongful Conviction in Canada. Journal of Contemporary Criminal Justice, vol. 21, no. 3, 2005

Ahogy az értekezés szerzője is írja: „Az *anyag észben tartásának fordított folyamata a felejtés.*” Az idő múlása, az újabb impulzusok könnyen halványíthatják el, sőt törölhetik is a kevésbé megragadt emléket, de minél részletesebb, kidolgozottabb egy emlék, annál mélyebben ragad meg, jobban ellenáll az elhalványulásnak, kevésbé képesek befolyásolni a szuggesztív kérdések a visszaidézés. A nyilatkozó konfabulációval pedig próbálja kitölteni azokat a részeket, amelyek a felejtés következtében keletkeztek a történet logikai láncán. S itt jön az egyik érdekes kérdéskör, az úgynevezett sémaelmélet. A pontosság kedvéért szükséges tisztázni, hogy ez természetesen pszichológiai fogalom. Miből alakul ki a séma, hiszen szerencsére nem élünk át naponta bűncselekményeket? Sokkal egyszerűbb a forgatókönyv kialakulásának a módszere, hiszen az agy nem minden információt tárol el újra, vannak állandósult tárgyak, élethelyzetek, kellékek a mindennapokban, amelyek rutinszerűek, viszont minden ember tudatában az individuumból következően kisebb-nagyobb eltéréssel másképp jelennek meg. Ha kicsit kifordítom, akár társadalmi konvenciók is a részei a sémának, bár ugyanúgy személyre szabottan. A sémaelmélet lényege, hogy az agy csak a sémától általában jelentősen eltérő információkat kódolja, rögzíti, így azok viszonylag jó eredménnyel visszaidézhetők elég hosszú időn keresztül. Ha nem lenne tökéletes a kép, akkor támpontot adó kérdések ezekre a lényeges momentumokra könnyen rá tudnak világítani. Eddig ezzel nem is lenne baj, a probléma a tanú számára lényegtelen, az eljárás szempontjából viszont lényeges részletekben rejlik. Elfogadva a sémaelméletet, egyértelmű, hogy minden embernek saját sémája van, amely az ő szemszögét tükrözi a világ dolgairól – ezt hívjuk konstruktív emlékezetnek –, viszont ha az agy csak a specifikumot tárolja, akkor a kevésbé fontosnak tűnő részleteket mindenki a saját sémája szerint tölti ki tartalommal. Végül is ez a folyamat nem más, mint egyenes következtetés a meglévő információkból a saját tapasztalat alapján a következő momentumra. Ez az a szituáció, amely nagyon erős torzulást okoz a vallomásokban. Szintén ezzel összefüggő probléma a sztereotípiák és a konformitás befolyásoló hatása. A sztereotípiák is egyfajta séma, azzal a lényeges különbséggel, hogy nem egyénfüggő, hanem sokkal inkább társadalmi konvenciókhoz kapcsolódik. Társadalmi csoportok jellegzetes tulajdonságaira utaló megállapítások a sztereotípiák, amelyek nagyfokú közös megegyezésen alapulnak, és időben tartósan megmaradnak³. Ugyanazzal a hibával szembesülünk a sztereotipizálás kapcsán, mint a forgatókönyv-elméletnél, azzal a különbséggel, hogy itt a csoportra általánosan jel-

³ Csepeli György: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 1997

lemző tulajdonságokra emlékeznek a tanúk, és ezen emlékképek nem a valós esemény során keletkezett élményen alapulnak, hanem a sztereotípiából töltik fel őket. Az egyénspecifikus tulajdonságokat viszont nem jegyzi meg. A konformitás szerepe az élet minden területén megkérdőjelezhetetlen, mint már korábban utaltam rá, hogy akár egy termék megvásárlásánál is fontos a közvélekedés, így természetesen a vallomásokra is jelentős hatást gyakorolhat a társas érintkezés, a társas befolyás. Tisztán kell látni, hogy a legcsekélyebb mértékű kontaktus sem múlik el észrevétlenül. Két irányt kell elválasztani e kérdés kapcsán: a csoport létszáma (csordaeffektus), vagy pedig a tagokhoz fűződő érzelmi-érzelmi szál az, amely képes erős befolyást gyakorolni az egyénekre. Az alapja nem más, mint a megfelelni vágyás, az, hogy elfogadjanak bennünket. Egyértelmű, hogy másik személy jelenléte hatást vált ki minden embertől, a hatás iránya ebből a szempontból lényegtelen, csak a kötelezően jelentkező reakció a lényeges információ. Egy csoporthoz tartozás felmerülő lehetősége általában megnöveli a csatlakozni vágyó kompromisszumképességet, s hajlandó a csapat által képviselt szemlélet követésére, kvázi behódol. Kísérletek bizonyítják, hogy akár egy helyes döntést is képes valaki megváltoztatni helytelenre, ha a környezetéből érkező határozott impulzus erre sarkallja, tehát a befolyásolás irányát a többségi álláspont határozza meg.

Küzdelem az igazságért

Elek különbséget tesz a befolyásolás és a szuggesztió között, kvázi analógiát felállítva a felbujtó példájára. Azt írja, hogy szuggesztió esetében más személy hatása alakítja ki, alakítja át a döntést, ahogy a felbujtónál [Btk. 21. § (1) bek.] másik személy alakítja ki az elhatározást az elkövetőben a bűncselekmény elkövetésére. Írásában a befolyásolás erősebb formájának nevezi a szuggesztiót. Ez a fajta analógia a pszichikai bűnsegedre már nem húzható rá, hiszen ott az elkövetőben már kialakult a szándék, és azt erősíti, támogatja a bűnseged. A befolyásolásnál viszont létezik ugyan egy kevésbé irányított kérdés, de a nyilatkozó önálló döntést hoz meg az emlékképei, tapasztalatai alapján, noha a szándéka egyáltalán nem terjed ki az esetlegesen valótlán tény állítására, ergo nem tudatos.

A nyomozás során fogatosított kihallgatáskor figyelhető meg a legjobban a felek igazi egymásnak feszülése. A hatóság eredményt akar elérni, míg a terhelt és védője ésszerű kételyt kíván támasztani a felmerült bizonyítékokkal szemben, illetve a rendelkezésükre álló összes eszközzel igyekeznek

megdönteni a terhelő vallomást tevő tanú szavahihetőségét. Sokkal szabadabb kézzel próbálkozhat a nyomozó feltárni a bűncselekmény minden részletét, mint amilyenre a tárgyalóteremben a vádhatóságnak lehetősége nyílik. A kombinálhatóság folytán számtalan kihallgatási technika áll a kriminalisztika tudományában a nyomozó rendelkezésére, hogy elérje az általa kívánt célt. Természetesen nem csupán a rossz technikaválasztásnak lehet sikertelenség az eredménye, hanem Csák Zsolt⁴ szerint, a bírói gyakorlat is rekeszt ki egyébként tökéletesen kimunkált, logikailag összefüggő vallomásokat, mert a tárgyaláson a közvetlenség elvét követve, a tanú meghallgatása ténytudomásának és szavahihetőségének empirikus vizsgálata során megdőlt a korábban tett vallomás. Mindettől elvonatkoztatva a hatóság feladata és célja a megtörtént eseménylánc rekonstrukciója, amelyet a kihallgatáson szerzett információk és a tárgyi bizonyítékok alapján próbál elvégezni. A kihallgatás kikerdezési fázisa, természetéből adódóan, lényegesen több torzító hatást gerjeszt, mint a szabad elbeszélés, hiszen ebben az ütemben a vallomástevő és a nyomozó közösen próbálják összefésülni az eseménysort és megfejteti, hogy ebből az adott személy mit észlelhetett.

Elek a nyomozási szakaszra kifejlesztett kihallgatási technikák közül egyet emelt ki, hozzátéve, nem véletlenül, hiszen a pszichokriminalisztikai módszer térhódítása az elmúlt tíz évben megkérdőjelezhetetlen. Ez pedig a *kognitív interjú*. Mitől más, mitől működőképesebb ez a fajta technika, mint az idáig alkalmazottak bármelyike? A válasz nagyon egyszerűnek tűnik: a kutatások szerint jelentősen több és hitelesebb információ szerezhető az alkalmazásával. Már megemlítettem a szokásos kihallgatási módszerekből fakadó téves információszerzés bizonyos veszélyeit, mint például a tanú felelősség alóli szabadulásvágyát vagy a megfelelni vágyást, amely akár konfabulációhoz vagy helytelen következtetésekhez is vezethet. A rendszer alapelve, hogy a meghallgatás során minimálisra csökkentse a befolyásolást, ezáltal túlnyomórészt kizárja a zárt kérdések alkalmazását. Négy alapelemből épül fel, első a felidézési folyamat, amelynek során a tanúnak minden eszébe jutó apró részletet el kell mondania, a második a tanú által nem említett részletek előhívása a helyszín és a kontextus mentális felidézésén keresztül. A harmadik lépcsőben időpontfüggetlen visszaidézésre törekszenek, tehát eltérő időrendiségben meséltetik el vele az eseményt, végül a negyedik szakaszban különböző perspektívák átgondolására, átélésére kéri a tanút. Ez a típusú kihallgatás általában nyugodt és kiegyensúlyozott hangvételű, a tanú biztonságban érzi magát, így

⁴ Csák Zsolt: A különösen védett tanú az emberi jogok európai bíróságának ítéletei tükrében. Magyar Jog, 2000/2.

a stressz nem csökkenti indokolatlanul a képességét a visszaidézésre, hiszen kutatások bizonyították, hogy a nyugodt nyilatkozó sokkal együttműködőbb, koncentráltabb, mint az érzelmileg feldúlt társa. Nem utolsósorban hatalmas előnye, hogy nagyon rövid időn belül elsajátítható.

Írásomban foglalkoztam már speciális pszichológiai effektusokkal, különleges kihallgatási technikával, s ezt a bekezdést a speciális személy, konkrétan egy gyermek kihallgatásának, befolyásolásának szánom. Egyetértek a szerzővel, amikor azt állapítja meg, hogy a gyermeket számtalan esetben alkalmatlanként kezelik, a nagy átlag szerint egy gyerek nem képes a valóság aprólékos megfigyelésére. Ez abszolút nem igaz, a gyerekek nagyon jó megfigyelők, természetesen más részletet tartanak fontosnak egy eseménysorból, mint egy felnőtt, de ettől még sok esetben rendkívül hasznos információkkal képesek szolgálni. Azt is tényként kell elfogadni, hogy a befolyásolhatóságuk igen magas, hiszen egy gyermek még őszinte tisztasággal szemléli a világot, számukra a felnőttektől kapott információk alpból hitelesek, s azok a felnőttek, akik kölcsönös érzelmi kapcsolatban állnak a gyerekekkel, még inkább képesek irányítani. Fejlődésének védelmében kerülni kell a gyermek tárgyaláson történő meghallgatását, így őt a nyomozási bíró hallgatja ki. Az eljárás folyamán bármikor kerül sor a gyerek kihallgatására, nagyon fontos, hogy azok a beszélgetések megfelelő, számára biztonságos környezetben, jól megválasztott kihallgatási technikával történjenek, hiszen a nem megfelelően megválasztott helyszín vagy interjútypus teljes bezárkózást idézhet elő. A gyermekek szabad elbeszéléssel nagyon kevés információt közölnek, viszont a megfelelően feltett kérdésekre sok esetben hiteles válaszokat képesek adni. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az életkori sajátosságból adódóan ők sokkal könnyebben követnek el forrás-megfigyelési hibákat és sokkal gyakrabban konfabulálnak, tehát fantáziájukkal egészítik ki az elveszett információt, illetve találnak ki számukra érdekes, viszont a valóságban meg nem történt részeket; ennek kiszűrése sok esetben igen nehéz. A gyermekben szintén megvan a felnőtteknek megfelelni vágyás, és mindig a legkisebb ellenállás irányába fognak elmozdulni egy általuk kényszernek ítélt helyzetből, tehát válaszolnak azokra a kérdésekre is, amelyekre nem ismerik vagy nem is létezik helyes válasz. E probléma kiszűrésének kiváló módját ajánlja a szerző: szerinte tudatosítani kell a gyermekben, hogy nincs válaszkényszerben, tehát amire nem tud, nem kell választ adnia. A kihallgatónak tehát a legteljesebb mértékben el kell kerülnie, hogy a gyermek kihallgatásának célja a saját hipotézisének igazolása legyen. Elek fontos előrelépésnek tartaná, ha a nyilatkozat körülményeinek és tartalmának teljes megismerhetősége érdekében a gyermekek kihallgatásáról

videofelvétel készülne. Én azt gondolom, hogy erre nemcsak a gyermekkorúak esetében lenne szükség, hanem majdnem minden eljárási cselekmény fogadatosításánál, ilyen lehetne például a külön kihallgatósobák bevezetése. Ez több ország gyakorlatában bevált dolog, hiszen ezek a helyiségek abszolút ingerszegények, viszont technikai eszközökkel igen jól felszereltek, így megörökíthetővé és hitelesen rekonstruálhatóvá válnak a kihallgatások. Ilyen helyiségek, illetve technikai eszközök bevezetése könnyen orvosolhatna sok más problémát is. A rekonstruálhatóság leleplezné a befolyásolást, a Miranda-figyelmeztetések pontosságát – egyetértve Kardossal⁵, itt meg kell jegyezni, hogy mióta hazánkban bevezették a Robotzsaru rendszert, a figyelmeztetések nem maradnak el ugyan, de az érthetlenség kategóriájába mentek át, hiszen automatizmussá váltak a nyomozó számára, s így a terhelt figyelmét egyáltalán nem hívják fel kellőképpen a jogaira –, és védelmet nyújtana a kihallgatónak is az őt alaptalanul érő vádakkal szemben. Egyébként soha nem értettem azzal egyet, hogy a nyomozó a saját szobájában végzi a kihallgatást, hiszen az valamilyen szinten mégis személyes szféra. De természetesen tisztában vagyok a mai magyar rendvédelem anyagi korlátaival, így ez hosszú ideig csak álom marad. A büntetőeljárás törvény a tárgyalási szakra valódi garanciális korlátokat szab a figyelmeztetésekre, a megszerzett bizonyítékok jogszerűségére és ebből következő felhasználhatóságára, a befolyással bíró kérdések alkalmazására, viszont osztom Elek azon álláspontját, amely szerint a büntetőeljárás nyomozási szakaszában nincsenek olyan határozott tilalmak például a befolyásoló kérdések feltevésére. A jogszerűtlenül szerzett bizonyítási eszközök szintén érdekes kérdést vetnek fel a befolyásolás tekintetében, hiszen a terheltet számos esetben szembesítik az ekképp nyert bizonyítékokkal, amelyek hatással vannak rá, és így előfordulhat, hogy a jogszerűtlen megszerzés okán a tárgyalás folyamán kizárásra kerülő bizonyíték bemutatása a nyomozati szakban a gyanúsítottat valós vagy valótlan beismerésbe fordítja. Természetesen a bíróság kizárja a bizonyítékok sorából az ilyen módon megszerzett eszközöket, de a terheltnek arra már nagyon nehéz megfelelő magyarázatot adnia, hogy miért került beismerésbe.

Talán most jutott el ez az írás a bizonyítás igazi sötét lovához, vagy ahogy *Erdei Árpád*⁶ nevezi, a „bizonyításelmélet szent tehenéhez”: a beismerő val-

⁵ Kardos Sándor: A büntetőeljárás törvény módosításáról. In: Róth Erika (szerk.): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény tervezett módosítása. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005 [Miskolci Jogtudományi Műhely 4.]

⁶ Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyítás elmélet szent tehené. Magyar Jog, 1991/4.

lomás jelentőségének és befolyásolhatóságának vizsgálatához. Már korábban többször kihangsúlyoztam a bizonyíték egyenértékűségről alkotott nézeteimet, s csak ismételni tudom önmagam, miszerint, minden bizonyítási eszköz objektíve ugyanolyan súllyal kell hogy latba essen, ergo nem hiszem, hogy a beismerő vallomás a bizonyítékok királynője lenne. Fontos a beismerés mellett más bizonyítékot is feltárni, és együttesen is értékelve meghozni a megfelelő döntést, hiszen nem szabad elfelejteni, hogy a beismeréssel szemben is elegendő ésszerű kételety támasztani. Ráadásul a Legfelsőbb Bíróság is osztja ezt az álláspontot, hiszen több BH-ban⁷ is leírta, hogy megalapozatlan az ítélet, ha az a terhelt által az eljárás különböző szakaszaiban tett beismerő vallomásra alapul anélkül, hogy más bizonyítékokkal alá lenne támasztva, vagy éppen ezekkel ellenétes. Mindettől függetlenül a gyakorlat azt mutatja, hogy a nyomozó hatóság mindent mozgósít a beismerő vallomás megszerzése érdekében, illetve mind a hatóság, mind pedig a bíróság kvázi első az egyenlők között elv szerint értékeli a beismerést. Tehát az elv, amelyet Erdei⁸ felállított, amely szerint ideje lenne a beismerés trónfosztásának, helyes, de sajnos a gyakorlat nem igazán kíván róla tudomást venni.

A könyv szerzője három csoportra osztja a beismerő vallomásokat, e felosztás abszolút elfogadható. Elsőként említi az önkéntes hamis beismerést, amelynek én a szerzői kettővel szemben inkább három irányát különböztetem meg. Az első védelmi célzatúként jelölöm meg, tehát a vallomást tevő feladatának érzi az elkövetőt megvédeni a felelősségre vonástól, ez történhet érzelmi alapon vagy csupán érdekből. A második a narcisztikus, extrovertált személyiséggéppel jellemezhető ember ilyen típusú vallomása, amelynek elsődleges célja a figyelemfelkeltés. S a harmadik nem említett, de szerintem fontos, az olyan hamis beismerés, amelynek célja a hatóság félrevezetése, az eljárás késleltetése. Ebben az esetben a gyanúsított összességében hihető, de még ellenőrzésre és bizonyításra váró információkkal vezet félre az eljáró szervet, így esetleg enyhébb kényszerintézkedést kialakudva magának, vagy épp bűntársait segítve a bizonyítékok elrejtésében, illetve a szökésben. Elek másodikként egy kettőst említi, a kikényszerített és szolgálatkész beismerő vallomást. Már a neve is tökéletesen világossá teszi, hogy ebben az esetben nincs szó a valótlanról elsajátításáról a terhelt részéről, tisztában van azzal, hogy a terhére rótt cselekményt nem követte el. A kényszer, a fenyegetés, a meg nem lévő bizonyítási eszközzel történő érvelés, a valótlan tartalmú ígé-

⁷ Például BH, 2001/316. Legfelsőbb Bíróság Bf. III/1404/1999/5.

⁸ Erdei Árpád: i. m.

retek, a félelem a kényszerintézkedésektől, esetleges kedvezmények ajánlása a kényszerintézkedés alatt állóknak, mind-mind lehetnek okai az ilyen típusú beismerésnek. Az igazi problémát két jól bevált kihallgatási taktikai lépésben látom. Az első a félrevezetés azon formája, amikor meg nem lévő bizonyítékkal érvel a nyomozó, ennek az eszköznek az alkalmazását még többé-kevésbé el is tudom fogadni, maximum erkölcsi aggályaim akadnak vele. Hiszen az esetek nagy számában a terhelt nem nevezhető igazán közlékenynek, viszont ez a módszer látványos változást idézhető elő, még akkor is, ha a verbális kommunikáció nem indul is meg azonnal, de az úgynevezett nonverbális jelek, mint például a testbeszéd, jelentős információkkal bírnak a nyomozó hatóság számára. Itt jegyzem meg, hogy jelentős előrelépést hozhatna, véleményem szerint, a kihallgatások sikerességében a kihallgatást végző nyomozók képzése a nonverbális kommunikációs technikákban. Természetesen ebben a formációban is meg kell jegyezni, hogy azok a kihallgatottak, akik már instabil érzelmi állapotban vannak a kihallgatás e szakaszában, a rendőri hazugságokra is képesek megtörni és beismerésbe kerülni úgy, hogy tisztában vannak az ártatlanságukkal. A második probléma, amelyet sokkal kevésbé lehet tolerálni, a valótlan tartalmú ígérek bevetése a beismerő vallomás kicsikarása érdekében. Ez a módszer, úgy gondolom, nemcsak erkölcsi problémákat vet fel, hanem talán jogelméleti kérdést is feszeget. Ha durva hasonlattal élek, akkor látok némi analógiát a hatóság által kiprovoált bűncselekményekkel, amit számos volt és jelenleg is aktív ügyész sok esetben elfogadhatónak tart ugyan, de ez a szemlélet már eddig is kemény vitákat generált a szakmai elitben, hozzátéve, hogy én egyiket sem tartom sem jogszerűnek, sem pedig etikusnak, de erre vonatkozó nézeteimet nem ebben a munkában kívánom kifejtetni. Azt viszont abszolút elgondolkodtatónak tartom, hogy az angolszász jogrendszerben jól bevált vádalku intézményét, főbb irányait megtartva, célszerű és hasznos lehetne áttemelni hozzánk. Igaz, hogy ezzel jelentősen megnőne az ügyési felelősség, viszont jelentősen csökkenhetne a tárgyalásra bocsátott esetek száma, gyorsabb, gördülékenyebb lenne a büntetőeljárás. Mindamellett, hogy már a jelenlegi megoldás is előrelépés, még ha kicsike is. Harmadikként tárgyalja a könyv a legérdekesebb fajtát, a kikényszerített és elsajátított beismerő vallomást. Mitől válik ez érdekesebbé, mint a társai? Egyértelműen megjelenik benne a befolyásolás, hiszen ebben az esetben a terheltek magukévá teszik a valótlan tartalmú információt, és a későbbiekben is valószínűsíthetően azt fogják visszaadni, hiszen az állandó szuggesztíó által saját emlékképpé, képzetté válnak azok az események, amelyeket nem is éltek át. Ez olyan jelentős torzulást ér-

het el a korábbi emlékekben, hogy ezek után lehetetlenné válik a valós, megélt képzet visszahívása. A folyamat kiindulópontja az a pillanat, amikor a terhelt sérülékennyé válik. Ennek számtalan oka lehet, például kimerültség, zavartság, instabil eljárási pozíció, reménytelenségérzés stb., és mindennek a kiváltója a hatóság által alkalmazott kihallgatási technika. Elek kutatása szerint számos kísérlet bizonyította, hogy a különböző lelki beállítottságú embertípusok különbözőképpen reagálnak a szuggesztióra, az introvertáltak könnyebben befolyásolhatók például egy hamis bizonyíték bemutatásával, mint extrovertált társaik. Ezt a szerző a lehető legjobb példával illusztrálta, a hazugságvizsgáló teszten történő megbukás hamis állításával. A hazugságvizsgáló, vagy ahogy Kertész Imre⁹ nevezi, az elektronikus vallatópad, talán az egyik legvitatottabb vizsgálat, hiszen olyan kérdésben foglal állást, amely, véleményem szerint, a legkevésbé sem szakkérdés, talán nem is véletlenül nem lehet bizonyítási indítványt előterjeszteni poligráf alkalmazására a bíróságon, és a vizsgálatot végző személy csak tanúként hallgatható ki, nincs szakértői státusa. A poligráf „szakértő” a vizsgálati adatok alapján véleményezi a vizsgált személy szavahihetőségét, amely egyértelműen mérlegelési kérdés, és a bíróság jogkörébe tartozik. Arról is szót kell ejteni, hogy sok esetben már a vizsgálatba való beleegyezés, illetve annak hiánya alaptalan, de messzemenő következtetések levonásához vezet, hiszen vagy a vád vagy a védelem fogja használni érvként a perbeszédék során. Ezen túl azért sem értek vele egyet, mert bizonyítottan többször fordul elő egymástól eltérő, sőt egymásnak ellentmondó eredmény ugyanazon személy vizsgálata során, tehát nem megbízható, viszont alkalmas arra, hogy jelentős befolyást gyakoroljon a terheltre, a nyomozó hatóságra és bíróságra is. Ráadásul a nyomozó hatóságnak megvan a lehetősége a szelektálásra: a számára kedvező eredményeket kiemeli, a kedvezőtlen pedig nem használja fel, és így a jogszabály értelmében megsemmisítik, ezáltal a védelem számára majdhogynem hozzáférhetlenné válik. Ahogy minden más szakértő is befolyásol akarva-akaratlanul azáltal, hogy olyan kérdésben foglal állást, amely nem tartozik a bíróság kompetenciájába, azzal a jelentős különbséggel, hogy ők tudományos alapokon nyugvó válaszokat adnak a saját kompetenciájukba tartozó szakkérdésekben, sőt sajnos sokszor még azon túl is. Az általuk megvalósított befolyásolás egy másik írásom tárgya lesz, ebbe most nem kívánok mélyebben belemerülni. Ami viszont kijelenthető, hogy az említett befolyásolások képe-

⁹ Kertész Imre: Diogenes lámpása, vagy az elektronikus vallatópad. Magyar Jog, 1992/11.

sek arra, hogy olyan embereket, akik nem követték el az adott bűncselekményt, rávegyenek arra, hogy azt beismerjék.

Beismerés, avagy az öngazolás világa. Másképp megfogalmazva, a kognitív disszonancia elmélete, amely az értekezés megfogalmazásában nem más, mint egy feszültségállapot, amely két pszichológiailag nem összeegyeztethető tudattartalom konfliktusa folytán alakul ki az egyénben. Miben áll az összeütkezés? Ebben a helyzetben nem más, mint maga a bűncselekmény-elkövetés, annak következménye és az egyén önképe közötti diszharmonia, amelynek tagadására, mérséklésére több módszer is létezik, s meg kell jegyezni, hogy a disszonancia mértéke jelentős mértékben egyénfüggő is, de ez a szubjektum harca önmagával, így mint ilyen, az eredeti témát nem érinti.

Korábban már megpendítettem a figyelmeztetések problematikáját a nyomozási szakban, s most visszatérek rá, hiszen a tárgyalási szakban még kiemeltebb a jelentősége. A nyomozási szak „robotzsaruja” minden figyelmeztetést tud, és már csak egy szócsó kell, és ömlik a jogszabályáradat a gyanúsítottra, aki arra sem képes, hogy feldolgozza a rengeteg információt, nem-hogy még magáévá is tegye belőle azokat, amelyek a védekezés során hasznosnak minősülhetnek. A perszakban, sok tárgyalást és pervezetési stílust végignézve, végighallgatva, találkoztam számtalan technikával, bár a büntető-eljárási törvény ugyanaz, de minden bíró önálló individuum, így a saját preferenciáit és egyéniségét is beleviszi a pervezetésbe, s ez vonatkozik a figyelmeztetések milyenségére és részletességére is. Fontos tisztázni a terheltnél a hallgatáshoz fűződő jogot, az önvádra és a hamis vádra való figyelmeztetést, amellyel a tapasztalataim szerint igazából nem szokott probléma lenni, ennek természetesen oka az is, hogy nemcsak a bíró, hanem már a tárgyalás előtt a védő is kioktatja, felkészíti a terhelteket a rá vonatkozó jogi sajátosságokból. A tanú helyzete ezzel szemben speciális, a kioktatás módját, terjedelmét, súlyát tekintve. Találkoztam lényegre törő, de alapos figyelmeztetésiáncokkal, ahol a bíró az ügyből jól felkészülten képben van a tanúra vonatkozó érdek-összefonódásokkal, s olyannal is, aki feltételezhetően szintén felkészült, de mégis kvázi a Be.-t szó szerint értelmezve, az összes figyelmeztetést, még ha az nyilvánvalóan irreleváns is, elmondja, megkérdezi. Ez a fajta kitanítási módszer sem kifogásolható, mert jogszerű, de úgy érzem, hogy így a „sok bába között elvész a gyerek”, hiszen a tanú ez esetben egy jogszabályáradattal szembesül, s korántsem biztos, hogy a leginkább fontos részlet ragad meg benne. A korábbi években problémát jelentett a hamis tanúzás passzív oldalára való figyelmeztetés, mert a tanúk e fölött hajlamosak voltak elsiklani, pedig a mentő körülmény elhallgatása is ugyanazt a bűncselekményt valósítja meg, mint a

valótlanság állítása a tanúvallomásban. Szerencsére a bírói gyakorlat észbepatt, és tapasztalataim szerint jóval nyomatékosabban hívják fel a tanú figyelmét a jogszabály e részére. A korábbi információkra a legjobb példa azon speciális személyeknek, jogosultaknak a köre, akik a megtagadás jogával élhetnek. Minél több irreleváns kerül a felsorolásba, annál nagyobb a veszélye, hogy elkerüli a nyilatkozó figyelmét az esetlegesen rá vonatkozó kizárási ok. Fontosnak tartom, hogy az eljáró bíró és a tanú közötti kommunikáció a lehetőségekhez képest közvetlen legyen, mert a túlzott határozottság latens agressziót sugallhat, ami félelmet kelt egy olyan emberben, aki egy számára idegen környezet, a hatóság előtt még kényelmetlenebb helyzetben érezheti magát, és ez a teljesítőképességére is hatással van, beleértve az emlékezőképességét is. Meg kell említeni, hogy az eljáró bírónak nem csupán figyelmeztetnie kell az érintetteket, és elmondania a figyelmeztetést, hanem figyelemmel kell lennie arra, hogy a nyilatkozók megértsék az elhangzottakat, és annak fényében cselekedjenek. Jogosan merül fel a kérdés: van-e befolyásoló hatása a figyelmeztetések magyarázatának? Tagadhatatlan, hogy van, hiszen a kihangsúlyozott rész mindig figyelemfelkeltőbb, így az abban elhangzottak kerülnek előtérbe, válnak nagyobb jelentőségűvé, főleg azért, mert a magyarázat első kézből, magától az ítélkezőtől származik. Újra meg kell erősítenem a szerzőt, rendkívül fontos lenne a szó szerinti jegyzőkönyvzés, illetve hangfelvétel-készítés, és nem csak a figyelmeztetések esetében, hanem a befolyásoló kérdések kiszűrése okán is, hiszen ezzel a módszerrel tökéletesen rekonstruálhatóvá válna a tárgyalás. Ez nem csak a másodfok munkáját könnyítené meg, hanem az első fokon eljáró bírónak is lehetősége nyílna a határozat meghozatala előtt a kérdéses részeket újra felidézni, és felismerni a szuggesztív elemeket. Így a bíróság el tudná különíteni a vallomás azon részét, amely szabad elbeszélés eredményeként jött létre – mint már írtam, ezáltal a leghitelesebb és leginkább mentes a befolyásolástól –, majd azt a részt, amelyet nyitott, rávezető kérdések hatására adott elő a tanú, és végül az irányított, konkrét kérdésekre adott válaszokat. Az értekezés nagy részletességgel felsorolja a különböző kérdéstípusokat, és osztályozza őket befolyásoló hatásuk szerint. Én csupán két dolgot emelek ki a kérdezéstechnikával kapcsolatban, az első egy alapszabály: aki kérdez, az irányít, ő vezeti a beszélgetést, a második pedig az, hogy a kérdéstípus megfelelő kiválasztása a várt információ minőségét és mennyiségét is megnöveli.

Hasonló, de mégis más a helyzet a szakértő tárgyaláson történő meghallgatásával, hiszen az első körben szakvéleményt nyújt be, nem feltétlenül szükséges a perben való személyes részvétele. Ha a bíróság szükségesnek látja, il-

letve a felek indítványozzák, abban az esetben sor kerül a szakértő kihallgatására. Az ő tárgyalási pozíciója, a gyakorlatot tekintve védett, mégpedig nem csupán a törvény által, hanem a bíróság által is, hiszen a feladata, hogy szakkérdésekben állást foglaljon, s ez a vélemény a per valamely résztvevőjének az aktuális érdekét sérti, így természetesen támadja, amely támadással szemben, ha szükséges, a bíróság nyújt kellő védelmet. Kétoldalú lehet a támadás, az egyik esetben magát a szakvéleményt, illetve a szakértő megállapításainak helyességét vitatják, kvázi szemből támadják az okirat tartalmát, és a szakértőt a meghallgatáson, ebben a formában kevésbé beszélhetünk befolyásolásról. A másik eset, amikor a szakértői vélemény tartalmaz bizonytalanságokat, tehát száz százalékban nem bizonyítható, nem rekonstruálható megállapításokat, amelyek feltételezések alapjául szolgálnak. Ebben az esetben mind a vád, mind a védelem megtesz mindent azért, hogy a számára kedvező információkhoz jusson a szakértőtől, s ebben már jelentős szerepet játszik a szuggesztív. Ha arányaiban nézzük, ebben a szituációban a védelemnek elvileg valamivel könnyebb a helyzete, hiszen ésszerű kétséget általában könnyebb támasztani, illetve bizonytalanságot kelteni, fokozni a szakvéleményben, mint a kevésbé biztosat kétséget kizárónak elfogadtatni. A bíróság feladata azoknak a kérdéseknek a kiszűrése és kizárása, amelyek befolyásolásra alkalmasak lehetnek és torz információkhoz vezetnek.

Hárít vagy mérlegel?

Ténykérdések „szak-megerőszakolása”, avagy a felelősségvárás politikája a tárgyalóteremben. Csak egy bekezdést szántam ennek a témának, holott egy komplett monográfiát is megérne ez a főcím. Kevés dolog van Elek Balázs PhD-értékezésében, amivel annyira nem értek egyet, mint a pszichológus szakértő olyasfajta alkalmazásával, amelyet az író preferál. A valóság tagadása lenne el nem ismerni bizonyos esetekben a pszichológia szerepének térhódítását a perben, de az a fajta túlterjeszkedés, amelyben a szakértő a szavahihetőség, igazmondás körében, mint ténykérdésben nyilatkozzon, számomra abszolút elfogadhatatlan. A kettőség jól megmutatkozik, hiszen a realitást és jogszerűséget szem előtt tartva írja le, hogy mégis a bírói mérlegelés körébe tartozik a szavahihetőség megállapítása, ezzel szemben véleménye szerint célszerűbb lenne erre szakértőt nyilatkoztatni. Elvitathatatlan tény, hogy a kriminálpszichológia fontos eredményeket ért el bizonyos bűnelkövetői típusok esetében, ahol az elkövető személyiségének vizsgálata segítette a nyomoz-

zást, de ez nem általános érvényű. A tárgyalási szakban alkalmazott vagy alkalmazható pszichológus szakértő, illetve maga a szakvélemény és az elkészítésének módja tartalmaz anomáliát. A szakértő személyes vizsgálat és az iratok alapján értékeli a vizsgálat alá vont személy nyilatkozatát, ez lehet a terhelt vagy tanú. A két eljárási pozíció között lényeges különbség van. A terheltnek kötelessége alávetni magát a szakértői vizsgálatnak, de a procedúra megkezdése előtt senki sem figyelmezteti arra, hogy e vizsgálat alatt is élhet a hallgatás jogával, tehát nem köteles válaszolni a feltett kérdésekre. Miért okoz jelentős hátrányt a védekezésben az e figyelmeztetés elmaradása? A büntetőeljárási törvény 108. § (8) bekezdése megtiltja ugyan az érintett fél által a szakértői vizsgálat során tett nyilatkozat bizonyítékként történő felhasználását, de a szakértőnek az előadottak alapján elkészített véleménye okirati bizonyítékként az eljárás anyagává válik. A szakvélemény tartalmazza a vizsgálat teljes leírását, és a bírók a tárgyalásra felkészüléskor tanulmányozzák az exploráció során feltett lényeges kérdéseket és az arra adott válaszokat is. Bár a Be. említett szakasza kizárja eme információk figyelembevételét, de balgaság lenne azt feltételezni, hogy ezek a nyilatkozatok, válaszok nem bírnak befolyásoló hatással, még akár tudat alatt is, a bíróságra. Más a helyzet a tanú esetében, hiszen a megtagadási joggal nem bíró vagy nem élő tanúnak adatszolgáltatási kötelezettsége van, de mivel ez csak egy vizsgálat, egyetérték Elekkel abban, hogy nincs igazmondási kötelezettség. Viszont sokkal érdekesebbé válik a kérdés a Kertész-féle¹⁰ felvetés következtében, miszerint a szakértői vizsgálatra csak a vallomás megtétele után kerülhetne sor. Ha a szakértői explorációban adott válaszok nem egyeznek a tanúvallomásban nyilatkozottakkal, majdnem lehetetlen eldönteni, hogy melyiknek van valódiságtartalma a kettő közül, és ennek súlyos következményei vannak a befolyásolás tekintetében. Rendkívül nehéz a kompetencia kérdéskörének meghatározása, hol válik el a szakkérdés, mi tartozik a bíróság és mi a szakértő körébe. Az egyértelmű, hogy a végső mérlegelés és értékelés a bíróság hatásköre, hiszen ez nem hárítható át, de azzal is számolni kell, hogy kevés bíró van, aki vállalni mer és jól meg is tud indokolni egy a szakvéleménnyel ellentétes döntést. Alapvetően nem értek egyet a szavahihetőség és hitelt érdemlőség kompetenciájának szakértői kézbe utalásával semmilyen szinten, hiszen ezzel nemcsak a bíróság objektivitásába és szakértelmébe vetett bizalmat kérdőjeleznénk meg, hanem kvázi a kihallgatási folyamatot pszichológus, pszichiáter szakértők háborújává alakítanánk át egy számomra egyértel-

10 Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest, 1965

műien nem szakkérdésben. Arról nem is beszélve, hogy egy ilyen irány tökéletes lehetőséget adna a felelősség szakértőre történő áthárítására, ami a legkevésbé sem szerencsés sem a bíróság, sem pedig az adott ügy megítélése szempontjából. Meggyőződésem szerint a szakértő feladata a személyiség és az élményszerűség vizsgálata. Határozottan nem szabad összemosni az élményszerűséget a hitelt érdemlőséggel, akárcsak az általános személyiségképet a szavahihetőséggel. Az általános személyiségkép-vizsgálatnak tartalmaznia kell a vizsgált személy intelligenciájára, realitásérzékére, befolyásolhatóságára, logikai és kombinatív készségeire, ítélő- és megfigyelőképességére, gondolkodási folyamatainak sajátosságaira vonatkozó adatokat. A személyiségkép, a vallomás tartalma és a tárgyaláson tanúsított viselkedés összevetése alapján a bíróság képes megállapítani a nyilatkozó szavahihetőségét. Az angolszász ügyféli perben a keresztkérdések alkalmazásának célja a szavahihetőség megállapítása vagy megdöntése a fél érdekének megfelelően, s már meg is úsztak egy szakértőt. Az élményszerűség megállapításában lehet, sőt bizonyos esetekben kell is szakértői segítséget kérni, hiszen maga az élmény kialakulása, tárolása, felidézése pszichikai művelet, e visszaidézés logikai láncolatának helyes volta vagy épp a láncolatba illeszkedő hiba kiszűrése szakértői kompetencia. Még azzal is egyet tudok érteni, hogy a fellelt hiba okát, mint szakkérdést, a szakértő állapítsa meg. Ezzel szemben a hitelt érdemlőség megállapítása nem szakkérdés. A hitelt érdemlőség nem más, mint a konkrét vallomás objektív igazságtartalmának a vizsgálata alapján meghozott döntés, és mint ilyen, bírói értékelés és mérlegelés körébe tartozó ténykérdés.

Összefoglalva: egy jó vitaindító írás látott napvilágot Elek Balázs tollából, megismertette az olvasót az általa fontosnak tartott preferenciákkal és gondolatokkal. Ebben az értekezésben be kívántam mutatni a téma kulcsfontosságú fordulópontjait, kiemelni és megmutatni azokat, amelyekről más az álláspontom, magyarázatot adva véleményemre. Céлом nem volt más, mint nyitva tartani a kaput a folyamatosan hömpölygő tudomány számára...

FORRÓ JÁNOS

A rendőri életpályamodell

Mindenki azt a mesterséget gyakorolja, amit tanult.

Cicero

Napjaink egyik legvitatottabb, központi problémája a kormányzat azon elhatározása, immáron döntése is, hogy a munkavállalói réteg nyugdíjrendszerét átalakítja, valamint ezen belül a korkedvezményes nyugdíjakat elvonja. Ennek keretében megszünteti a rendőri állománynak azt a szerzett jogát, hogy huszonöt év szolgálati idő letöltése után korkedvezményes nyugdíjba kerülhessen. Az állománynak ezt a hagyományosan garantált jogát 1881 óta a Budapesti és a Fiumei Rendőrség¹, valamint a Magyar Királyi Csendőrség tagjainak esetében, majd 1919 után a Magyar Királyi Államrendőrség felállítására (államosítása) óta törvényileg biztosítják.² Megjegyezzük, e jogosítványt már az előző korok önkormányzati rendőrségei is anyagi eszközeik, jövedelmeik függvényében folyamatosan garantálták. A döntés véglegessége okán az írásomban nem a korkedvezményes szolgálati nyugdíj elvesztéséről értekezem, hanem területi és helyi szinten töreksem a megszüntetés után az általam javasolt rendőri életpályamodell vázolására.

Már az elején le kell szögeznünk, hogy a hivatkozott szolgálati nyugdíj elvesztésének valós kompenzálása feltétlenül szükséges. Hasonló a helyzet, mint a rendszerváltozáskor, amikor is 1992-ben megszüntették az úgynevezett korpótlékot. Ez egyebek között azt is jelentette, hogy huszonöt év szolgálati jogviszony után megduplázták az állomány tagjának a beosztási illetményét.³ Javaslatom lényege e kérdéskör elemzése és a döntéshozók számára alternatív lehetőségek vázolása.

A rendőri életpályamodell sarokpontjainak meghatározása elsősorban azért nehézkes, mert a rendvédelmi szervezetnek nincs a társadalom által is elfogadott központi, területi és helyi *stratégiája*, ezen belül különösen hiányzik a szervezeti, a működési és a humánstratégia.⁴ Az utóbbinak része kellene

¹ 1881. évi III. és a XIII. tc.

² A BM 1919. augusztus 2-i rendelete (agentis in rebus) az Államrendőrség felállításáról.

³ 1971. évi 10. számú törvényerejű rendelet a személyzeti munka szabályzatáról.

⁴ A Magyar Honvédség hatályos humánstratégiája.

hogy legyen az életpályamodell. Ezzel egy időben le kell szögeznünk, hogy éppen most rossz a hatalom és a lakosság véleménye a rendvédelem, elsősorban a rendőrség működéséről és a rendőrrel általában.

A másik lényegi hibaforrás a magyar rendvédelmi modell *öszvér jellegéből* következik, bár ennek alapos elemzése többféle módon is megtörtént. Az előző történelmi korok és modellek mindegyike sajátos nyomot hagyott örököül a mai magyar rendészeti modellre, ezek egy része ma is kedvezőtlenül befolyásolja a szervezet működését, és mindezek érintik természetesen a humánviszonyokat is. A magyar történelmi modell a XIX. és a XX. században a központosított rendőrségi, csendőrségi és végül harmadikként a közösségi rendészet⁵ nyomain haladó, helyi rendészeti feladatokat ellátó polgári, részben civil testületek voltak.

A modellen történő változtatás azonban részben elmaradt, a tudomány eredményeinek a gyakorlatban történő alkalmazása, hasznosítása pedig nem történt meg.⁶ A következőkben felsorolt működési modell jellemzőinek elemzése elsősorban a területi és a helyi rendőri szervezet fejlesztése szempontjából máig nem valósult meg. A hivatkozott irodalom a magyar rendőri *szervezeti modellt* a következőképpen minősíti:

1. A közigazgatásban elfoglalt helye alapján: *dekoncentrált* államrendőrség;
2. Feladat- és hatáskörmegosztás szerint: *centralizált* (kontinentális);
3. A rendvédelmi stratégia fő iránya szerint reaktív, azaz *reagáló*;
4. Az igazságszolgáltatáshoz fűződő viszony alapján: *széles jogi felhatalmazással bíró*;
5. A szakmai, ágazati feladatok alapján, komplex feladatkörű, úgynevezett *közbiztonsági* és végül pedig
6. Az európai integráció szerint *nemzeti* rendőrségnek minősül.

Mára a rendőrség a közigazgatáson belül izolált helyet foglal el, a szervezetben erős *militáns* vonások vannak jelen, az alá- és fölérendeltségi viszonyok tisztázatlanok, a karrierrendszer kialakulatlan. A szakmai teljesítmények mérésének a módját jelentősen torzítják a felülről meghatározott parancsok és utasítások. Ezért a rendőri szervezetet közelíteni kell a közigazgatáshoz, mérsekelní kell a katonai jelleget, és új *minőségi* követelményeket kell megfogalmazni az állomány kiválasztása és képzése kapcsán, ezek a jövőben javíthatják a szervezet és az egyén teljesítményét, megteremtik egy jobb szakmai identifikáció lehetőségét és elvezethetnek a fejlettebb és hatékonyabb rend-

⁵ Parádi József (szerk.): A magyar rendvédelem története. Rendőrtisztí Főiskola, Budapest, 1995, 256. o.
⁶ Finszter Géza: A rendészet elmélete. KJK, Budapest, 2003, 57. o.

védelmi tevékenységhez. Túl kell lépni a szervezet irányításában meglévő *tekintélyelvű* módszereken, mint amilyen a kézi vezérlés, a vezetői szinteken való átnyúlás, a személytelen szabályok stb.). A közeljövőben mindenféleképpen javítani kell az állomány helyzetén, elégedettségén.

Volt olyan elképzelés, amelyik lehetővé tette volna a rendfokozatok helyett a magyar rendvédelem-történetből jól ismert beosztásokhoz, illetve szakmai vagy funkcionális területekhez kötött *besorolási jegyzék* bevezetését. Ez a korábbról ismert rendszer a rendőrség állományát és a rendőrt *három nagyobb szakmai csoportba* sorolta:

1. a bűnügyi szervek állományát *detektív* testületnek, a nyomozót detektívnek;
2. a közrendvédelmi és a közlekedési állományt *felügyelő* szervnek, a rendőrt például poszt, járőr, rendőr tiszthelyettes, felügyelő-helyettes, felügyelő stb.; Az 1920-as évektől megjelent az altiszti kar, valamint az őrmesteri és a főhadnagyi rangfokozat is;
3. az egyéb szerveknél tevékenykedőket pedig *fogalmazói* kategóriába sorolta. A fogalmazói kar munkáját segítették a kezelők: az ügyviteli beosztottak, a díjnokok és a telefonkezelők is.

Minden rendőri beosztás a városi rendőrkapitányságokon és az úgynevezett szemléloségeken, a fővárosi és a vidéki főkapitányságon *I–XI. fizetési osztályba* volt sorolva. Megjegyzem, hogy törvényhatósági jogú városokban a rendőrkapitány a VII. fizetési kategóriát is elérhette (amely azonos volt a BM-osztályvezetői besorolással). A Magyar Királyi Államrendőrségnél *háromféle pótlékot* alkalmaztak: rendőrségi pótdíj, rendőrségi pótlék és a vezető beosztásúaknak rendőrségi működési pótdíj is járt.

A feladatok példás és hosszú időn túli teljesítése esetén az állománykategóriák vezető, parancsnoki állományában rendszeresítették az illetménykiegészítéssel járó *felügyelő, főfelügyelő, rendőr tanácsos és főtanácsos* címeket. A teljes személyi állomány a fizetésen felül *corpótlékot* is kapott. *Egyéb járandóságok*: tisztiszolgaváltság tiszteknél, családi pótlék, lakáspénz, istálló-bér és lótápváltság, költözködési illetmény, napidíj és utazási költség, vezénylési pótdíj, irodaszer- és takarítószer-átalány, egyenruha-illetmény, betegállomány (hét-havi teljes illetmény), a gyógykezelés költségeihez való hozzájárulás, végkielégítés, halál esetén özvegyi nyugdíj, nevelési járulék. Természetesen e térítéseken felül külön rendszer szerint járt a *szolgálati nyugdíj*.⁷

⁷ A rendőrségi illetmény, járandóságok és a nyugdíjrendszer annak ellenére ilyen kiemelt mértékű volt, hogy a két világháború között Magyarország Európa egyik legszegényebb országa volt. 1912. évi LXV. tc.; 1921. évi XXXII. tc.; 1929. évi XV. tc.; 1934. évi I. tc.

A nyugdíjkorhatár hatvan év volt, a belügyminiszter külön engedélyével maximum hatvanöt éves korig lehetett rendőri vezető a hivatásos állományban.

1. számú táblázat

A Magyar Királyi Államrendőrség nyugdíjrendszere 1919 és 1944 között

Tíz év szolgálat után a fizetés negyven százaléka, amely évente két százalékkal emelkedett
Tizenöt év után, ha a rendőr hatvan év alatti volt, az illetmény hatvan százaléka, egyébként hatvanöt százaléka
Húsz év után az illetmény hetvenöt százaléka
Huszonöt év után az illetmény kilencven százaléka
Egészségügyi nyugdíj esetében az illetmény + tíz százalék kiegészítés járt
A nyugdíjast megillette a lakáspótlék kilencven százaléka, a félárú menetjegy
Ha a rendőr lemondott a nyugdíjáról, és megvolt a tizenöt év szolgálati jogviszonya, akkor végkielégítést kérhetett, amely szükséges volt egy új egzisztencia megteremtéséhez. A kérés jóváhagyását külön miniszteri bizottság vizsgálta.

Ezen felül a kérdéses beosztás kiemelkedő teljesítése esetén a belügyminiszter által külön illetményemeléssel járó, jutalomként adott, *tiszteletbeli címeket* is rendszeresítettek, ez a rendőr tényleges beosztását eggyel feljebb emelte (például városi rendőrkapitány főkapitány-helyettesi címet kaphatott). Ezzel a joggal a kiemelkedő teljesítményt nyújtó, hosszú életpályát befutó rendőrök munkáját egyéb módon is elismerték *nyugállományba* vonulásukkor.

1950-ig nem jött létre önálló rendvédelmi humánrendszer, hanem lényegében a megelőző időszak elveit követő *vegyes humánrendszer* működött.

A *szovjet típusú* belbiztonsági rendszer kiépülése a korábbtól lényegileg elkülönülő humánviszonyokat hozott létre, amelyek különböztek a korábban kialakított rendőri életpályamodelltől. Ezt a modellt a szocializmusban a következők jellemezték:

- A beosztottakkal, személyi ügyeikkel, gondjaikkal történő *minden oldalú* foglalkozást a parancsnokok, politikai helyettesek és a pártszervek alapvető és kiemelt feladatává tették.
- A szervezet minden szintjén kiépült a személyi állománnyal való foglalkozás elkülönített szervezete, a *személyzeti szolgálat*, amely a toborzással, a felvétellel, az állomány iskoláztatásával, továbbképzésével, kiképzésével, előmenetelével, a vezetőképzéssel, a nyugállománnyal való foglalkozásig terjedt stb.
- Megjelentek a személyi állománnyal való foglalkozást *szabályozó* rendeletek és szabályzatok.

- Területi szintig kiépült a teljes állomány és a családtagjaik (aktív és nyugdíjas, hozzátartozók) *egészségügyi* ellátó rendszere.
- Meghatározták a személyi állomány *járandóságait*, mások mellett a szolgálati helyen a lakáshoz való jutás jogát.
- Csökkentették a szolgálati (munka-) időt.
- Működtették a *korkedvezményesnyugdíj-szabályok* rendszerét stb.

A rendszerváltozás után 1990 és 1994 között az új hatalom a rendszerral kapcsolatban *hierarchikus-támogató*⁸ kormányzati stratégiát követett, azaz elfogadta a korábbi rendszertől örökölt szervezeti struktúráját, és nem tervezte annak gyökeres átalakítását. Ebből következett, hogy a rendőri szakmaiság okán az állomány megtartására és bővítésére törekedett. Ekkor jelentkezett az úgynevezett *ambivalencia* a rendészeti gondolkodásban, aminek az volt a lényege, hogy a bűnözés növekedése folyamatosan igényli a rendőri létszám növelését.⁹ Az Antall-kormány belügyi irányítását a konzervatív gondolkodás uralta, amikor a fegyverem régi erőnyeinek a visszaállítását támogatta. 1994-ben megszületett a rendőrségi törvény, amely a *II. fejezetében, A rendőrség személyi állománya* cím alatt szólt az állománnyal foglalkozás rendszerének korszerűsítéséről. Ezzel egyidejűleg megszüntetett néhány járandóságot, mint például a szolgálati lakáshoz való jutás jogát.¹⁰ A *II. fejezetet* a hivatásos szolgálatot szabályzó törvény 1996-os megjelenése kiiktatta. A Horn-kormány ciklusának végére világossá vált, hogy az új rendszer teljesen más rendőri állományra építi a jövőt. Ennek következtében a rendőrség személyi állománya lényegében *kicserélődött*: jó irányba változtak a felvétel szabályai, tömegesen kerültek az állományba érettségizett fiatalok, a rendőri pálya a társadalom számára elfogadottá vált stb. Mindezekhez teljesen új képzési, kiképzési rendszer és az említett törvények által szabályozott személyzeti rendszer kialakítása párosult. Noha ezzel egy időben határozottan megnőtt a rendőri pálya iránti *érdeklődés*, mégis igen magas volt az állomány *fluktuációja*, amely azt is jelezte, hogy a fiatal állomány egy része már nem biztos, hogy hivatásként kezelte a szolgálatát, némelyek nem többnek, mint munkahelynek és speciális munkának tekintették a szolgálatot. Mindez az állományt érintő foglalkozás, a korábbi elvek és szabályok teljes megváltoztatásával, valamint a fegyveres hivatásokra vonatkozó szabályok *újabb egységesítésé-*

⁸ Finszter Géza: i. m. 258–260. o.

⁹ Krémer Ferenc: Rossz döntések kora. 20 év után. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010, 94–95. o.

¹⁰ A Magyar Honvédség hatályos humánstratégiájában most is szerepel a hivatásos katonáknak a szolgálati lakás mint juttatás, mégpedig a szolgálati helyen.

vel járt. Szögezzük le: a rendvédelmi stratégia alapja a szervezeti és humánstratégia, ezek részletezik az állománnyal kapcsolatos humánrendszereket és az egyén lehetőségeit. A rendszerváltozás utáni két évtizedben elkészült, de be nem vezetett humánerőforrás-stratégiákról nem lehetett tudni, hogy azok szinten tartónak, fejlesztőnek vagy visszafejlesztőnek minősülnek.

Közben az egymás után következő, más-más alapállású politikai hatalom a rendészet vonatkozásában a *demokratikus-támogató* kormányzati stratégia kialakítására tett, sokszor egymásnak is ellentmondó kísérleteket. A változtatás lényege: a rendészet és a rendvédelem stratégiájának a kidolgozására, a politika és a közvélemény elfogadására törekedtek, és a feladatok általában *középtávú*, három-öt év alatti megvalósítását tervezték. A stratégiák *hangsúlyosan* kezelték az emberi erőforrás helyzetének elemzését, és vázolták a rendőri életpálya kidolgozásának szükségességét. Ezek a törekvések azonban inkább csak a rendészeti szakirodalomban megfogalmazott óhajok maradtak.¹¹ A Vadász János és kutatócsoportja által kidolgozott közszolgálati reform 2003 és 2006 között a rendészeti pályát *közszolgálati foglalkozásnak* és nem hivatásnak értékelte.¹² Vizsgálatuk szerint Magyarországon négy millió munkavállalóból (a fegyveres és rendvédelmi, valamint az igazságszolgáltatási szerveket is ideértve) kétszáznyolcvanezren dolgoznak a közszolgálatban, ebből fegyveres területen hetvenezen. Méghozzá széles, egymástól *lényegileg eltérő* munkaviszonyban: szolgálati jogviszonyban, közalkalmazottként, köztisztviselőként, kormánytisztviselőként, valamint vállalkozói típusú munkaviszonyban. A javaslatuk szerint új és *egységes közszolgálati törvényt* kell alkotni. Jellemzői:

1. úgy kell kialakítani, hogy ahhoz a hivatásos szolgálatot teljesítők is csatlakozhassanak.
2. korszerű, rugalmas foglalkozási és létszámstruktúra kialakítására van szükség.
3. egységes bérezés, és a szociális rendszerek összehangolása.
4. a különböző foglalkozási jogviszonyok lehetséges egységesítése.

A politikai és a hatalmi szféra, továbbá az érintett szervek ellenállása miatt ez a típusú megközelítés azonban nem érvényesülhetett.

¹¹ Például Team Consult belső vizsgálati anyagai I–II. RTF Vezetőképző Intézet Szakkönyvtár; Salgó László: Az új típusú biztonság, KJK, Budapest, 1994; Szikinger István: Rendőrség a demokratikus jogállamban. Sík Kiadó Kft., Budapest, 1998

¹² Vadász János: Közszolgálati reform. A közszolgálat emberi erőforrásainak megújítása. Kossuth Kiadó, Budapest, 2006, 8. o.

Végül, de nem utolsósorban, különösen hangsúlyosan kell említeni a 2007 és 2010 közötti stratégiát. Ez kiemelten foglalkozott a rendészeti foglalkozási kultúra átalakításának a kérdéseivel, mint a toborzás, az oktatás, a kiképzés és a vezetőképzés stb. új rendszerével.¹³ Az emberierőforrás-gazdálkodás új alapokra helyezését szükségesnek és meghatározónak értékelték.¹⁴

Az életpályamodell sarokpontjai

Nézzük meg ezek után az életpályamodell mint kifejezés fogalmát, értelmezését!

„Élethivatás: az a hivatás, illetve foglalkozás, amelyet valaki élethosszig élete értelmének tekint.”

Az emberierőforrás-gazdálkodás főbb feladatai és funkciói között szerepel a kompenzáció és a motiváció, amely tartalmazza a bérrendszer kidolgozását, az ösztönzési és juttatási rendszer kialakítását, ezek működtetését, a teljesítményértékelésre épülő ösztönzési rendszer kialakítását, része továbbá a szolgálat-, (munka-), motivációnövelési akciók megvalósítása, támogatása.¹⁵ A másik ok arra utal, hogy a magyar rendőrségnél a pénzügyi források és így az illetmények a szervezeti hierarchiából következően „a hatalomhoz társulnak, és nem a feladatokhoz”. Magyarul, a fizetések és a munkakörülmények sokkal jobbak a szervezet magasabb szintjein, és magától értődik, hogy aki csak teheti, minél magasabbra törekszik. A karriernek ezért csak egyetlen jelentése maradt a rendőrségen belül: magasabb pozícióba kerülni, azaz nagyobb hatalomhoz és kevesebb felelősséghez jutni.¹⁶ Könnyű belátni, hogy az emberi erőforrásról való gondoskodást elsősorban a rendőrkapitányságok szintjére kell levinni, oda, ahol a rendőri munka közvetlen, elsődleges feladatai jelentkeznek.

Elképzelésem szerint nem a jelenlegi rendszer és motivációs eszközök teljes, hanem – humánstratégia hiányában – annak a részleges átszervezésére van szükség. A rendvédelmi állománynál is el kellene érni azt, amit a honvédség jelenlegi humánstratégiája tartalmaz: középtávon törekszik megteremte-

13 Krémer Ferenc – Molnár Katalin – Szakács Gábor – Valcsicsák Imre: A rendészeti foglalkozási kultúra – stratégiai koncepció. Rendészeti Szemle Különszám, 2010. március; Szakács Gábor: Az emberierőforrás-gazdálkodás új alapokra helyezésének szükségessége a közigazgatásban és a rendészetben. Rendészeti Szemle, 2009/6.

14 Szakács Gábor: Uo. 18–38. o.

15 Nemeskéri Gyula – Pataki Csilla: A HR gyakorlata. Ergofit Kft., Budapest, 2007, 19. o.

16 Kemény Gábor: A rendőrség át(de)formál(ód)ásáról. Belügyi Szemle, 2005/6., 119. o.

ni a katona ellátáshoz, lakhatáshoz, sporthoz és kultúrához való hozzájárása támogatásának, ösztönzésének jogait és főbb módszereit.

Ez a pályafutáshoz kapcsolódó modell megvilágítja, hogy az *életünket kitevő szakaszok tipikusan milyen struktúrába rendezhetők*, illetve hogy egyéni szinten egy-egy rendőr mint munkavállaló előreláthatóan és elkerülhetetlenül milyen stádiumokat él meg. A modell a pályafutást a munkával töltött élet teljes időbeli kiterjedésében szemléli. Megközelítésemben a modellt *elsősorban a helyi szervezetnél szolgálatot teljesítő hivatásos állománycsoportokra koncentrálok*. A jelenlegi humánerőforrás-rendszer, annak szinte minden összetevőjével, *nem a közvetlen rendőri munkát* segíti a rendőrkapitányságokon és rendőrőrsökön, mondjuk úgy, hogy az *első lépcsőben* tevékenykedő, nem a rendőri alaptevékenységet végző állományt támogatja a rendszer valamennyi összetevőjével, mint például az előremeneteli, az illetményi, illetménykiegészítési szabályokkal stb. A rendőri munka valós terheit a helyi állomány viseli, közvetlen kapcsolatban van a lakossággal, az önkormányzatokkal. *Elsősorban tőlük függ a terület közrendje és közbiztonsága, éppen emiatt a róluk történő gondoskodás az elsődleges*.

Ezért a modell *első számú szabálya*: az életpályamodellt a helyi szervek hivatásos állományára, a közterületi, a bűnügyi és a rendészeti tevékenységet ellátókra kell megalkotni. Ismert az angol példa, ahol a lakossággal együtt élő *egyenruhás, közterületi szolgálatot ellátók állnak a humánrendszer középontjában*, javadalmazásuk, elismertségük érdemben meghaladja, túllépi az irodai és az előljáró rendőri szerv állományának szintjét.¹⁷ A közterületi szolgálatot ellátó angol rendőr tartja a közvetlen kapcsolatot az úgynevezett „akkreditált közösségi biztonsági szervezetekkel”, összefogja, irányítja és működteti az úgynevezett „rendőrcsaládot” (szomszédsági örök, utcai örök, bizalmik, egészségügyi tisztviselők stb.). Hasonló a helyzet és a megközelítés Hollandiában is, ahol az „integrált biztonság” megvalósítója a közösségi rendőrként funkcionáló „területi rendőröknek”, az elismertségük és a motivációjuk meghatározó az ottani emberierőforrás-rendszerben.¹⁸

Az előbbiekhöz kapcsolódva a javasolt modell *másik jellemzője*, hogy *alulról felfelé* építkező rendszert kell kidolgozni, mert a jelenleginek az egyik legnagyobb hibája, hogy *felülről lefelé* irányul, úgy van kidolgozva, ezért az országos és a területi szervek hivatásos állománya mindenben elsőbbséget élvez.

17 Katona Géza: Az angol rendőrségi reform. Belügyi Szemle, 2005/9., 7. o.

18 Sjoerd Dijkstra: A közösségi rendőri munka a Drachteni Rendőrkapitányságon. Belügyi Szemle, 2001/12., 56–65. o.

A *harmadik jellemző*, hogy a humán erőforrás-stratégiát és -rendszert *integrált folyamatszerű működéssel* kell összekapcsolni, és szerencsés lenne végre összekötni a rendvédelmi szervek által már ismert és alkalmazott *minőségbiztosítási* módszerekkel. Kiemelten idetartoznának az állomány elégedettségét mutató, valamint azzal párhuzamosan a lakossági, intézményi elégedettségmérési módszerek. Például a Veszprém és Fejér megyében 2005 óta működő *dolgozói elégedettségi*, vagy a Nógrád és Fejér megyében 2004 óta működő *társadalmi hatás-vizsgálati* rendszer, módszer stb.¹⁹

A *negyedik jellemző*: ezért a rendőri életpályamodell sarokpontjait olyan humán erőforrás-rendszerbe kell *illeszteni*, amely a következő feladatokra koncentrálna:

1. A *hagyományos* személyügyi, munkaügyi és érdekegyeztető tevékenységet fel kell váltani egy jobb minőséget és hatékonyságot nyújtó humánrendszerrel.
2. A *jelenleg* is létező humán folyamatokat egymáshoz szorosan kötődő *folyamatokra* kell átszervezni.
3. A *hagyományos* humán funkciókat újakkal bővítve kell korszerűsíteni.
4. Az új humán erőforrás-rendszert *rendszer- és minőségközpontúan* kell kialakítani és összekapcsolni a rendőri alaptevékenységet működtető rendszerekkel.
5. Az általam ajánlott modell alapja az állomány tagja *fél évtizedes* munkájának, szolgálatának elismerése, és az idő múlásával az illetmény progresszív emelése.
6. A *helyi szerv rendőri utánpótlását* a toborzói munka javításával az önkormányzatok és az oktatási intézményekkel való hatékonyabb együttműködéssel elsősorban a *helyi fiatalokból* kell megteremteni.
7. El kell érni, hogy a szervek illetékes szakszolgálatai területi és helyi szinten is *munkaerőtervet* készítsenek, amely magában foglalja a szervezeti feladatok maradéktalanul szükséges létszámgigény-meghatározását.

Az *ötödik jellemző*: a huszonöt-harminc éves szolgálatot teljesítő helyi rendőrnek a *szolgálati helyén kellene a könnyített hivatásos szolgálatról gondoskodni*. Vagyis a védett korban lévőknek bűnmegelőzési, kiképzési és oktatási, mentori, iskolarendőri stb. feladatokat kellene ellátnia. Ebben az esetben nem vész el és helyben hasznosítható a tapasztalatuk, helyismeretük, a kapcsolat-

¹⁹ A dolgozói elégedettségmérési módszert a Fejér, a társadalmi hatás-vizsgálatot a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság dolgozta ki és működteti.

rendszereik. A rendőri szervezet *állománymegtartó képessége* napjainkban rendkívül alacsony szintű.

A *hatodik jellemző*: az állomány egyes tagjai *mindenben* különböznek egymástól: eltérőek a képességeik, az érdeklődésük és a személyiségjegyeik. Mindenki egységes és sok területre, az életvitelre is kiterjedően, egészségi, pszichikai, alkalmassági, valamint a fizikai és szellemi képességeik alapján egységes *felvételi szabályok* szerint kizárólag alkalmas minősítéssel kerülhet az állományba. A tipikus rendőri életpályára *különösen jellemző*, hogy

- *folyamatos* (egy szakmát, feladatcsoportot gyakorol), vagy
- *szokásos* (azaz különféle, de rokontevékenységeket folytat), vagy
- *extrém* módon nem folyamatos (a tevékenységek gyakran változnak), vagy
- a *rendkívüli feladatok* egymást érik, változatosak és váratlanok, mindamellett *gyakorlat- és tapasztalatfüggők*, illetve nehézkes a felkészülés rájuk.

A *hetedik jellemző* az állomány valamennyi tagjára kiterjedő: alaposabb, szakterületekre szabott képzés, az előremeneteli és a kiképzési rendszer eddiginél jobb összekapcsolása.

A *nyolcadik jellemző*: a szervezet működéséhez szükséges speciális munkaerő (például informatikusok, mérnökök, szakértők) toborzásához elengedhetetlen az egyedi illetmény. A felsőfokú bölcsész vagy humán végzettségűek számára fontos áthidaló átképző megoldások kialakítása, segítve ezzel a rendőri szervezetbe történő beilleszkedésüket. A *karrierutak* létrehozásával az alkalmasnak meg kell teremteni a továbbtanulást, a tapasztalatcsere (bachelor), a külföldi ösztöndíj és a külszolgálat lehetőségét. El kell érni, hogy a helyi rendőri szervezet sarokpontjain idegen nyelvet beszélő állomány teljesítsen szolgálatot. Az állomány érdeklődését lehetőség szerint a gyakorlati helyek, a feladatok változatosságával kell felkelteni.

A *kilencedik jellemző*: létszám- és elégedettségi mutatók bevezetésével helyben elemezni kell a szervezet működését. Így a *humáncontrolling* módszerével²⁰ mérni kell a munkaerő-szükséglet fedezettségét, a megüresedett beosztások átlagos betöltésének idejét, a munkaerő-felhasználási mutatót, valamint a hiányzók arányát. Minőségügyi mutatók bevezetésével mérni és alkalmazni kell a dolgozói és a lakossági elégedettséget. A rendőri munka úgynevezett *társadalmihatás-vizsgálatát két évente* a kapitányság kijelölt illetékességi területén végre kell hajtani. Eredményét vezetői értekezleten kell vizsgálni, és az önkormányzat testületi ülésén is ismertetni kell.

²⁰ Lindner Sándor – Dihen Lajosné – Henkey István: Humán controlling. Tankönyvkiadó, Budapest, 2007, 92–103. o.

Magyarázat:

- A *munkaerő-szükséglet fedezettségéhez* az adott időszakban rendelkezésre álló létszám osztva a feladatok ellátásához szükséges létszámmal és szorozva százzal.
- A *megüresedett álláshelyek betöltöttségének idejéhez* a beosztások betöltéséhez szükséges napok számát osztjuk a vizsgált időszakban a megüresedett álláshelyek számával.
- A *munkaerő-felhasználási mutatóhoz* az átlagos dolgozói létszámot osztjuk az átlagos állományi létszámmal, és szorozzuk százzal.
- A *hiányzók arányához* a hiányzók számát osztjuk az átlagos állományi létszámmal, és szorozzuk százzal.

A rendőri munka az egyén és a hatalom számára mindig is *hivatást* jelentett, mert a jelentkező több vonatkozásban is lemondott az állampolgári jogainak egy részéről, vállalta a szolgálat idején fellépő nehézségeket, veszélyeket. Szigorúan szabályozták a jogait és kötelezettségeit, teljes életpályáján állandóan és mindenre kiterjedően ellenőrizték a tevékenységét. E sajátos hivatás hazánkban sok tekintetben *népszerűtlen* a lakosság a közvélemény és a legtöbb intézményesített szereplő előtt.²¹ Érdemes azonban megjegyezni, hogy Európában a rendészettel, rendvédelemmel foglalkozó szervezetek és állományuk, a hivatásuk a társadalom által elfogadott, támogatott, elismert élethivatásnak minősül. Látnunk kell, hogy *a szolgálattal, a munkával való elégedettség attól függ, hogy az egyén talál-e a képességeinek, érdeklődésének, személyiségének és értékítéletének megfelelő munkát*, amely lehetővé teszi a hozzá illő életszerepek és a hozzá illő foglalkozási szerepek betöltését. A hivatás folyamatában, az életstádiumok sorában, sarokpontjain (növekedés, felfedezés, konszolidáció, fenntartás, hanyatlás) foglalható össze.

A közelmúltban nyilvánosságra kerülő *Széll Kálmán-tervben* ez áll: „Azon foglalkozási csoportok esetében, amelyek eddig előnyösebb nyugdíjazási szabályokat élveztek, új életpályamodelleket kell kialakítani, amelyek más eszközökkel, nem a korai nyugdíjazással veszik figyelembe az elvégzett munka különböző sajátosságait.”

²¹ Az köztudott, hogy hiteles közvélemény-kutatások szerint a legelfogadottabb, leghitelesebb szakma és hivatás a tűzoltóké. Bár a „megbecsülésük nekik is csak szép szavakkal mérhető”.
<http://www.bvdosz.hu/2011/04/eletpalya-modell/>

Az illetményrendszer alapelvei

A korkedvezményes szolgálati nyugdíj megszűnése miatt kizárólag a *helyi szervek teljes hivatásos állományát* a teljesített szolgálati évek után „általános”, *jelentős illetményemelésben kell részesíteni*. Ezzel elismerjük a közvetlen rendőri alaptevékenységet, egyúttal kompenzáljuk a korkedvezményes nyugdíj megszüntetése nyomán a rendőri állományt érő veszteséget, egyúttal preferáljuk a hosszabb szolgálatellátást.

2. számú táblázat

A helyi szervek hivatásos állományának a szolgálati évek után járó általános illetményemelése (%)

Állománykategória	Öt	Tíz	Tizenöt	Húsz	Huszonöt	Harminc	Megjegyzés
	év						
Hivatásos	25	50	75	100	150	200	Teljes helyi állomány

Megjegyzés: *fegyelemsértés* esetén az illetményt a rendőrkapitányság vezetője öt-tíz százalékkal csökkentheti!

Minősítési kategóriák a szolgálatteljesítés színvonala, hatékonysága szerint

A minősítési kategóriák szerint lehetővé kell tenni az esetleges átjárhatóságot! A kategóriaváltásokat képzéshez, továbbképzéshez és vizsga teljesítéséhez kell kötni.

1. *Átlagos rendőr* (például járőr): *közterületi* szolgálatát megfelelően teljesíti, de nem törekszik a magasabb beosztásra. Vállalja a szolgálat közben előforduló rendkívüli helyzeteket. Intézkedései eredményesek és hatékonyak. Illetménykiegészítése ötven százalék, közterületi pótlék 25 százalék.
2. *Törekvő rendőr* (például járőrből körzeti megbízott, baleseti helyszínelő, bűnügyi helyszínelő, nyomozó): a közterületi és a nyomozati szolgálatot példásan teljesíti. Kategóriájában előrelépésre törekszik. Átlagos illetménykiegészítése ötven százalék, közterületi pótlék huszonöt százalék; körzeti megbízott ötven százalék, közterületi pótlék harminc százalék; Baleseti helyszínelő, helyszínelő ötven százalék, veszélyességi pótlék huszonöt százalék; nyomozó, vizsgáló ötven százalék, bűnügyi pótlék 25 százalék.
3. *Kategóriát váltó rendőr A* (például járőr, körzeti megbízott, helyszínelő, nyomozó): alparancsnoki, csoportvezetői, mentori, kiképzői stb. státus irá-

nyába, a magasabb beosztásba törekszik. Kisebb alegység, csoport önálló vezetésére képes. Szolgálatteljesítése példás. Évtizedes rendőr szakmai gyakorlat jellemzi. Átlagos illetménykiegészítése ötven százalék, alparancsnoki pótlék harminc százalék.

4. *Kategóriát váltó rendőr B* (nem tiszti állományból tiszti csoportba kerülő): a szolgálati feladatait megfelelően teljesíti, alkalmas. Szakmai felsőfokú képzettség megszerzésére törekszik. Elhatározását előljárói tiszti beosztás biztosításával is támogatják. Átlagos illetménykiegészítése ötven százalék, tanulmányi ösztöndíj félévente az illetmény huszonöt százaléka.
5. *Átlagos, de törekvő tiszt*: szakmai feladatait, szolgálatát megfelelően teljesíti, a szükséges ismeretek birtokában van. Aktívan részt vesz a kiképzési és továbbképzési feladatok teljesítésében. Átlagos illetménykiegészítése ötven százalék.
6. *Irodai szolgálatot ellátó hivatásos állományú*: évtizedes hivatásos szolgálat teljesítése mellett példás ügyfélszolgálati munka és speciális közszolgálati feladatok teljesítése, mért ügyfél-elégedettséggel. Külön nekik javasoljuk a *foglalmazói cím rendszeresítését, az illetmény huszonöt százalékának biztosításával*. Átlagos illetménykiegészítése ötven százalék.
7. *Vezetői jelölt*: szolgálati és vezetői feladatait kiemelkedően teljesíti. Hoszszabb távon alkalmas vezetői, parancsnoki feladatok végrehajtására. Beosztottai tisztelik, elismerik szakmai és vezetői erényeit. Átlagos illetménykiegészítése ötven százalék, vezetői vagy vezetői felkészülési pótlék hetvenöt százalék.

A több évtizeden keresztül végzett kiemelkedő szakmai és vezető feladatok teljesítésére elismerésként bevezethető lenne: *felügyelő cím az illetmény huszonöt, főfelügyelő cím az illetmény ötven százalékának biztosításával*. A külön elismerést kizárólag a helyi szerveknél a közterületi és a bűnügyi szolgálatot irányító parancsnokok számára tennénk lehetővé.

A javaslatom a mai fogalmak és szabályok részbeni megváltoztatását igényli.

Összegzés

A kordedvezményes szolgálati nyugdíj megszüntetése okán az írásomban arra törekedtem, hogy vázoljam az egyes rendőr életpályamodell-kialakításának alapvető útját, az állomány helyzetének, megbecsülésének javítását, mo-

tiválását a szolgálati idő múlásával, az egyéni teljesítménynek elismerésével, a progresszív illetményemelés módszerével. Elképzelésem elsősorban az első fokozaton tevékenykedő hivatásos állományra terjed ki, az ő hatékonyabb szolgálatellátásukat segítené. Külön preferálja a közterületi és a bűnügyi területen tevékenykedőket, és az idősödő állomány tapasztalatait elsősorban helyben hasznosítaná.

KÖNYVISMERTETÉS

Szubjektív fejezetek
a Magyar Királyi Csendőrség történetéből¹

A Vagabund Kiadó által 2009-ben megjelentetett kiadvány nem ezzel a címmel látott napvilágot.

A címet e sorok írója adta a *Lévai Anita* és *Potó István* által készített rendszet témájú kötet elolvasásának hatására.

A mű címe: *A Magyar Királyi Csendőrség története*. A szerzők azonban megtévesztik az olvasót, mert munkájuk nem történeti feldolgozás a magyar rendszet kiemelkedő szerepet betöltő rendvédelmi testületéről, hanem szubjektív, helyenként szélsőségesen negatív értékítélettel keveredő történeti ismereteket nyújtanak.

Úgy érzi az olvasó, hogy a szerzők számára a csendőrség története csupán ürügy, hogy kifejtsék elfogult, egyoldalú véleményüket a magyar állam rendfenntartó szervezetéről. Ezért írásuk inkább egy politikai pamflet, semmint történelmi oknyomozó munka.

A kiadványban kétségtelenül megjelennek a testülettel kapcsolatos szervezeti és működési ismeretek, de a hangsúly mindig a csendőrség erőszakos intézkedésén van, amelyet a szerzők egyoldalúan, szélsőséges impulzivitással ábrázolnak.

Ez a kettősség vonul végig a munkán, hiszen tagadhatatlan, hogy nem egy részletében valóban konkrét bemutatást adnak a csendőrség múltjáról, szolgálatellátásuk részleteiről, mindennapi életéről, de egyúttal erős ellenszenvvel, nemritkán a gyűlöletig fokozódó állásfoglalással öntik le írásuk egy-egy részletét.

A történeti munka jellegét az is megkérdőjelezi, hogy *a szerzők mellőzik a felhasznált szakirodalom feltüntetését, ezzel megkímélik magukat a lábjegyzetelés fáradtságos munkájától*, következésképp minden felelősség nélkül meríthetnek az általuk felhasznált forrásanyagból, a korabeli sajtóból és egyéb szépirodalmi munkákból.

Természetesen a Magyar Királyi Csendőrség történetét ismerő szakember a kiadvány olvasásakor tetten éri a felhasznált történeti források anyagát, adatait, értékelését, de mennyivel megbízhatóbb jelleget kapott volna a két szerző munkája, ha teljesítik ezt az etikai kötelezettséget.

¹ Lévai Anita – Potó István: *A Magyar Királyi Csendőrség története*. Vagabund Kiadó, Budapest, 2009

A szerzők szubjektív értékítélete megnehezíti a Magyar Királyi Csendőrség összetett tevékenységének valós ábrázolását, amit azért is tart a recenzens különösen nyugtalanítónak, mert a fiatal olvasóknak hamis és torz képet ad arról a testületről, amelynek tevékenységéről amúgy is kevés objektív történeti munka látott napvilágot.

A csendőrség története és működése iránt érdeklődők napjainkban *Preszly Loránd, Rektor Béla, Csapó Csaba, Kaiser Ferenc*, valamint a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság szerzői közösségének kutatásait összegző kiadványt vehetik kézbe.

Azaz a több történeti időszakon át tevékenykedő közbiztonsági őrtestületről nincs kellő számú és minőségű történeti irodalom.

Ebből adódóan csak sajnálni lehet, hogy a szerzők nem gazdagították a korrekt történeti kiadványok számát, hanem egyoldalú és teljesen negatív kötetet jelentettek meg.

A két szerző nagyvonalúan eltekint a magyar államiség dualizmus kori ábrázolásától, attól a nagyarányú gazdasági fejlődéstől, amely Magyarországot a német állam mellett Európa legdinamikusabb fejlődő országává tette. Azt sem tartották szükségesnek bemutatni, hogy a kiegyezés utáni sokoldalú fejlődés nem mehetett volna végbe a belső rend és biztonság megteremtése nélkül.

Adósak maradtak annak ábrázolásával is, hogy a Magyar Királyi Csendőrség szolgálatellátása, tagjainak fegyelmezettsége, képzettsége, hivatástudata mennyire értékes hozzájárulás volt az ország biztonságossá tételéhez, hogy az osztrák zsandárság, később a megyei keretek között működő pandúrság alatt leromlott közállapotok megszüntetése európai elismerést váltott ki. Márpedig köztudott, hogy a közrend és a közbiztonság fenntartására felállított rendészeti szervek nem tértől és időtől függetlenül tevékenykednek. Ezért is tartja a recenzens igaztalannak a debreceni Ideiglenes Kormány által a csendőrség rendeleti úton történő feloszlásában felhozott vádat, miszerint kiszolgálták a korábbi népellenes kormányokat. Az a megállapítás egyébként is jogilag értelmezhetetlen, hogy népellenes. Vajon milyen országosan kiépített rendfenntartó erő működhetett és működhet a kormány ellenében?

A magyar országgyűlés, amely a dualizmus korában elfogadott választójog alapján ült össze, az akkori magyar állam és társadalom helyzetéből kiindulva, az európai kontinentális rendvédelmi modellre támaszkodva fogadta el a Magyar Királyi Csendőrség felállításáról szóló 1881. évi III. törvényt.

A Magyar Királyi Csendőrség 1881-től 1945-ig látta el a vidék közbiztonságának feladatait, hatékony és szigorú működése nem ellentmondás nélküli, hiszen a dualizmus kori Magyarország számos belső feszültséggel küszköd-

dött, az agrárnépesség szociális helyzete, a nagyarányú nemzetiség követelései egyaránt belső gyúanyagul szolgáltak.

A kiadvány szerkezetéről

A kiadvány első 17 oldalát tekinthetjük a szerzők bevezető írásának. Hogy nem történeti elemzést kapunk, azt a szerzők hamar bizonyítják, amikor néhány axiómának szánt megállapítással nem kevesebbet állítanak, mint hogy: „*A magyar katona az évszázadok során sohasem tudott az államiság igazi szimbólumává válni, ekként az állam egyedüli megjelenítőjeként a magyar csendőr egy olyan szimbolikus erőt, egy olyan borzalmas sötét alakzatot képviselt, amelyik egyesítette magában a személyes erőszak irracionális tombolását.*”

Az erre adandó válasz túllépné e rövid recenzió kereteit, annyit azért szükséges elmondani, hogy a magyar katona elvégezte a hazája védelmében töle elvárt feladatát, megvédte az országot a Német-Római Birodalom hódító támadásaitól, sajnos a törökkel szemben alulmaradt, később vitézségét a Habsburg-monarchia hadseregében mutatta meg, de aligha lehet kellő módon értékelni az 1848–49-es szabadságharc honvédeknek hősiességét, bátorságát, azt a tényt, hogy kiűzték az országból az osztrák hadsereget. Nem nehéz felismerni, hogy az axióma kimondásában az a szándék motiválta a szerzőket, hogy kimondhassák a súlyos szavakat a csendőrség minősítésére, nevezetesen: „*a borzalmas sötét alakzat, a személyes erőszak irracionális tombolása.*”

Mit kívánnak elhiteni az olvasóval, amikor ezeket a hamis vádakokat leírják? Azt, hogy a csendőrség a legvadabb erőszakot testesítette meg, hogy nem tisztelt sem törvényt, sem más erkölcsi normákat, hogy fennállása idején valóságos janicsárhadként garázdálkodott.

E helyett a tizenhét oldalas bevezető helyett teret kaphattak volna a csendőrség szervezeti előzményei, a kiegyezés utáni magyar állam korszerűsítési törekvései. Bemutathatták volna az európai mértékkel nézve is korszerű rendészeti struktúra szervezeti kereteit, testületeit, a centralizált és önkormányzati formák között működő rendészeti szerveket.

Az iparosodás, az ország polgári fejlődése szükségessé tette az utak biztonságát, a vasúti közlekedés zavartalanságát, a fegyveres bandák felszámolását. Mint ismeretes, a magyar kormány a kiegyezés után hozzáfogott a katonai határőrvidék felszámolásához, ez azonban nem ment békésen. Bács-Bodrog megyében a fiatal testület tagjai hónapokig tartó fegyveres harcot folytattak a megyében garázdálkodó szerbekkel, akik 1886–1887-ben a

délvidéken számos gyilkosságot, betörést és postarablást követtek el. Ártalmatlanná tételüket megnehezítette az országhatár közelsége és az őket rejtgető nagyszámú rokonság.

Fáradtságos és hosszú küzdelem után, amelyben egy csendőr életét vesz-tette, többen megsebesültek, sikerült a többször szétugrasztott banda minden tagját ártalmatlanná tenni.

Magyarország jogállam volt a dualizmus időszakában. Parlamentáris rendszer működött, a szavazatra jogosultak száma megegyezett az európai normákkal. Tehát a rendészeti szervek is a törvényesség alapján végezték szolgálati feladataikat.

A bevezetőnek szánt tizenhét oldalon már megjelenik a csendőrséget *érintő legsúlyosabb elmarasztalás, a testület részvétele a magyarországi vidéki zsidóság deportálásában*.

A Magyar Királyi Csendőrség részvétele a zsidó származású honfitársaink deportálásában, a testület történetének sötét korszaka. A végrehajtásban tapasztalt esetenkénti kegyetlenség azt bizonyítja, hogy a rendfenntartó szervezetben is vannak szadizmusra hajlamos egyének, de ezt a testület egész állományára kiterjeszteni méltánytalan és igaztalan eljárás. Miként az sem elfogadható, hogy a deportálásban való részvétel miatt a Magyar Királyi Csendőrséget 1881-ig visszamenően elutasítjuk. Az államhatalom saját polgárai elleni fellépése kétségtelenül összefügg a második világháború iszonyú eseményeivel, a döntéshozók politikai felelősségével. Ennek ellenére nem tekinthetünk el néhány körülmény megemléstől.

Magyarországot 1944. március 19-én számottevő fegyveres ellenállás nélkül szállta meg a német hadsereg. A passzivitás oka abban keresendő, hogy a külpolitikája centrumába a trianoni békediktátum revízióját állító Magyarország a harmadik birodalomtól várhatott és kapott segítséget. A katonai meg-szállás következtében az országot nem jellemezte az állami élet szuverenitása. Kiépült a német belső elhárítás, a titkosszolgálat. Ennek pregnáns bizonyítéka, hogy a kiugrási kísérletet megelőző titkos lépésekről az SD emberei hamarabb szereztek tudomást, mint a magyar szervek.

A honvédség erői a keleti hadszíntéren küzdöttek a szovjet erők ellen. Tehát a hadsereget nem vehették igénybe.

A városok rendőrségének nem volt kellő ereje egy ilyen átfogó feladat végrehajtásához.

A kormányzat szükségképpen nyúlt a katonailag szervezett őrtestülethez.

A kötet szerzői szubjektívizmusukban odáig mentek, hogy az olvasó úgy tekintsen a csendőrségre, mint amely maga volt e szörnű döntés kiagyalója.

A vidéki zsidóság deportálása közigazgatási döntés volt, nem a csendőrség akaratán múlt, hiszen a testület nem volt jogalkotó. Két magas beosztású csendőrtiszt levélben tiltakozott a testület tényleges szolgálati feladataitól elterő rendelkezés végrehajtása ellen.

Minden testületben vannak erőszakos, kegyetlenségre hajlamos egyének, de ennek általánosítása nem szolgálhat mást, mint a csendőrségre vonatkozó negatív értékítélet erősítését.

E tények megemlítése helyett mit nyújtanak a szerzők? Szélsőségesen el-lenséges, az egész testületet elmarasztaló ítéletet, mintha nem bíztak volna az olvasók értékítéletében, inkább elébe mentek, és olyan, helyenként gyűlölkö-dő minősítéseket engednek meg maguknak, amelyek a magyar csendőrség tagjait a szerb martalócok vagy a török janicsárok szintjére süllyeszti.

Bár két helyen is ismertetik a Magyar Királyi Csendőrség fegyverhaszná-lati jogát, mégsem értik igazán, mit jelent az a kitétel, hogy *a csendőrség ka-tonailag szervezett őrtestület*.

A recenziens rövid katonai pályafutása során őrséget állt a laktanya löszer-raktára előtt. Olyan tüzerő állt rendelkezésére, amellyel akár egy támadó el-lenséges szakaszt (kb. 30 katoná) is fel tudott volna tartóztatni.

Szolgálatellátásában a csendőrt tehát a katonai őr jogköre illette meg. Ha szerzők ezt világosan látták volna, akkor a gulyást vallató csendőr eljárásá-ban nemcsak a durva bántalmazást vették volna észre, hanem azt is, hogy a gulyás megragadta a csendőr karját, amit az okkal tekinthetett a saját bizton-sága elleni támadásnak. Nem véletlen, hogy a szakirodalomban nemigen ta-lálunk olyan esetre utaló adatot, amely szerint az intézkedésre megjelenő csendőr kezéből kivették volna a fegyverét, mint ahogy tették ezt néhány év-vel ezelőtt rendőrségünk egyik körzeti megbízottjával.

A katonai fegyverhasználati szabályok szinte lehetetlenné tették a kemé-nyebb konfliktusok békés megoldását. A csendőrnek ugyanis nem volt mér-legelési lehetősége, támadás esetén köteles volt a fegyverét használni, ellen-kező esetben katonai bíróság elé állították.

Arról sem tesznek említést a szerzők, hogy a Magyar Királyi Csendőrség tagjainak minden fegyverhasználati esetét a csendőrkerületeknél működő hadbíró vizsgálta ki.

Csapó Csaba egy rövid tanulmányban vizsgálta a csendőrség fegyver-használatának történetét a felállítástól 1914-ig, de jogtalan fegyverhasználat-ról nem tudott beszámolni.

A bevezető tizenhét oldal árulkodik a szerzők történelemszemléletéről is. A testület iránti szélsőséges ellenszenvben nem nehéz felfedezni azt a már

szerencsére meghaladott történelemábrázolást, amely mindent az osztályharcnak rendelt alá. Így kapott helyet az a vulgármarxista fogalom, hogy „az úri Magyarország”, minthogy ez a kitétel is jogilag értelmezhetetlen, másrészt Magyarország jogállam volt, amelyben a Csemegi-kódex büntetőjoga érvényesült. Ez a kitétel felidézi a recenzióban az egyetemi tanulmányai idején megismert sztálini minősítést, amely szerint az ókori Római Birodalom egy imperialista konglomerátum volt.²

E felfogás szerint elmarasztalhatjuk a magyar nemességet, hogy csak 1848-ban számolták fel a rendiséget. Hogy a királyság államformája 1946-ig fennállt. Hogy a trianoni békediktátum után a Nemzetgyűlés arra vetemedett, hogy egy király nélküli királyságot hagyjon jóvá.

Az elmúlt évek jótékony változása nyomán a magyar történeti irodalom szerencsére levetkőzte a vulgármarxista szemléletet, bár a múltunk egyes fejezeteinek ábrázolásában még mindig tetten érhető a kettős mérce.

A kiadvány hosszan foglalkozik a *betyárvilággal*, benne Ráday Gedeont mint inkvizitort minősítik, aki kormánybiztosi minőségében valóban szokatlanul kegyetlen vállaltási módszereket alkalmazott.

Újat nem kapunk a szerzőktől e téma ábrázolásában, bár a regényes ábrázolást kétségtelenül értékelhetjük. A történeti periódusok között szabadon száguldván, hamarosan a Léderer házaspár gyilkosságát olvashatjuk terjedelmes, tizennégy oldalas ábrázolásban.

De már a Mágnás Elza elleni gyilkosság nem kapott helyet a bűncselekmények bemutatásában.

A következő témakör a *nemzetiségi ellentétek világa*, benne a csernovai tragédia felidézésével, újabb tizennégy oldalon. A szerzők javára írható, hogy nem hallgatják el azt a tényt, hogy a fegyverüket használó csendőrök többsége szlovák nemzetiségű volt, ami arra a sajátosságra derít fényt, hogy a Magyar Királyi Csendőrségnél arra törekedtek, hogy a nemzetiségi területen szolgáló csendőr ismerje az adott térség lakosságának a nyelvét.

Adósak maradtak a szerzők a tragédia kapcsán annak a kifejtésével, hogy a történelmi Magyarország nemzetiségi területein a nemzetiségi egyház tagjai milyen módon a bujtogatták a híveiket a magyar állam ellen, miként szították a gyűlöletet a magyar nyelvű lakosság ellen.³

² Vlagyimir Nyikolajevics Gyakov – Nyikolaj Mihajlovics Nyikolszkij: Az ókori világ története. Tankönyvkiadó, Budapest, 1954

³ Kosztin Árpád: Magyarellenes román kegyetlenkedések Erdélyben. Bíró Family Kft., 2000

A csernovai tragédia bemutatása után a szerzők figyelmét már elkerülte az élesdi, valamint az endrődi csendőrsortűz. Valószínűleg ezek már nem illeszkedtek a szerzők felfogásába.

A kötet népszerűsítő jellegét erősítendő jelentős oldalszámot adtak egy olyan társadalmi problémának, amelynek megoldásával napjaink kormánya is küszködik: a cigánykérdésnek.

A szerzők jellemzően *Cigányrazzia*, *csendőrszurony*, *csendőrbakancs* címmel látták el a fejezetet, amely a 204 oldalas kiadványban 26 oldalt foglal el. Mindnyájunk előtt ismert tény, hogy a cigánykérdés rendkívül összetett jelensége a magyar társadalomnak. Társadalmi, szociológiai, pszichológiai, életmódbeli, etikai és büntetőjogi kérdések halmaza. Nem rendészeti kérdés tehát, megoldása sem akkor, sem a most nem volt a rendfenntartó erők feladata. A kiadvány szerzői ebben a témában is torzítanak. Mintha a cigánysággal kapcsolatos problémák kiváltója egyedül az államhatalom lenne, és mindenk előtt a durva és kegyetlen csendőrség, s háttérben hagyják azt a viselkedésmódot, amellyel a cigányság kivívta a nem cigány társadalom ellenszenvét. Vándorló életmódjuk századokon át nehezítette a cigányság elfogadását.

A szerzők a cigányság kultúrája elleni fellépést hozzák fel vádként, holott a magyar társadalom sohasem üldözte a cigányság gazdag népi kultúráját, zenéjét, táncát. A vád hamis.

A probléma sokgyökerű: a már említett vándorló életmód, a magántulajdonhoz fűződő sajátos viszony, a gyakran büntetőjogba ütköző erkölcsi értékrend a magyar agrárnépességet bizalmatlanná, gyanakvóvá és makacsul előítéletesé tette.

Csak a szerzők tájékoztatására említem meg, hogy a francia csendőrségnek parancsba van adva, hogy ha az adott település határában egy lakókocsikkal mozgó cigány csoport út tanyát, mindennap kötelesek a „nomádokat” igazoltatni. Van-e olyan liberális gondolkodó, aki emiatt Franciaországot fajgyűlölő államnak minősítené?

A magyarság befogadó nép volt, számos népcsoport telepedett le Magyarországon és fogadta el a többségi nép normáit. Ezért utasítom el a szélsőséges liberalizmus rasszista vádjait.

A szerzők a cigányság témáját is a csendőrség kegyetlenkedésének bizonyítására használják fel. A velük foglalkozó könyvtárnyi szakirodalomból néhány izgalmas fejezetet kiragadva, de szakmailag kissé tájékozatlanul állítják az olvasók elé.

Ilyen például a dánosi rablógyilkosság. Ennek felderítésében nem a 15 éves Lakatos Róza veréssel kicsikart vallomása volt a perdöntő bizonyíték,

hanem az, hogy a gyilkos eszközön, a fejsze nyelén megtalálták Balog Tutu ujjlenyomatát.

Ekkor már a magyar detektívtestület használta a Pekáry által Angliából behozott daktiloszkópiát, amelyet a Scotland Yard már több éve alkalmazott.

A szerzők szóhasználata sem megfelelő. A rablógyilkosságot a 14 tagú cigány banda követte el, s nem galeri.

A befejező részben a szerzők újra nagy terjedelemben foglalkoznak a csendőrség deportálásban való részvételével. A nyilas uralom alatti szerepvállalás valóban ellenkezik az emberi jogokkal, Orendi Norbert csendőr alezredes nemzeti számon kérő különítménye súlyos visszaéléseket követett el. Több száz ember haláláért felelős.

A kiadvány fényképanyaga meglepően gazdag. Sokoldalúan mutatják meg a csendőrélet és szolgálat sokszínűségét. Minthogy nem történeti munkáról van szó, a képek szervetlenül kaptak helyet, nem illeszkednek az adott oldal szövegéhez.

Szerencsésebb lett volna a képanyagot függelékként elhelyezni a kiadvány végén.

Összegzés

A kötet nem felel meg a címében feltüntetett feladatának. Nem a csaknem 65 éves Magyar Királyi Csendőrség történeti elemzését nyújtja, de egyes részleteiben támaszkodik a már közreadott történeti munkák ismeretanyagára.

A történelmi Magyarország nemzetiségi, etnikai ellentmondásaiból kiragadott eseteket a szerzők arra használták, hogy szélsőséges szubjektívizmussal bizonyítsák a csendőrség brutalitását, intézkedéseinek törvénytelenységét.

Olyan sötét erőt kívántak láttatni a csendőrségben, aminek kegyetlenségét, a nemzetiségek félelemben tartását csak betetőzte a vidéki zsidó lakosság deportálásában való részvétele.

A recenzens sajnálatosnak tartja, hogy ilyen jellegű kiadvány a magyar könyvkiadásban megjelenhetett.

Készítette: Öry Károly

CSAPÓ CSABA

Ferenc József személyi védelme a dualizmus kori Magyarországon

A Magyar Országos Levéltár belügyminisztériumi rezervált iratai között számtalan olyan aktát találunk, amelyek az uralkodó utazásainak vagy általában a személyének védelmével foglalkoznak. Feltűnő, hogy a belügyminiszter az 1890-es évekig csak ritkán és akkor is csak az általánosságok szintjén, az után azonban szinte mindenkor részletekbe menő tájékoztatást kért a király megjelenéséhez kapcsolódó biztonsági intézkedésekről. Az 1867 utáni három évtizedben is számtalan jelzés érkezett a Ferenc József ellen tervezett merényletekről, de később mindegyikről bebizonyosodott, hogy vagy elmebeteg fantáziálásáról, vagy ismeretlen feljelentők minden alapot nélkülöző passziójáról van szó.¹

A biztonsági intézkedésekben a századforduló előtti évtizedben történő változtatás nem véletlen, ugyanis ekkor az anarchisták számos merényletet követtek el Európában. A legismertebb eset kétségtelenül Erzsébet királyné meggyilkolása Genfben, de legalább ennyire figyelmeztető lehetett Umberto olasz király, Sagasta spanyol miniszterelnök és Carnot francia köztársasági elnök meggyilkolása, vagy a III. Napóleon elleni sikertelen bombamerénylet.² Ezekben a merényletekben közös vonás az elkövetők anarchista szellemisége és olasz nemzetisége. Elsősorban kiterjedt nemzetközi kapcsolataik, a nyomom követésük nehézségei és az államok vezetői elleni merényletek miatt tartották veszélyesnek őket, és nemzetközi összefogással próbálták fellépni ellenük. Így például Umberto meggyilkolása után egy hónappal érkezett Budapestre a közös külügyminiszter washingtoni török követségéről származó értesülése, amelyben a gyilkos Gaetano Bresci lehetséges társairól értesíti a magyar hatóságokat. Tájékoztatása szerint vele együtt más anarchisták is azért utaztak haza Amerikából, hogy az osztrák–magyar, a német és a görög uralkodót meggyilkolják, ezért mindenkit fokozott óvatosságra intett.³

¹ Magyar Országos Levéltár (MOL), Belügyminisztérium (BM) Reservált iratok (Res.) 5. tételében, szinte minden év anyagában.

² <http://www.huszadikszazad.hu/politika/meggyilkoltak-umberto-olasz-kiralyt>

³ MOL BM Res. 36. d. 1900. 5. t. 808.

Bosznia annexiója után a jelentésekben rendszeressé vált az uralkodót fenyegető, Szerbiához köthető merényletkísérletek emlegetése. 1908-ban a bécsi rendőr-igazgatóság Belgrádból szerzett bizalmas értesülései szerint „egy szerb wojwoda” tízezer frankért tíz embert bérelt fel, hogy Bécsben vagy Budapesten öljék meg a királyt.⁴ Egy évvel később a közös hadügyminisztérium értesülése alapján indult vizsgálat. Tudomásukra jutott, hogy Szerbia állítólag orosz terroristákat fogadna fel, akiknek a feladata Ausztria és Magyarország befolyásos politikusaiknak a megölése, fontos épületek és közlekedési csomópontok, vasutak elleni merényletek elkövetése lenne.⁵ Ez az információ 1910-ben kapott különös jelentőséget, amikor az uralkodó Boszniába látogatott. Thallóczy Lajos, a közös pénzügyminisztérium (!) osztályfőnöke a minisztere megbízásából bizalmas levélben arra hívta fel a budapesti rendőrfőkapitány figyelmét, hogy az uralkodó személyi védelmét a bécsi rendőrség által kiküldött egy rendőrtiszt és öt detektív mellett ugyanennyivel erősítse meg. Az iratok homályos megfogalmazásából csak az derül ki, hogy a magyar és osztrák tiszt a vonaton kísérte az uralkodót, a detektívek pedig polgári ruhában, a tömegben elvegyülve, a beszélgetéseket kihallgatva gyűjtötték az információkat.⁶ Ez azon ritka esetek egyike, amikor – mint később kiderült, feleslegesen – az idős uralkodó is tartott a támadástól. Schratt Katalinhoz írt levelében így fogalmaz: „*Remélhetőleg Boszniában nem lesz túl forró a helyzet, és jól átvészелеm majd az egészet [...] Nagyon, nagyon köszönöm, hogy imádkozni akar értem, és kérem is, imádkozzon értem az egész boszniai expedíció alatt.*”⁷

Az uralkodó személyét érintő fenyegetés – egy-egy esetet leszámítva – tehát nem elég konkrét, hogy kiemelt esetként lenne kezelhető, ezért Ferenc József védelmének egész hálója alakult ki. Biztosítani kellett a Magyarországra érkezését, az esetleges programokat és az elutazását. A vasúton érkező király vonatát is ennek megfelelően állították össze, illetve pontosan meghatározták a személyzet feladatait. A szerelvényt a kiinduló állomásokon és hosszabb tartózkodás idején az adott állomáson is átvizsgálták. A mozdonyon tartózkodó fűtőházfőnök és mérnök feladata volt a rendellenességeket telefonon jelenteni a szintén a vonaton utazó államvasutak elnök-vezérigazgatójának, aki az utasításokat kiadhatta. Az állomásokon tizenöt perccel, nyílt pályán pedig két

⁴ Uo. 61. d. 1908. 5. t. 723.

⁵ Uo. 63. d. 1909. 5. t. 32.

⁶ Uo. 65. d. 1910. 5. t. 415. és 527.

⁷ Brigitte Hamann: Kedves jó barátném! Ferenc József levelei Schratt Katalinhoz. Európa Kiadó, Budapest, 2000, 305. o.

órával a király vonatának áthaladása előtt be kellett szüntetni a tolatásokat. Még szigorúbb rendelkezések vonatkoztak a „munka- és anyagvonatokra”, amelyeknek már négy órával a különvonat érkezése előtt el kellett hagyniuk az illető vonalat. Az udvari lokomotív meghibásodása esetére állandó készenlétben álltak tartalékmozdonyok is, az egyik folytonosan egyállomásnyi távolságból követte a különvonatot. A vonal állomásain természetesen előre tudtak az érkezéséről, a pályaudvaron való tartózkodásáról pedig kötelesek voltak a következőt sürgőnnyel értesíteni.⁸ A sínpálya állapotát a XIX. században hosszú évtizedekig egy előfutó vonattal ellenőrizték, de a századfordulón már „csak” pályafelügyelők és vasúti öröket alkalmaztak. A vasúti pályafelügyelők feladata elsősorban annak megakadályozása volt, hogy a vasúti síneket valaki megrongálja. Rendszeresen végigjárták a felügyeletükre bízott szakaszt, ellenőrizték a biztosítóberendezéseket, a sínek és a talpfák állapotát.⁹ A századforduló után egyre gyakrabban vettek igénybe csendőrségi segédletet erre a feladatra. 1908-ban a III. (budapesti) csendőrpáncsnokság kilencven, egy évvel később kilencvenegy csendőrt rendelt ki ebből a célból. A biztonsági intézkedések azonban nem befolyásolhatták a megszokott nyugalmat, ugyanis Ferenc József rendszeresen éjszaka utazott, az idejét alvással töltötte, míg nappal a vonaton is a megszokott hivatali munkáját végezte. A mozdony ezért nappal csak kivételes esetben, éjjel pedig egyáltalán nem sípolhatott.

Az 1890-es évekre a vasútvonalakon túlmenően kialakult a király személyi védelmének az a rendszere is, amelyen csak a legkritikább esetben változtatnak. Különbséget tehetünk a budapesti és a vidéki utazások között, mert a fővárosi „bevonulások”, nagyobb tömegeket megmozgató rendezvények esetén a legkritikább esetben találkozunk a mai értelemben vett testőri tevékenységgel. 1867 márciusában, az uralkodó díszes bevonulásakor úgy tervezték, hogy az útvonal teljes hosszában „a testületek, zászlók és jelvényeikkel, nemkülönben az összes hitfelekezetű tanuló ifjúság képezendnek élő sorfalat”.¹⁰ Az elképzelés nem igazán vált be, mert a lelkes tömeg gyakran elállta a menet útját, az uralkodó csak jelentős késéssel érkezhett meg a várba.¹¹ Néhány nappal később pedig majdnem tragédiát okozott, hogy a Ferenc József előtti tisztelgésből hazatérő hatalmas tömeg alatt csaknem leszakadt a Lánchíd.¹²

⁸ P.: Hogy utazik a magyar király? Vasámapí Ujság, 1906. február 11.

http://www.epa.hu/00000/00030/02687/pdf/VU_EPA00030_1906_06.pdf

⁹ Frisnyák Zsuzsa: Fejezetek az udvari és a kormányzati utazások történetéből. Magyar Államvasutak Rt., Budapest, 2000, 68. o.

¹⁰ MOL BM Elnöki iratok (Eln.) 2. cs. 1867. I. t. 62.

¹¹ Pesti Napló, 1867. március 13.

¹² Pesti Napló, 1867. március 16.

A kezdeti szervezési nehézségekből azonban igyekeztek tanulni. A legjobb példa erre a koronázás 25 éves jubileumának megünneplése, amikor az előzetes tervekben öt nap alatt összesen félmillió – döntően vidéki – érdeklődő részvételére számítottak. A hivatalos szervek szerint a kérdés továbbra sem elsősorban a közbiztonság oldaláról kívánt megoldást, a tömeg lezárt területekről való távol tartását, irányítását, kontrollját kellett mindenekelőtt megoldaniuk. Kiemelten foglalkoztak az uralkodó megérkezésének és a bevonulási díszmenetnek a biztosításával, a fáklyásmenet alatt a Lánchídra csak kisebb csoportokban engedték fel az ünneplőket. A főkapitány elsősorban a kordon, nem pedig egy esetleges merénylet miatt tartotta szükségesnek öt-ezer katona igénybevételét.¹³

1896-ban, a Ferenc József híd átadásánál a budapesti főkapitány hatoldalas rendeletben részletezte a nyugodt lebonyolításhoz szükséges rendőri intézkedéseket, de ezekben sem merült fel az uralkodó személyi védelmének kérdése. Az útvonalat öt szakaszra osztották, mindenhol megjelölték a rendért felelős személy és alárendeltjeinek nevét és beosztását, de a kirendelt 350-400 rendőr feladata csak a szabad közlekedés fenntartása volt. Az egyik szakasznak adott utasítás szerint a rendőrök feladata „*az útvonal szabadon tartása. A nézőközönség csak a járdán foglalhat helyet. Ő Felsége fogatainak közeledtekor a szembe jövő kocsik az útból elterelendők, illetve megállítandók. A Kálvin téren a lóvasúti és villamos vasúti keresztezésnél a kocsik az udvari fogatok közeledtével kellő időben megállítandók. 10 óra után terhes kocsik a Vámház körút felé nem bocsátandók, hanem a Kálvin térről nyíló többi utcába terelendők. Feladatát képezi egyáltalában mindennemű intézkedések megtétele, melyek Ő Felsége fogatainak és az ünnepélyhez hajtató egyéb kocsik akadálytalan közlekedése biztosítására szükségesnek mutatkoznak.*”¹⁴ A közönség távol tartása, a forgalom korlátozása persze önmagában is a kiemelt személy védelmének eszköze lehet, de Ferenc József esetében ez volt az egyetlen óvintézkedés, amely a városban közvetlenül érintette.

Több visszaemlékező kiemeli, hogy Ferenc József az utazásain ki nem állhatta személyének szigorú védelmét, ezt a kíséretének mindenkor figyelembe kellett vennie. „*Amerre az udvari vonat elrobogott, sehol egy csendőr. De ha jobban a fák háta mögé, a hidak környékére, vagy a bozótba néztünk, mindenütt megvillant a csendőr szuronya. Budapesten az elutazáskor a kíséret néhány perccel a király fogata előtt, egyenként hajtattott ki a pályaudvarra,*

¹³ MOL BM Eln. 145. cs. 1892. I. t. 1476.

¹⁴ Uo. 175. cs. 1896. I. t. 4573.

és ott sorfalat állva, a főpolgármesterrel, a polgármesterrel, a rendőrfőkapitánnyal és a Magyar Államvasutak elnökgazgatójával együtt vártuk be a király érkezését. Az útvonalon pedig a közönség állt sorfalat. Sehol sem volt egy rendőr sem; ha egy udvari kocsi feltűnt az uccasarkon, mind eltűnt. De ha jobban benézett az ember a melléukcákba, a falhoz lapulva ott állt a rendőr, többedmagával. A közönség soraiban pedig lehetett detektív akárhány.”¹⁵ Az idézet inkább csak a király gondolkodásmódját, elvárásait mutatja be, a díszes bevonulások alkalmával természetesen nem lehetett eltüntetni a rendre felügyelő több száz rendőrt vagy katonát, a rendszeres vidéki utazásokon pedig a csendőrök nem bújhattak a bokrok mögé. Feladatauk ugyanis sokkal inkább a megelőzés, mintsem a hintóban ülő személy közvetlen védelme volt.

A vidéki utazásokhoz kapcsolódó biztonsági intézkedésekről még a hivatalos iratokban is évtizedekig csak egy-egy „szükséges”, vagy „megszokott” szavakkal jelzett megjegyzés tanúskodik, ami – a későbbiek ismeretében – a csendőrségi létszám ideiglenes felemelését és a gyakoribb őrzőjáratokat jelentheti. A szervezés részleteiről pontos adataink a századfordulótól vannak. A király Budapestre utazásáról a percre pontos érkezési időpont megadásával minden alkalommal a főhadsegéd küldött rejtjeles táviratot a miniszterelnökségnek, majd ők értesítették a belügyminisztert, aki pedig utasította a vonat útvonalába eső csendőr-parancsnokságokat, valamint a pozsonyi és a fogadásért felelős budapesti rendőrfőkapitányokat.

Vidéki utazás esetén különbséget tehetünk a Budapestről kiinduló hivatalos utazások, vadászatok, illetve a Bécsből induló, nyugat-magyarországi utak között. A birodalom fővárosából általában egy-két napos hadgyakorlatokra jött el az uralkodó. Ezek elsősorban abban különböztek a budapesti indulástól, hogy Bécsből gyakran még a miniszterelnökséget sem értesítették, egyedül a helyi hatóságok szereztek róla – véletlenül, vagy legalábbis teljesen esetlegesen – tudomást. Az uralkodó sokszor egy-két nappal a gyakorlat előtt döntött az utazásról, így a fogadása a felkészületlen városokat és megyéket szinte megoldhatatlan feladat elé állította. Most mégis egy olyan esetet kívánunk először röviden bemutatni, amikor a főhadsegéd kb. egy hónappal a látogatás előtt értesítette a miniszterelnökséget az egynapos tartózkodásról, de a szervezéssel kapcsolatban mégis jól szemlélteti a helyhatóságokra háruló feladat nagyságát.

1899 augusztusában Veszprém megye főispánjához érkezett az utasítás, hogy készüljenek fel a király érkezésére, aki Pápa környékén lovassági had-

¹⁵ Pápay István: Visszaemlékezések I. Ferenc József és IV. Károly királyról. Budapest, 1928, 53–54. o.

gyakorlaton vesz részt. Percre pontosan megadták a vonat érkezésének idejét, a fogadására kötelezően felsorakozó személyeket, továbbá megtiltották az ünnepélyes tisztelegést, beszédeket stb. A főispán kilenc nappal később kész tervekről és a már meghozott intézkedésekről számolt be. Rendelkezett az utak rendbehozataláról, a „rendnek, közbiztonságnak, a köztisztaságnak legerélyesebb foganatosisáról”. A városi főút teljes hosszában a főiskola diákjai, a tűzoltóság, valamint a polgári kör tagjai kordonnal tartják majd távol az érdeklődőket. Intézkedett, hogy a király érkezése előtti napon „minden nem megyebeli illetőségű elzúllott vagy gyanús egyén a városból eltoloncoltassék vagy rendőri felügyelet alá helyeztessék”¹⁶. A város polgármesterének elküldte a budapesti főkapitánytól kapott anarchista személyleírását, aki állítólag a nyugati megyékben (!) tartózkodik. Intézkedett továbbá, hogy a város hatalmas forgalommal járó országos vásárát októberre tegyék át. A későbbi levelezésből az is kiderül, hogy a szervezéskor két olyan problémát kellett volna megoldaniuk, amelyre önerőből képtelenek voltak. A hat hete tartó szárazság miatt nem tudták locsolni az utakat, valamint kevés emberük volt a három kilométer hosszú főút védelméhez. A fővárosi rendőrség végül a már korábban kirendelt nyolc detektíven túl húsz rendőrrel, a csendőrség pedig a környékbéli őrsök létszámának jelentős felemelésével sietett a segítségükre.

Az egy hónapos levelezés, egyeztetés eredményeként tehát minden készen állt az uralkodó fogadására, ő azonban a megérkezése előtti napon lemondta az utat, a hadgyakorlat pedig elmaradt. A Belügyminisztériummal kapcsolatot tartó, a szervezésért elsősorban felelős megyei főispán igyekezett megfelelni felettese elvárásainak, de a gyakorlati tennivalókat jól láthatóan átgengedte gyakorlottabb alispánjának. Elég idő állt azonban rendelkezésükre, hogy – mint minden hétköznapi utazás esetén – az esetleges hiányosságokat kijavítsák.

1901-ben egy váratlan, bár nem példa nélküli esemény történt, amelyből az is kiderül, hogy vészhelyzetben a közigazgatás képes a gyors és hatékony döntések meghozatalára. A király ekkor Bécsből a brucki laktanya meglátogatására készült. Bruck an der Leitha közvetlenül a határ mentén, a Lajta partján, de még osztrák területen fekvő városka, saját határátkelővel, a laktanya és a lőtér azonban már magyar területen található. Vele szemben, a Lajta másik partján a magyar határközség, Királyhida terül el. Június 22-én Moson vármegye főispánja táviratban értesítette a belügyminisztert, hogy a király 25-én reggel érkezik, és kéri, hogy a szokásoknak megfelelően a budapesti

¹⁶ MOL BM Eln. 206. cs. 1899. I. t. 4197.

rendőrségtől küldjenek ki két detektívet, akik másnap délután Királyhida szolgabírójánál jelentkezzenek eligazításért. Néhány órával később azonban már arról értesíti, hogy egy Svájc-ból érkezett névtelen levél szerint az uralkodó ellen merénylet készül, ezért elrendelte a csendőrség megerősítését, és további hat nyomozót kér.

Az események sajátos színfoltja a névtelen levél, amelynek a komolyságát a zavaros, néhol érthetetlen megfogalmazásai miatt a kezdetektől kétségbe vonták, sőt azt is feltételezték, hogy esetleg egy elmeháborodott írhatta. Mégis szigorú intézkedéseket léptettek életbe, mert gyanúsnak találták, hogy az illető már három nappal a magyar hatóságok előtt tudott az uralkodó útjáról. Már a levél megérkezése napján konkrét intézkedéseket tartalmazó rendeletet bocsátottak ki, amelyben a szokásos utasításokon túlmenően (utak tisztítása és locsolása, község feldíszítése, diadalkapuk állítása stb.), a „rendkívüli körülmények” miatt megszigorították a közbiztonsági rendszabályokat:

- az építkezések miatt nagyon sok olasz munkás volt ekkor Királyhídán, őket szigorú felügyelet alá helyezték, irataikat elvették és ellenőrizték;
- 23-án, a király megérkezése előtt két nappal, a vármegyei tisztviselőkből és a község előjárósági tagjaiból portyázó csapatokat állítottak össze, amelyek őrzőpatrolykat indítottak, valamint ellenőrizték a vonaton érkező utasokat;
- 24-én hat órakor őrszemek jelentek meg a két Lajta-hídnál, a bokrosabb helyeken, árkoknál, kőbányánál, este pedig minden létező utat és ösvényt lezártak, és csak a magukat igazolni tudó személyeket engedték tovább;
- Ferenc József megjelenése az előzetes program szerint csak annyiban érintette a községet, hogy reggel az uralkodó azon keresztül lovagolt ki a gyakorlótérre, délután pedig ugyanott tért vissza. Ezért némileg talán túlzásnak tűnik, hogy reggel 4 és 10 óra között az érintett területen tilos volt a teherkocsikkal való közlekedés, délután pedig az italt árusító helyiségekben (pálinkamérések, sörház, kávéház) csendőrszemeket állítottak;
- a katonai gyakorlótéren 200 méternél közelebb nem engedtek polgári személyeket a király közelébe;
- a kiadó szobák tulajdonosainak be kellett jelenteniük az idegeneket.

Az ilyen esetekben szokásos budapesti detektíveken túlmenően 48 csendőr ügyelt a biztonsági szabályok betartására. Az uralkodó kb. 24 órát töltött a hadgyakorlaton, természetesen semmi inzultus nem érte, az előzetes menetrend szerint érkezett és távozott. Az igazoltatások során négy személyt állítottak elő, hármat rövid idő után elengedtek. Egyikük üres töltényhüvelyeket gyűjtött a lötéren, egy „*magyar származású elzúllott színész*” csak énekelőadást tartott vol-

na a községben, egy olasz munkás pedig nehezen tudta magát igazolni. A másik olasz letartóztatotról viszont kiderült, hogy Ausztriában korábban héthavi börtönre ítélték, majd kitiltották az ország egész területéről. Ugyanez lett a sorsa Magyarországon is, kitiltották, majd átadták az olasz hatóságoknak.

Az események érdekessége, hogy amíg a magyar hatóságok a polgári és csendőri erők összpontosításával és eligazításával, szigorú ellenőrzésekkel és a lakosság távol tartásával voltak elfoglalva, az osztrák oldal másként gondolkodott. „*Abból indulva ki, hogy a lakosság loyaltitása a legjobb övintézkedés*”, egyszerűen nyilvánosságra hozták a merénylet tervét, ismereteink szerint más lépésre nem is került sor.¹⁷

Korábban már említettük, hogy a szervezés tekintetében lényeges különbség volt a Bécsből induló, általában egy-két napos nyugati határszéli látogatások és a budapesti kezdetű hosszabb vidéki utak között. A hadgyakorlatokhoz kötődő rövid viziteknel a feladatok összehangolása és a részletek kidolgozása, így a közbiztonsági feladatok megszervezése is döntően a helyi közigazgatásra hárult, a minisztériumok csupán a felmerülő problémák megoldásához nyújtottak segítséget. A Budapestről a távoli vidékekre történő többnapos, egy-két hetes utaknál szükség volt a helyi szervezetek összehangolására, szorosabb ellenőrzésére, ezért az országos hatáskörű szervezetek (minisztériumok, csendőrség stb.) átvették az irányítást. A közbiztonság fenntartásáért és az uralkodó védelméért az illetékes csendőrkerület parancsnoka felelt, a megyékben a fő- és alispánnal, a községek vezetőivel, a nagyobb városok érintésekor pedig a város polgármesterével, főispánjával, rendőrkapitányával kellett együttműködni. Ezekben az esetekben természetesen nem volt utasítási joga, de nem találtunk példát arra, hogy az együttműködésben nagyobb fennakadások alakultak volna ki. A vidéki hatóságok jól érzékelhetően respektálták a Belügyminisztériumot (a korszakban többnyire a miniszterelnök vitte a belügyet is) és ennek a rend fenntartásában elsődleges végrehajtó szervét, a csendőrséget.

A csendőrség részéről egy kirendelt tiszt jelentése alapján a kerület parancsnoka számolt be a belügyminiszternek. Egy 1896-ban Muraszardahelyen tett látogatásakor például 78-ra egészítették ki a környező csendőrőrsök állományát, gondoskodni kellett az elszállásolásukról és az étkezésükről, valamint kényelmes feladatuk miatt külön oktatásban is részesítették őket. A budapesti főkapitány pedig németül beszélő detektíveket és nyolc polgári ruhába öltözött

¹⁷ MOL BM Res. 40. d. 1901. 5. t. 444.; Az esetről lásd még Frisnyák Zsuzsa: i. m. 74. o.

¹⁸ MOL BM Eln. 175. cs. 1896. I. t. 2739.

rendőrt küldött a helyszínre.¹⁹ A Vaskapu-csatorna megnyitási ünnepsége miatt megszigorított határőrizeti szolgálatra pedig egy tisztre, három altisztre és harmincegy rendőre volt szükség. Az intézkedést annál is inkább fontosnak tartották, mert Ferenc József mellett a román és a szerb királyt, a közös kormány tagjait, valamint magyar és osztrák minisztereket is várták a megnyitóra.¹⁹

Bár nem Ferenc Józsefhez kapcsolódik, de meg kell jegyeznünk, hogy a Habsburg-ház tagjai, a külföldi uralkodók és vezető politikusok utazásainak védelme hasonló elvek szerint történt. 1873-ban a walesi herceg hajóval utazott Pestre, de nem kívánta felfedni inkognitóját, ezért az útközben megtekinteni kívánt Komárom polgármesterét „egyszerű” üdvözlésre, minden feltűnés kerülésére utasították, ami természetesen a védelmet is érintette. Az üdvözlést olyannyira sikerült leegyszerűsíteni, hogy a hajó reggel háromnegyed ötkor megállás nélkül úszott el a város mellett.²⁰ Kemény szervezési nehézséget okozott viszont Frigyes főherceg, a császári és királyi hadsereg későbbi főparancsnokának kiszámíthatatlan megjelenése. Egy 1900-ban keltezett levél szerint a féltoronyi kastélya felújítása óta nagyon gyakran jött át Pozsonyból a nyolcvanezer holdas vadászterületre. Kíséret nélkül felült a vonatra, majd egyszerűen leszállt egy általa alkalomszerűen kiválasztott állomáson, ahol elkezdte a vadászatot. Az alispán azonnali intézkedést kért ebben az ügyben, mert tudomásuk szerint az összel „*nagyobb számmal várnak fejedelmi vendégeket*” a kastélyba. A család védelmét eddig úgy oldották meg, hogy megjelenésük esetén gyakoribb járőrözésre szólították fel a csendőrséget. Hosszú egyeztetés után végül a főherceg tartózkodásának idejére kétfős járőrt helyeztek el a kastélyban, annak ellenére, hogy Frigyes egy őrs állandó felállítását Féltoronyban ingyenesen igénybe vehető épülettel segítette volna elő.²¹

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a király személyének védelme érdekében a hatóságok minden rendelkezésre álló eszközt bevetettek. A helyi ismereteket biztosító közigazgatás és csendőrség igyekezett a viszonylag távoli környezetét ellenőrizni, kiszűrte az esetleges veszélyforrásokat, de egy jól megszervezett merénnyel szemben valószínűleg tehetetlenek lettek volna. Hiányzott ugyanis Ferenc József együttműködési készsége, hozzájárulása a személyéhez közeli védelem megszervezéséhez/megjelenéséhez, így – amint az 1914-ben bebizonyosodott – csupán a véletlennek, a tényleges szándék hiányának tulajdonítható, hogy nem történt szerencsétlenség.

¹⁹ Uo. 3464.

²⁰ Uo. 28. cs. 1873. I. t. 1582.

²¹ MOL BM Res. 36. d. 1900. 5. t. 810.

JULESZ MÁTÉ

Környezetvédelmi büntetőjog az Egyesült Államokban és Magyarországon

Jelen tanulmánynak nem célja a környezetvédelmi büntetőjog hazai és egyesült államokbeli elméletének és gyakorlatának történeti bemutatása. Miként nem cél a magyarországi és az egyesült államokbeli környezetvédelmi büntetőjog kommentárszerű bemutatása sem. Az írás célja a legégetőbb kérdések tárgyalása és a lehető legtöbb hasznos észrevétel megfogalmazása a honi jogalkotás és jogalkalmazás szakemberei számára.

Így a szerző által már más tanulmányokban¹ analizált jogtörténeti vonatkozások csak a szükséges mértékben merülnek fel. A pozitív jog evolúciója és a pozitív jogban fellelhető természetjogi elemek kimutatása, valamint a joggyakorlatban előkerülő elméleti problémák praktikus megvilágítása fontosabb feladat.

Amerika környezetvédelmi büntetőjogi kazuisztikájában pedig szép számmal találunk Magyarországon is követésre méltó jogértelmezést, problémafeloldást.

A környezetvédelmi büntetőjog mint ontológiai szükséglet

Természetesen az Amerikai Egyesült Államok környezeti büntetőjoga és a magyarországi zöldbüntetőjog is a *rule of law* alapelvéből indul ki. Joguralom nélkül nincs jogbiztonság; jogbiztonság nélkül pedig nincs jogállam. Ez a sarkított megállapítás fő szabályként minden államra alkalmazható, akár Észak-Amerikáról van szó, akár Közép-Európáról. A joguralom azonban nem mond ellent a jogfejlesztő jogalkalmazásnak. A jog keletkezése sokszor a már *a priori* meglévő jogszabályok továbbértelmezéséből folyik. Olyan aktuális társadalmi, illetve gazdasági szituációk adódhatnak, amelyek egy-egy államot, vagy akár államok csoportjait kényszerítik a meglévő jog aktualizá-

¹ Például Julesz Máté: A környezetvédelem intézménytörténete kitekintéssel. Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok. Közigazgatási Szemle, 2008/2., 64–71. o.

lására. A jogalkotás tehát kiindulhat az esetjogból, sőt a jog keletkezésének talán legtisztább forrása az esetjog. Magyarországot klasszikusan törvényi jogú országgként klasszifikálták, míg Amerikát esetjogúként. Jelenleg nem állíthatjuk, hogy a magyarországi esetjog eltörpülne Amerika esetjogához képest. Számos jogesetgyűjtemény hozza naprakészen a bírósági kazuisztikát. Magyarországon az esetjog és a törvényi jog javítja és kiegészíti egymást. Az Egyesült Államok jogalkotási tendenciáit nézve, a szocioökonómiai történések kihatnak a normakonstrukcióra.

Amerikában a környezetvédelem fejlődése a környezetvédelmi jog kialakulásához, majd a környezeti büntetőjog megjelenéséhez vezetett. Ebben mindenképp hasonlít egymásra Amerika és Magyarország zöldjogrendje és ezen belül a zöldbüntetőjogok genezise is. A környezetvédelmi büntetőjog az emberi létezés ontológiai alapjaihoz nyúl vissza. Ami gátolja az emberiség ontológiai alapfeltételeit, azzal szemben a közösség köteles fellépni. Ez inkább természetjogi kötelesség, semmint pozitív jogi. Igaz, ma már – a *rule of law* nyomán – a legtöbb ország jogrendje tartalmaz ilyenén pozitív jogi kötelezést is.

A környezeti elemek sérelme az emberiség létfeltételeinek gyengüléséhez és, végső soron, akár a megszűnésükhöz is elvezethet. Ezért a környezetvédelmi jog fejlődése során elkövetkezett az a jogalkotási pillanat, amikor a környezet közigazgatási és polgári jogi védelme már nem tűnt elégnek ahhoz, hogy az emberiség kollektív érdekeit meg lehessen oltalmazni az individuum közösségellenes magatartásától. Ekkor kezdett el a politikai közösség a többség által ráruházott jognál fogva környezetvédelmi büntető tényállásokat alkotni.

A környezetvédelmi közigazgatás és a zöldbüntetőjog kapcsolódási pontjai

Az Amerikai Egyesült Államok környezetvédelmi büntetőjoga időben párhuzamosan fejlődött a magyarországi zöldbüntetőjoggal. Amerika jogrendjét tekintve azonban ez a fejlődés igencsak eltérő mederben zajlott. Az 1970-es évek a magyar (valamint az egyéb európai) és az észak-amerikai jogalkotás terén megérlelték az állam elhatározását, hogy büntetőjogi eszközökkel is megvédhesse környezeti érdekeit. Az Egyesült Államokban számos zöldbűnügy kivizsgálása a környezetvédelmi közigazgatási szerv (*Environmental Protection Agency; EPA*) kezdeményezésére indul. Az Egyesült Államok

igazságügyi minisztériuma 1984-ben nyomozati hatáskört adott az EPA-nak, hogy vizsgálhassák a környezetvédelmi bűneseteket, majd 1988-ban a Kongresszus teljes jogérvényesítési hatáskört adott neki. Mindezek előzménye volt, hogy 1982-ben az EPA nyilatkozatot bocsátott ki, miszerint fontos lenne, hogy környezetvédelmi büntetőügyekben is eljárási jogosítványaik legyenek, hogy ne kelljen egyből az FBI-hoz fordulniuk. Ezzel párhuzamosan az igazságügyi minisztérium 1983-ban létrehozta az *Environmental Crimes Unit* nevű szervezeti egységét. Ez 1988-ra elnyerte az önálló szekció (*Section*) státust. A környezetszennyezés üldözéséről szóló 1990. évi törvény (*Pollution Prosecution Act*) megerősítette az EPA környezetibűn-üldözési feladat- és hatáskörét. Az EPA-n belül létrejött az *Office of Criminal Enforcement*, amelynek legfőbb feladata, hogy mintegy előkészítse a *Justice Department*, tehát az igazságügyi minisztérium (Amerikában az ügyészséget is ez alá kell érteni) *Environmental Crimes Section* részlege számára a környezetibűnügyeket. Egészen pontosan az Office of Criminal Enforcement előválogatja azokat a környezeti ügyeket, ahol büntetőjogi szankciók alkalmazása merülhet fel. Két szempont alapján szortíroznak. Akkor adják át az ügyet az Environmental Crimes Sectionnek, ha:

- a környezet vagy az emberi egészség súlyos károsodásával kell számolni, de legalábbis ennek a veszélye áll fenn;
- valamint – és ez konjunktív feltétel – ha bűnösség (*culpable conduct*) forog fenn az elkövető személyét illetően.

Ha a bűnüldöző hatóság nem értékeli bűncselekményként az ügyet, akkor az visszakerül az EPA-hoz. Az 1970-es években elvétve találkozunk Amerikában szövetségi környezetvédelmi bűnügyekkel (alig 25 ilyen eset volt). A nyolcvanas–kilencvenes évekre ez a szám csaknem ezerre ugrik.² A Kongresszus ez idő tájt jelentősen szigorít az Egyesült Államok környezetvédelmi büntetőjogán:

- részben emeli a kiszabható büntetési tételeket;
- részben új büntetőjogi tényállásokat csatol a nagyobb környezetvédelmi tárgyú jogszabályokhoz (a víztisztaság-védelmi törvényhez [*Clean Water Act*], a levegőtisztasági törvényhez [*Clean Air Act*], a hulladékigazgatókodási törvényhez [*Resource Conservation and Recovery Act*] stb.);
- másrészt vétségből (*misdemeanour*) büntetetté (*felony*) minősít át egyes meglévő törvényi tényállásokat.

² Adatok forrása: Kathleen F. Brickey: *Environmental Crime*. Aspen Publishers, New York, 2008, p. 366.

Míg 1984-ben mindössze 31 ügy került át az EPA-tól az igazságszolgáltatáshoz, addig 2001-ben már 256.³ A környezetvédelmi büntetőügyek az Egyesült Államokban erőteljesen a víz tisztaság-védelmi törvény és a hulladékgazdálkodási törvény (RCRA) köré csoportosulnak. Az 1976-ban elfogadott RCRA a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése kapcsán, míg az 1972-ben elfogadott víz tisztaság-védelmi törvény a víz mint környezeti elem szennyezése kapcsán merül fel. Valójában 1997-ben például a környezeti bűnügyek több mint fele a víz tisztaság-védelmi törvény törvényi hatálya alá tartozott, míg az esetek csaknem egyharmada a hulladékgazdálkodási törvény hatálya alá esett.

Hazánkban a környezetvédelmi közigazgatás munkája nyomán szintén számos zöldbüntetőügyre derült már fény. Ilyenkor a magyarországi zöldhatóság feljelentést tesz. A büntetőeljáráásban Magyarországon is bizonyító erővel hivatkoznak a környezetvédelmi közigazgatás ténymegállapításaira. Természetesen egy zöldhatósági ügy nem jelent feltétlenül környezetvédelmi büntetőjogi felelősséget is, de környezetvédelmi törvényünk lehetővé teszi az egyes jogági felelősségek párhuzamos megállapítását. Környezetvédelmi törvényünk (Kvt.), az 1995. évi LIII. törvény 101. §-ának (1) bekezdése értelmében a környezethasználó a Kvt.-ben és más jogszabályokban szabályozott módon polgári jogi, közigazgatási jogi, szabálysértési jogi és büntetőjogi felelősséggel tartozik tevékenységének a környezetre gyakorolt hatásaiért. Téves felfogás tehát, hogy a környezetvédelmi szabálysértési felelősség megállapítása kizárná a környezeti közigazgatási felelősséget. A kettő párhuzamosan is megállapítható. A zöldbüntetőjog viszont csak az állam végső érve lehet a jogrenden belül. Ez az *ultima ratio* zöldügyekben bővülő tárgyi hatályt mutat. A környezetvédelmi büntetőjogban az elkövetési magatartások köre lassan, de biztosan tágul. Már ma sem csak környezet- és természetkárosításról beszélhetünk. A hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, valamint a fogyasztó megtévesztése is tartalmaz *expressis verbis* megfogalmazott környezeti büntetőjogi tényállásokat. További büntető anyagi jogi tényállások is tartalmazhatnak környezetet érintő vonatkozásokat. Erre az Egyesült Államok büntetőjogában is szép számmal akad gyakorlati példa. Továbbá a büntető alaki jog sokkal inkább környezetbaráttá tételére épp a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzésre vonatkozó Be.-szabályozás 2011. január 1-jétől hatályos módosításában (2010. évi CLXI. tv.) láthattunk a közelmúltban példát.

³ Uo.

A környezeti büntetőjog közigazgatási joghoz kötöttsége

A víztisztaság-védelmi törvény értelmében Amerikában létrejött az országos vízszennyezés elleni rendszer (*National Pollutant Discharge Elimination System; NPDES*). Az NPDES rendszerében engedéllyel lehetséges szennyező anyagot bocsátani a befogadó vizekbe, de ezen engedély határainak túllépése már a víztisztaság-védelmi törvénnyel ellentétes cselekmény. A *United States v. Frezzo Brothers Inc.*-ügyben⁴ a Frezzo cég arra hivatkozott, hogy a környezetvédelmi közigazgatási szerv még nem írt elő vízszennyezési kibocsátási határértéket, amikor a szennyezés bekövetkezett, s ezért nem terheli őket felelősség. A bíróság azonban a víztisztaság-védelmi törvény szellemiségéből kiindulva arra jutott, hogy az EPA határérték-meghatározása nélkül is megállapítható a környezeti bűncselekmény elkövetése, hiszen a törvény általánosságban kimondja, hogy meg kell szüntetni a vízszennyezést.

Míg a Frezzo cég jogi képvisellete közigazgatási jogi alapon közelítette meg a környezeti bűnügyet, addig az igazságszolgáltatás általában véve a közjog oldaláról tekintette. A magyarországi zöldbüntetőjog fő szabály szerint jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértéket meghaladó környezetterhelést kíván meg a környezeti büntetőjogi felelősség konstatálásának előfeltételeként. Konkrét kibocsátási határérték hiányában azonban vélhetően a magyar igazságszolgáltatás a Btk. 280. § (1) bekezdése szerinti „más módon” történő elkövetéshez nyúlna. Hiszen a hazai büntető törvénykönyv 280. §-ának (5) bekezdése némiképp megköti ugyan az igazságszolgáltatás kezét, ez mégsem vezethet ahhoz, hogy jogalkotási mulasztás vagy hatósági mulasztás miatt a környezeti elemek kárt szenvedjenek vagy veszélybe kerüljenek.

Az állam által a környezeti kihívásokra adott válasziról, a környezeti kártalanításról és a környezeti felelősségről szóló törvény (*Comprehensive Environmental Response, Compensation, and Liability Act*) rövidítése a CERCLA; jobbra ezzel a rövidítéssel találkozunk a napi sajtóban és a szakmai publikációkban.⁵ Másik gyakran használt elnevezése a *Superfund Act*, e kifejezés a törvény lényegére utal: a környezetre és az emberi egészségre veszélyes hulladékot az állam egy pénzalap terhére eltávolíthatja, de akár az állam teszi ezt meg, akár mondjuk magánszemélyek, a felelősnek előbb vagy

⁴ 602 F.2d 1123 (3rd Cir. 1979)

⁵ Vö. Julesz Máté: Ökonómia és ökológia mint koercitív tényezők. Magyar Jog, 2007/11., 649–657. o.; Julesz Máté: Biztosítók, állami kontroll, környezetvédelem. Biztosítási Szemle, 2008/1., 43–47. o.

utóbb meg kell térítenie a kárt. Az Európai Unióban hasonlóképpen, az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve nyomán létrejövő nemzeti szabályozások szereznek érvényt az állam hasonló követeléseinek. Eme irányelv implementációja a magyar jogrendben is végbement.

A CERCLA azonban környezetvédelmi büntetőjogot is kreál. Ha a veszélyes hulladék kibocsátója nem tesz eleget a bejelentési kötelezettségének, illetve nem vezet megfelelő nyilvántartást e tevékenységéről, pénzbüntetést mint büntetőjogi szankciót lehet alkalmazni.

Bűnösség és *mens rea*

E tanulmány korábbi részéhez visszatérve, érdemes kitérni a *culpable conduct* fogalmára az egyesült államokbeli, valamint a magyarországi zöldbüntetőjogban. A helyzet látszólag eltérő, de a gyakorlati valóság számos párhuzamra enged következtetni. Fő szabály szerint *mens rea* szükséges a felelősségre vonáshoz, azaz – magyar fogalommal élve – bűnösség. A legtöbb környezetvédelmi bűncselekményt csak szándékosan (*knowingly*) lehet megvalósítani, de bizonyos tényállásokhoz elegendő a gondatlanság (*negligence*) is. A Refuse Act, azaz a hajózható vizek szennyezéséről szóló törvény kivételt enged a *mens rea* követelménye alól, és vétségnek (*misdemeanour*) – igaz, nem büntettnék (*felony*) – minősíti, ha az elkövető hajózható befogadó vízbe hulladékot juttat, valamint ha a befogadó partján úgy helyez el hulladékot, hogy az minden valószínűség szerint (a törvény szövege szerint *liably*) belekerülhet a vízbe, és akadályozhatja a hajózást. Ehhez a két elkövetési magatartáshoz a Refuse Act nem követeli meg a *mens rea*, tehát a bűnösség bizonyítását.⁶

A *Babbitt v. Sweet Home Chapter of Communities for a Great Oregon*-ügyben felmerült, hogy a jogszabályban szereplő *knowingly* kifejezés a szándékos elkövetésen túl azt is megköveteli-e, hogy az ügyben szereplő veszélyeztetett faj mint elkövetési tárgy kapcsán az elkövető tudja, hogy az veszélyeztetetté volt minősítve. A válasz úgy szólt, hogy *specific intent crime* helyett *general intent crime*-ről lévén szó, ennek az ismerete nélkül is megáll a büntetőjogi felelősség.⁷

⁶ Kathleen F. Brickey: i. m.

⁷ Richard J. Lazarus: *Mens Rea in Environmental Criminal Law: Reading Supreme Court Tea Leaves*. Fordham Environmental Law Review, vol. 7, no. 3, 2011, pp. 861–880.

Cégek és természetes személyek a zöldbüntetőjog célkeresztjében

Ahogy Magyarországon, úgy az Amerikai Egyesült Államokban is alapvető kérdés, hogy a környezeti bűnökért ne csak természetes személyek, de jogi személyek és egyéb szervezetek is feleljenek. A hazai 2001. évi CIV. törvény értelmében a büntető törvénykönyvben szereplő környezeti büntetőjogi tényállások szándékos alakzatai esetén a jogi személy, valamint az egyéb olyan szervezet, amely a polgári jogi viszonyok önálló jogalanya lehet, és a tagoktól elkülönülő vagyona van, szankció alá vonható. Ez tipikus szituáció Magyarországon és Amerikában egyaránt, hiszen számos környezetkárosítás, természetkárosítás, hulladékos bűncselekmény kötődik a természetes személy elkövető cégéhez. A környezetvédelemben fokozott szerepe van a természetes személyek és a cégek párhuzamos büntethetőségének. Önmagában egy környezetkárosító cégvezető megbüntetése, illetve e büntetés lehetősége nem jelentene kellő visszatartó erőt, mivel a környezeti értékek sokszor felbecsülhetetlenek. Ezért szükség van a gazdasági szereplő, a cég megszüntetésére, vagy tevékenységének korlátozására, illetve megbírságolására. A 2001. évi CIV. törvény 6. §-ának (1) bekezdése értelmében a jogi személlyel, valamint egyéb céggel szemben kiszabható pénzbírság legnagyobb mértéke a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni előny értékének a háromszorosa, de legalább félmillió forint.

Magyarországon a környezeti bűnözés gyakorlatára figyelemmel a cégekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések szigorítása lenne indokolt, mivel a 2001. évi CIV. törvény elfogadása óta eltelt évtized alatt a törvény szabta szankcionálási lehetőségek némiképp elavulni látszanak. Fontos kihangsúlyozni, hogy céges környezeti bűnözés esetén a bűncselekménnyel érintett cég ökonomiai lehetőségeinek beszűkítése jobban szolgálja az ökológiai érdekszempontokat, mint a természetes személy elkövetők pellengérré állítása. Ere természetesen a tengerentúlon is rájöttek már.

Az Egyesült Államokban mind a víztisztaság-védelmi, mind a levegőtisztasági, mind pedig a hulladékgazdálkodási törvény személyi hatálya alá nemcsak természetes személyek tartoznak, de jogi személyek és egyéb cégek is.

Levegőtisztaság, víztisztaság, hulladékgazdálkodás

Amerikában 1990-ben került sor a levegőtisztasági törvény átfogó reformjára. Ekkor alakult ki az az öt törvényi tényállás, amelyek a levegőtisztasági

büntetőjog egyesült államokbeli alapjai. Akárcsak a víztisztaság-védelmi törvény esetén, a környezetvédelmi közigazgatás itt is megőrizte szoros kapcsolatát a zöldbüntetőjoggal. Hatósági engedély hiányában vagy a közigazgatási határozatban foglaltaktól való eltéréssel, továbbá hamis adatok szolgáltatásával, az adatszolgáltatás elmulasztásával, valamint a megfigyelőrendszer kijátszásával, továbbá szövetségi illeték (*federal fee*) be nem fizetésével éppúgy bűncselekményt valósít meg az elkövető, mint gondatlan (*negligent*) vagy szándékos (*knowing*), foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetéssel.

Az Egyesült Államokban mind a víztisztasági, mind pedig a levegőtisztasági törvény hatálybalépése és működése szükségessé tette annak szabályozását, hogy ha sem a vízbe, sem pedig a levegőbe nem szabad szennyező anyagot kibocsátani, akkor miként gazdálkodjanak a hulladék anyagokkal. 1976-ban elfogadták a hulladékgazdálkodási törvényt. Ennek előzményeként azonban meg kell említeni három, mára klasszikussá vált jogesetet az Amerikai Egyesült Államokban. A *Love Canal-ügy*ben a New York-i Love Canal befogadóba juttatott a Hooker Chemical Company dioxint és peszticideket. Ez a gyakorlat ahhoz vezetett, hogy 1978-ban New York állam egészségügyi közigazgatási szerve megkondította a vészharangot. Asztma, születési rendellenességek, a központi idegrendszer zavarai és más megbetegedések pusztították a Love Canal mentén lakókat. Nekik végül el kellett hagyniuk otthonaikat. A másik figyelemfelhívó eset a *Times Beach-ügy* volt. A múlt század hetvenes éveinek elején a Missouri állambeli Times Beach település a kikövezetlen utcáit ellepő por megkötéséhez egy cég segítségét kérte. A cég olajjal kötötte meg a port, csak hogy dioxinnal szennyezett fáradt olajjal. 1982-ben a közeli Meramec folyó áradása a település északi részébe mosta a szennyeződést. Ekkor a kormány a település teljes lakosságát evakuálni kényszerült. Nem sokkal később a környezetvédelmi közigazgatási szerv kiszajátította az egész várost, majd pedig lebontotta. A harmadik döbbenetes és azóta klasszikussá vált jogeset a *Valley of the Drums-ügy* volt. A Kentucky állambeli Shepardsville-ben egy fuvarozó vállalkozó több mint tizenhétezer tartály vegyi hulladékot helyezett el a háza hátsó kertjében. Amikor az EPA 1979-ben az Ohio folyóba futó felszíni vizekben végzett méréseket, megállapította, hogy több mint kétszázféle szerves vegyi anyag, valamint harmincféle nehézfém áramlott a szennyezett földterületről a folyóba.

Az Egyesült Államok kormányának tehát lépnie kellett. A riasztó három eset mellett számos más ügy is megerősítette a jogalkotási szándékot, és végül is sor került az említett hulladékgazdálkodási törvény megalkotására. Akárcsak a víztisztaság-védelmi és a levegőtisztasági, a hulladékgazdálkodási törvény is

büntetnek minősíti a foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetést (*knowing endangerment*). Ezen a törvényhozó azt érti, ha az elkövető a veszélyes hulladék szállítása, kezelése, tárolása, továbbá ártalmatlanítása során más ember életét, testi épségét vagy egészségét szándékosan közvetlen veszélynek (*imminent danger of death or serious bodily injury*) teszi ki. Az RCRA alá tartozó, foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés iskolapéldája a *Bower's Botanicals*-ügy. Bower, a cég tulajdonosa többtonnányi ciánt tartalmazó hulladék anyagot akart kitisztíttatni egy valamivel több mint három méter mély tartályból. A feladat az lett volna, hogy a ciános hulladékot a tartály alján lévő szelepen keresztül hajtsák ki, csak hogy ez lehetetlennek bizonyult, mivel a tartály alján lévő nyílás nem volt elég tág. Bower többször is utasította munkásait a feladat folytatására, majd amikor az egyik munkást ciánmérgezéssel kórházba szállították, Bower újabb alkalmazottakat vett fel, hogy ássák el a ciános hulladékot. Bower azonban őket sem tájékoztatta megfelelően.

A *Blockburger v. United States*-ügyben az Egyesült Államok legfelsőbb bírósága kimondta, hogy ha ugyanazzal az elkövetési magatartással az elkövető egy környezetvédelmi büntetőjogi tényállás több fordulatát is megvalósítja, ezekért mind felelősségre lehet vonni, amennyiben mindegyik szóba kerülő fordulat megköveteli olyan elem bizonyítását is, amelyet a többi felhozott fordulat nem követelt meg. Ennek a felismerésnek az alkalmazása más nézőpontba helyezte az Egyesült Államok környezetvédelmi büntetőjogát, hiszen például a veszélyes hulladék engedély nélküli szállítása mellett akár az ugyanezen a hulladékon végzett egyéb jogellenes tevékenységet is el lehet ítélni az elkövetőt.

Bűncselekmény előkészülete, hatóság félrevezetése, hatósági eljárás akadályozása, valamint postai eszköz útján elkövetett csalás

Az amerikai környezetvédelmi büntetőjogban gyakran találkozunk azzal a sajátos jogi helyzettel, hogy az egyes környezeti tárgyú jogszabályokban megfogalmazott büntető tényállások mellett az elkövetőt *conspiracy* (bűncselekmény előkészülete), *false statements* (hamis tanúzás, hamis vád, hatóság félrevezetése, illetve a bizonyítékok egyéb meghamisítása), *obstruction of justice* (hatósági eljárás akadályozása), valamint *mail fraud* (postai eszköz útján elkövetett csalás) miatt is vád alá helyezik. (A *mail fraudon* értik a *wire fraudot* is, tehát a távközlési eszköz útján történő elkövetést.)

A környezetvédelmi büntetőügyekben igen gyakran nem csak kifejezetten környezetjog-ellenességgel találkozunk. Amerika büntető igazságszolgáltatása érdekes és tanulságos példát mutat, amikor nem enged teret a konzumpciónak, hanem az imént felsorolt bűncselekményekért is érvényesíti az állam büntetőjogi igényét.

1983 és 1992 között a hulladékgazdálkodási törvény alapján történt vádemelések csaknem felében *mail fraud*, *conspiracy* vagy/és *false statements* is felmerült. Hatvanhét százalékban *conspiracy*, 34-ben *false statements*, tíz százalékban *mail fraud*, valamint további 14-ben egyéb bűncselekmények.⁸

A számok nem hazudnak

A környezetvédelmi büntetőjog fejlődését természetesen nem kvantitatívan, hanem kvalitatívan kell megítélni. Mindazonáltal a számok nem hazudnak. A kezdeti enyhébb büntetésekhez képest ma már az Egyesült Államokban 18 millió dolláros pénzbüntetést és akár huszonegy év szabadságvesztést is ki lehet szabni a súlyosabb környezetvédelmi büntetőügyekben. *Kevin Tomkins* a *Current Issues in Criminal Justice* lapjain 2005-ben publikált cikkében már arról érkezett, hogy 1983 és 1990 között Amerika igazságszolgáltatása összesen mintegy 57 millió dollár pénzbüntetést szabott ki, és a zöldbűncselekmények több mint felében szabadságvesztés-büntetést alkalmazott.⁹

Amerika igazságügyi statisztikája azt mutatja, hogy a víztisztasági törvény alapján 1992-ben ötvenegy, 1997-ben száznyolc, míg 2000-ben kilencven elkövető ellen emeltek vádat. A hulladékgazdálkodási törvény alapján 1992-ben harmincnyolc, 1997-ben ötvenkilenc, míg 2000-ben 25 ember ellen emeltek vádat. Bár a többi környezetvédelmi jogszabályban meghatározott büntetőjogi tényállás esetén jóval kevesebb vádlottról tud a statisztika, érdemes ezekre is kitérni. A levegőtisztasági törvény alapján 1992-ben hat, 1997-ben harmincegy, míg 2000-ben harminckilenc elkövető ellen emeltek vádat. A CERCLA, azaz a Superfund Act alapján 1992-ben kilenc, 1997-ben négy és 2000-ben is négy ember ellen emeltek vádat. A Refuse Act, azaz a hajózható vizek szennyezéséről szóló törvény alapján 1992-ben hat elkövető

⁸ Adatok forrása: Kathleen F. Brickey: i. m. 268. o.

⁹ Kevin Tomkins: Police, Law Enforcement and the Environment. *Current Issues in Criminal Justice*, vol. 16, no. 3, 2005, pp. 294–306.

ellen emeltek vádat, míg 1997-ben egyetlen vádemelésre sem került sor, majd 2000-ben két ember ellen emeltek vádat.¹⁰

A kizárólag számokban mért büntetőjog sosem vezet megbízható és valós képhez. A környezetvédelem büntetőjogi oldalának fejlődését azonban szocioökológiai szempontok is jelzik. A társadalom kívánalmainak megfelelni vágyó jogalkotás előtt nehéz feladat áll. Egyrészt meg kell felelnie a többség akaratának; másrészt viszont a környezeti igazságosság nem tűri el, hogy bármely kisebbség érdekei figyelmen kívül maradjanak. A szocioökológia pontosan kimutatja, hol kell mennyiségileg és hol minőségileg ráerősíteni a környezetvédelmi büntetőjogra. A jog a társadalom működésének egyik alapfeltétele, és a társadalom felelős a környezetéért. Ezért korszerű és megújulni képes jogot kell alkotni a környezet védelmében. Ehhez a társadalmi helyzet pontos ismeretére és a jogalkotás professzionális működtetésére is szükség van.

Globális jogrend, globális környezetvédelem

A környezetvédelmi büntetőjog jövője a *rule of law* további tökéletesedése szerint képzelhető el. Egy globális környezetvédelmi büntetőjogrend kialakulásához hosszú út vezet. A nemzeti szintű környezetvédelmi jog-alkotás nem hagyhatja figyelmen kívül a külföldi példákat, így a globális környezeti büntetőjog kialakulása valójában már régen elkezdődött. Évtizedek, sőt évszázadok kellene ahhoz, hogy egy globális jogrend valóban minden és mindenki érdekeit szolgálja. Addig be kell érni a nemzeti szinten konkrét, de nemzetközi szinten általános jogi megfogalmazásokkal. A nemzetközi jog – és különösen az emberi jogok halmaza – iránymutatásokat fogalmaz meg, amelyek a gazdaságilag jelentősebb államok joganyagából származnak.

A kisebbek tehát ma még nem vagy alig szólhatnak bele a globális joguralmi rend formálásába. Ezen mindenképpen változtatni kell. Szavakban azonban könnyebb változást követelni, mint a tényszerű és jogszerű valóságban.

A környezetvédelmi büntetőjogot felfoghatjuk úgy is, mint nemzeti sajátosságot, amely egyes államok jogi folklórjaként érvényesül. Erre látunk példát, amikor egyes államok az aktuális országos zöldpolitikához alkotnak büntetőjogi tényállásokat. A környezetvédelmi büntetőjogot azonban úgy is lehet érteni, hogy minden ember köteles tiszteletben tartani a környezeti elemeket, a fenntartható fejlődés szempontjait és a jövő generációk érdekeit. Ez utóbbi

¹⁰ Adatok forrása: Kathleen F. Brickey: i. m. 368. o.

esetben a környezetvédelmi büntetőjog nem helyi folklórként, hanem a globális értelemben gondolkodó, azaz a Földért (és a Naprendszerért) felelős ember jogszerű és praktikus önkorlátozásaként kap jelentéstartalmat.

A büntetőjog e kettős felfogása tehát megteremti annak a lehetőségét, hogy a zöldbüntetőjog lokális és globális irányba is elindulhasson.

A környezetvédelemben talán a legnehezebb lépés leküzdeni az előítéletességet. Nemcsak az elkövető felelős azért, ha némely környezeti bűnök büntetlenül maradnak. Nehéz azonban az ökofasizmust vagy az ökorassizmust egyetlen tényállásba sűríteni. Vár még munka a jövő jogalkotóira. Számos olyan tényállás hiányzik mind a magyarországi, mind az egyesült államokbeli zöldbüntetőjogból, amik nélkül a környezeti jog fejlődése elképzelhetetlen. Az elkövetőt csak akkor lehet felelősségre vonni, ha a jogrend megfelelően működik. Éppen ezért az elkövetőn túl a jog adekvát működtetése is felelős azért, hogy a környezetellenességet és a környezeti előítéletességet fel lehessen számolni.

IRODALOM

Brickey, Kathleen F.: *Environmental Crime*. Aspen Publishers, New York, 2008

Burns, Ronald G. – Lynch, Michael J.: *Environmental Crime: a Source Book*. LFB Scholarly Pub. LLC, New York, 2004

Criminal and Civil Enforcement of Environmental Laws: Do We Have All Tools We Need?: Hearing Before the Subcommittee on Crime and Drugs of the Committee on the Judiciary. United States Senate, One Hundred Seventh Congress, Second Session. 30 July 2002.

DiMento, Joseph F.: *Environmental Law and American Business: Dilemmas of Compliance*. Plenum Press, New York, 1986

Edwards, Sally M. – Edwards, Terry D. – Fields, Charles B. (eds.): *Environmental Crime and Criminality: Theoretical and Practical Issues*. Garland Publ., New York, 1996

Heyes, Anthony (ed.): *The Law and Economics of the Environment*. E. Elgar, Cheltenham–Northampton, 2001

Julesz Máté: Ökonómia és ökológia mint koercitív tényezők. *Magyar Jog*, 2007/11.

Julesz Máté: Vizsontbiztosítók, állami kontroll, környezetvédelem. *Biztosítási Szemle*, 2008/1.

Julesz Máté: A környezetvédelem intézménytörténete kitekintéssel. Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok. *Közigazgatási Szemle*, 2008/2.

Lazarus, Richard J.: Mens Rea in Environmental Criminal Law: Reading Supreme Court Tea Leaves. *Fordham Environmental Law Review*, vol. 7, no. 3, 2011

Tomkins, Kevin: Police, Law Enforcement and the Environment. *Current Issues in Criminal Justice*, vol. 16, no. 3, 2005

Zeitler, Helge Elisabeth: *Environmental Criminal Law. Revue internationale de droit pénal*, vol. 77, no. 1, 2006

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

SZENTI SZABOLCS**Egy brutális gyilkosság a szóvivő szemével**

Emberemlékezet óta nem történt olyan „brutális”, életellenes bűncselekmény Szatymazon, mint 2010. április végén. A Szeged közelében fekvő kis településen április 28-án kora délután lánya találta holtan a 84 éves asszonyt a családi ház udvarán lévő fáskamrában, hiányos ruházatban. A nyomszegény helyszín nem sok kapaszkodót adott a nyomozóknak, akiknek a helyi lakosság érhető megdöbbenésén túl a média hivatásos rettegőivel is meg kellett küzdeniük.

Sötétben tapogatódzva

Az idős asszony lánya 2010. április 28-án, a kora délutáni órákban érkezett meg a község szélén lévő utolsó házhoz. Aggódott, mivel az édesanyjának aznap orvosi vizsgálatra kellett volna mennie Szegedre, de nem érkezett meg oda. A ház zárva volt, ott nem találta az egyedül élő édesanyját, ezért a belső udvarra ment. A portához csatlakozó szántóföld mellett álló fáskamrában térdre rogyva meglátta az akkor már életelen édesanyját. Azonnal értesítette a rendőrséget.

A Szegedi Rendőrkapitányság először közigazgatási eljárást indított az ügyben, majd a helyszíni szemle során a rendőrorvos egyértelmű idegenkezűsége utaló nyomokat talált, ezért értesítették a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztályát.

A megyei nyomozók már akkor tudták, hogy nem lesz könnyű dolguk: a bejelentés előtt kétszer is nyári zápor vonult végig a területen. Lévéen hogy homokvidékről van szó, az eső minden minimális nyomot eltüntetett. Ráadásul a kiterjesztett helyszíni szemle azt is igazolta, hogy a bűnügyileg releváns cselekmény a kicsi fáskamrában és közvetlen környezetében zajlott. A bűnügyi technikusok így később a bizonyítás szempontjából döntő fontosságú szaganyagmaradvány rögzítését tudták elvégezni. És még valamit: találtak egy esővízzel megtelt poharat, ebből a nyomozók azt feltételezték, hogy az áldozat ismerhette gyilkosát, talán inni is adott neki.

A következő órák és napok elsősorban a 84 éves nő életvitelének, szokásainak, családi, baráti és ismerősi kapcsolatainak feltérképezésével teltek.

Az áldozat

A nyomozók által kihallgatott tanúk szerint *F. V.-né* magányosan, zárkózottan élt, az ismeretlenekkel bizalmatlan volt. Ahogy falun mondják, a tyúkokkal kelt, de velük is feküdt. A kedves, jó erőben lévő szikár asszony sokat dolgozott a földjén. Nem volt hivalkodó, jelentős megtakarított pénze sem volt. Családjával rendszeresen kapcsolatot tartott, halála napján is járt nála az unokája. Későbbi gyilkosával is jól ismerték egymást, hiszen *B. L.* nagymamája és az asszony egymás mellett éltek, így rendszeresen találkoztak, baráti viszony alakult ki a családok között. Ez lehet a magyarázata is annak, hogy a rendőrök a helyszínen nem találtak erőszakos behatolásra, dulakodásra utaló nyomokat. A sértett nem tartott a gyilkosától...

A nyomozás kezdeti szálai

A nyomozók kezdetben egy használható adat birtokába kerültek. E szerint a környező földeken nagy számban dolgoztak román vendégmunkások. Azonnal megkezdtek az ellenőrzésüket, de ez a vonal zsákutcának bizonyult. Szinte rögtön érkezett egy újabb, biztató információ. Az elkövetés helyétől körülbelül kilencszáz méterre egy budapesti vonatról leszállítottak egy erősen ittas férfit, mert nem bírt magával. A nyomozók megállapították a személyazonosságát, majd az is kiderült, hogy az illető akkor szabadult a börtönből, ahol is erőszakos bűncselekmény miatt töltötte a büntetését. A rendőrök néhány óras nyomozás után megtalálták, de a kihallgatása közben gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy nincs köze a cselekményhez. Alibijének ellenőrzése tisztázta is.

Az „életes” rendőröknek ekkor már egyértelművé vált: hosszú, aprólékos nyomozásra kell berendezkedniük, póriasan szólva, tűt keresnek a szénakazalban. Vagyis azon helyi és környékbeli lakosok körében, akik kifogásolható élvitelt folytatnak, vagy összeütközésbe kerültek már a törvénnyel. A rendőrök minden ebbe a kategóriába sorolható embert kihallgattak, elszámoltattak, és szagmintát vettek tőlük. Napokig nem történt előrelépés.

A fordulat

A kihallgatásokkal párhuzamosan a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság kutyavezetője megkezdte a szagazonosításokat. Azokat a mintákat vették elő-

re, amelyeknek gazdáit valamilyen okból gyanúsnak tartották a nyomozók. A brutális bűncselekmény után másfél héttel jelzett a kutya. A nyomozók azonnal megkezdték a kontroll szagazonosítás szervezését, és még aznap délután eredményre jutottak. A rendőrök azonnal előállították az akkor negyvenéves férfit, aki megalapozottan gyanúsítható volt a bűncselekmény elkövetésével.

A magányosan élő, büntetlen előéletű elkövető kihallgatásakor részletes beismerő vallomást tett. Tettére valódi magyarázatot nem tudott adni. Az elszámoltatásán részt vevő nyomozók szerint a férfi megkönnyebbült, hogy elmondhatta, mit tett.

Az elkövető

B. L. egy állattartó vállalkozónak dolgozott, cserébe fizetést és szállást is kapott. A sértetthez közeli tanyán élt. A régi, romos épületben sem vezetékes víz, sem villany nem volt. Azon a napon estig dolgozott, majd beugrott a közeli kocsmába, ahol megivott néhány fröccsöt. Vallomása szerint nem akarta, hogy a rendőrök megbüntessék, ezért az áldozat házáig tolt a kerékpárját. A sértettet gyermekkorá óta ismerte: jóban volt az ő nagymamájával. Egy éve járt nála utoljára, így aznap úgy döntött, beköszön az asszonyhoz. A kiskapu nyitva volt, így bement az udvarra, ahol meglátta az idős nőt, amint a hátsó fatárolónál dolgozott. Beszélgettek, majd tíz-tizenöt perc után elhatározta, hogy közöszlenni fog a sértettel, ezért hirtelen rávetette magát, és ledöntötte a földre. F. V.-né megpróbált kiabálni, de B. L. erre erősebben szorította a sértett nyakát, mintegy négy-öt percig lenyomva tartotta. Az idős asszony ekkor már nem ellenkezett, elernyed. B. L. a neki háttal lévő sértettől lehúzta a nadrágját és az alsóneműjét, majd közöszlött vele. Az asszony eközben nem mozdult, csak hörgött. B. L. nem vette észre, hogy a sértett elveszítette az eszméletét, sőt úgy gondolta, hogy az idős asszony még élt, amikor ott hagyta. Előtte azonban behúzta a fatárolóba, hogy a bűncselekményt minél később fedezzék fel.

Az elkövető saját bevallása szerint nem vonzódott az idősebb nőkhez, így az alkoholra fogta, hogy megkívánta a nála jóval korosabb asszonyt. Tettében azonban minden bizonnyal az is közrejátszott, hogy 2009 óta nem volt szexuális kapcsolata. A kihallgatásán a férfi azt mondta a nyomozóknak, csak két nappal később hallotta a faluban, hogy meghalt a néni. Elfogása előtt két nappal már tanúként kihallgatták a rendőrök, de akkor nem merte bevallani az igazat, mert félt a következményektől.

Az igazságügyi orvos szakértők szakvéleménye szerint B. L. nem kóros elmeállapotú, az általa fogyasztott szeszes ital szokványos részegséget okozott, patológiás, abortív patológiás részegség nem állt fenn a cselekmény elkövetésekor.

Kihallgatása után a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztálya őrizetbe vette, a bíróság pedig ügyészi indítványra elrendelte az előzetes letartóztatását.

Az áldozat sérülései

Az áldozat sérülései közül a pajzsporc törése, illetve a gége körüli izmokban észlelt bevérzések a nyak megragadásakor keletkeztek, és e sérülések vezettek a halált előidéző fulladáshoz is. A nyak megragadása és a halál között közvetlen oksági összefüggést állapítottak meg.

A helyi lakosság is megdöbben

A helyiek több okból is megdöbbenéssel fogadták F. V.-né erőszakos halálának hírért. A kicsiny településen emberemlékezet óta nem történt hasonló bűncselekmény, a lakosság pedig el sem tudta képzelni, hogy miért ölte meg valaki a köztisztelőben álló idős asszonyt. A felállított nyomozó csoport érzékelte a községben uralkodó feszültséget, ezért a rendőrség azonnal intézkedett a közterületi szolgálat megerősítésére. Ez növelte ugyan a szubjektív biztonságérzetet, mérsékelte a kialakuló félelemérzetet, de nem szüntette meg teljesen.

A szatymaziak mindvégig pozitívan, segítőkészen álltak a rendőrökhöz. Nem vették zaklatásnak a kérdéseket, segítettek, ahol tudtak. Ennek is tulajdonítható, hogy a nyomozók lényegében percről percre rekonstruálni tudták a sértett utolsó napjának eseményeit.

Habár számítani lehetett volna rá, nem keltek szárnyra olyan pletykák, legendák a településen, amiket a rendőrségnek komolyan ellenőriznie kellett volna, illetve erőket vont volna el a felderítómunkától.

Útőlag helyesnek bizonyult a közterületi jelenlét megerősítése, a nyomozásban részt vevők véleménye szerint ugyanis ez is hozzájárult a rendőrség és a lakosság kommunikációjának zökkenőmentessé tételéhez. A helyiek bizalommal és várakozással tekintettek a nyomozókra. Ez egyben súlyos teher is volt, hiszen egyre inkább érezték az amúgy is jelentkező eredménykényszert.

Sajtó: a helyiek rettegnek

A rendőrségnek kommunikációs szempontból sem volt egyszerű kezelnie az emberölést. Az idős, egyedülálló sértettek sérelmére elkövetett életellenes bűncselekmények mindig kiváltják az országos médiák érdeklődését is. Az országos kereskedelmi televíziók és bulvárlapok a kíméletlen híversenyben szeretnének minél többet adni, exkluzív információkkal szolgálni. Egy ilyen eseményről szóló tudósítás náluk sohasem fukarkodik a jelzőkben. A „brutális, kegyetlen gyilkosság” és „a rettegnek a helyiek” itt is közkedvelt fordulat volt. A helyi média, elsősorban a *Délmagyarország* tisztaban volt a rendőrség erőfeszítéseivel, és tárgyilagosan tudósított a gyilkos utáni hajszáról. Habár a szubjektív biztonságérzet miatt indokolt lett volna, a nyomozás érdekei mégsem tették lehetővé, hogy a rendőrség részletes tájékoztatást adjon. A felderítés elején számos körülmény tisztázatlan volt, ráadásul már akkor titokban kellett tartani azokat az információkat, amelyek elősegíthették a későbbi bizonyítást. A rendőrség a holttesten talált sérülésekről és arról sem számolt be, hogy az asszonyt megerőszakolták a halála előtt. Ez olyan körülmény volt, amelyet a nyomozók a hozzátartozók elől is elhallgattak, így amikor B. L. a vallomásában erről is beszámolt, egyértelművé vált, hogy a szagazonosító kutya nem tévedett.

A nyomozás kezdeti nehézségeit a sajtó is érzekelte, ezért folyamatos nyomás alatt tartotta a rendőrséget: ha az elkövető elfogásáról nem tudnak is beszámolni, legalább apróbb részleteket szivárogtassanak ki. A május 5-i félmillió forintos díjkitűzést többen egyenesen annak tulajdonították, hogy a felderítés megakadt. Nem is tévedtek olyan nagyot. Ezért is volt szükség a közterületi jelenlét megerősítésére.

Nem hisszük el, hogy ő volt

A Csongrád Megyer Rendőr-főkapitányság május 10-én sajtótájékoztatót számolt be arról, hogy három nappal korábban megtörtént az áttörés, és a rendőrök elfogtak egy férfit, akit a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak. Az elfogás pénteken délután történt, és a bejelentéssel megvárták, hogy a bíróság előzetes letartóztatásba helyezze a férfit.

A bejelentés után ismét támadásba lendült a média, és arról kezdtek cikkezni, hogy B. L.-t mindenki ismerte és szerette, nem tudják elhinni róla, hogy ő követte el a bűncselekményt. Ekkor persze már az is elhangzott, hogy

a helyieket felzaklatta a fokozott rendőri jelenlét és az is, hogy többeket előállítottak DNS- és szagmintavételre.

A hitetlenkedés kezelése legalább ugyanolyan nehéz, mint eldönteni, hogy a nyomozás kezdetén milyen mélységben adjon tájékoztatást a rendőrség. Éppen ezért döntött úgy a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság bűnügyi igazgatója, hogy a Délmagyarországnak részleteiben, lépésről lépésre is beszámol a felderítéséről. A cikk másnapi megjelenése után már senkinek nem lehetett kétsége afelől, hogy a valódi tettest fogták el a rendőrök.

Az ítélet

Habár a szatymaziak sohasem fogják elfelejteni az életüket felforgató bűncselekményt, a felderítés után lényegében megszűnt a média érdeklődése, a fokozott rendőri jelenléttel nyújtó egyenruhások száma is megritkult.

A bűncselekmény után másfél évvel a Szegedi Ítéltábla jogerősen tizenhat évi fegyházbüntetésre ítélete B. L.-t aljas indokból elkövetett emberölés büntetnének elkövetéséért. A tárgyalásról szóló tudósítások szerint a férfi látványosan megtört az ítélet súlya alatt.

Héra velős csontja

„Ha megfogjátok a tettest, én állom Héra velős csontját” – ezekkel a szavakkal indította útnak a kutyavezetőt a bűnügyi igazgató a szagazonosítások megkezdésekor. Amikor B. L.-t letartóztatták, mindenki azt tudakolta, hogy a négy lábú megkapta-e a jutalmát. Megkapta, és jóízűen el is fogyasztotta. Ezzel pont került egy nehezen induló felderítés végére.

EURÓPAI UNIÓ

**A hónap eseményei
az Európai Unió belügyi együttműködése terén
(január)**

A DÁN ELNÖKSÉG HIVATALOS PROGRAMJÁBAN IS ÖNÁLLÓ FEJEZETET ALKOTNAK AZOK A CÉLKITÜZÉSEK, AMELYEK A SOROS ELNÖKSÉG VÉLEMÉNYE SZERINT BIZTONSÁGOS EURÓPÁT TEREMTENEK A GLOBALIZÁLT VILÁGBAN. A biztonság fogalmát azonban kicsit tágabban értelmezik a szokásosnál. Kezelendő biztonsági feladatnak tekintik az élelmiszer-biztonság garantálását, a határon átvélő hatású egészségügyi fenyegetéseket, a határon átnyúló bűnözés elleni küzdelmet, illetve az unió válságreakálási képességének célzott megerősítését.

A határon átnyúló bűnözés elleni fellépés kapcsán a dán elnökség törekvése a rendészeti szervek közötti együttműködés továbbfejlesztése, mégpedig oly módon, hogy a több tagállamot érintő ügyek nyomozására megkísérelnek egy flexibilis és hatékony keretet teremteni. Igazságügyi együttműködésben ehhez hozzájárulhat az európai nyomozati parancssal kapcsolatos intenzív egyeztetési folyamat folytatása.

A soros elnökség programjában kiemelt fontosságú a terrorizmus elleni küzdelem, ezen belül is nagy figyelmet szentelnek annak, hogy a kompetens hatóságok hozzáférhessenek a szükséges információkhoz, és elsősorban a megelőzésre fókuszáljanak. A radikalizálódás jeleit korai stádiumban felismerni és kezelni képes mechanizmusokra van szükség annak érdekében, hogy hatékonyabb küzdelem folyjék a terrorcselekmények megelőzése terén. Az elmúlt időszakban Norvégiában és Németországban bekövetkezett sajnálatos események miatt mindenképpen figyelmet szentelnek majd az iszlám terrorizmus mellett a jobboldali extrémizmussal kapcsolatos trendeknek. Ezen a területen az együttműködés fejlesztésének célja, hogy annak segítségével, hogy megértjük a terrorizmus, illetve az extrémizmus okait, beleértve a fiatalok radikalizálódásának okait, esélyt kaphatunk a megelőző programok hatékonyabb alkalmazására. A radikalizáció megelőzése és korai felismerése kapcsán már korábban jelentős kezdeményezések indultak el, ezek közül kiemelendő az Európai Bizottság Belügyi Főigazgatósága által létrehozott radikalizálódás-tudatossági hálózat, amelynek célja, hogy felvegye a küzdelmet az erőszakos szélsőségekkel. A COPPRA-II projekt keretében, amelyben Magyarország is közreműködik, járőrök részére dolgoznak ki ok-

tatási anyagokat és megszervezik azok megismertetését annak érdekében, hogy munkájuk során az ismeretek hasznosítása révén idejében felismerhessék a fenyegető jelenségek jeleit.

A terrorizmus elleni küzdelemmel összefüggésben kiemelt területként kezeli az elnökség az unió PNR-tárgyalását: legkésőbb az utolsó tanácsülésükig szeretnének általános megközelítésig eljutni a dossziéval. Az Európai Unió és az Egyesült Államok közötti PNR-megállapodás jelenleg az Európai Parlament előtt van jóváhagyás kérése érdekében, a kanadai megállapodást pedig a dán elnökség ideje alatt kívánja letárgyalni a bizottság.

A biztonságnak és jogbiztonságnak azonban kéz a kézben kell járnia, ezért a terheltek eljárási jogai tárgyában napirenden lévő tervezetek, illetve a magyar elnökség alatt elfogadott ütemterv alapján a dán elnökség is folytatja az áldozatok védelmét segítő uniós jogi eszközök tárgyalását.

Az elmúlt egy évben a gazdasági válság mellett jelentős próbatétel volt az egész unióban az arab tavasz hatásainak kezelése. A tagállamok igyekeztek támogatni a fiatal demokráciák fejlődését, az észak afrikai események kapcsán azonban egyrészt egy erős migrációs nyomással, másrészt az ezzel járó biztonsági gondokkal is meg kellett küzdeniük. A dán elnökség is kísérletet tesz még a közös európai menekültügyi rendszer ez év végéig történő felállítására, a tagállamok azonban sokat várnak a schengeni rendszer felülvizsgálatától. A tagállamok egyetértenek abban, hogy szükséges a schengeni rendszer megerősítése, és a külső határok biztonságának garantálása, és hogy a valamilyen oknál fogva a követelményeket megfelelő színvonalon teljesíteni nem tudókkal szemben végső eszközként lehetőség nyíljon egyes szakaszokon a határellenőrzés ideiglenes visszaállítására. A részletek kidolgozása azonban már nehezebb, politikai felhangoktól már kevésbé terhelt, de még mindig érzékeny folyamat.

A KOPPENHÁGAI INFORMÁLIS BELÜGYI TANÁCS EREDMÉNYEI. A dán elnökség a szokásoknak megfelelően három témát tűzött az informális tanácsülés napirendjére. Az elmúlt évben tapasztalt migrációs nyomás és annak kezelése folyamán előforduló nehézségek okán az elnökség a miniszterek tárgyalóasztalára helyezte azt a kérdést, hogy a levonható tanulságok alapján vajon hasznos lenne-e egy valódi és gyakorlati szolidaritást garantáló közös, formális keret megteremtése, amely elkerülhetővé tenné az ilyen helyzetekben egyes tagállamok aránytalan terhelését, illetve az ebből következő politikai feszültség keletkezésének megelőzését. A közös kezelési keret nyilván azt is lehetővé tenné, hogy a kompetens uniós ügynökségek potenciális erőforrásait, kapacitásait hatékonyabban lehessen mozgósítani. A tagállamok közötti

kölcsönös bizalom egyik alappillére a szolidaritás elvének ilyen helyzetekben való valódi érvényesülése, ami a közelmúltbeli próbatétel idején a gyakorlatban kevésbé mutatkozott evidensnek. Gondokat okozott az is, hogy a nehéz helyzetben lévő tagállamok sem voltak arra felkészülve, hogy praktikus hozzáállással egyrészt gyorsan meghatározzák, valójában mire van szükségük, másrészt képesek legyenek a célzott, a legsúlyosabb problémák kezelésére irányított segítő intézkedések befogadására. Pillanatok alatt a legmagasabb politikai szinten kezelték a kérdést, ami egyes esetekben hátráltatta a szakmai munkát. Az elnökség arra volt kíváncsi, hogy szükségesnek tartják-e a tagállamok egy ilyen keret megteremtését mondjuk egy tanácsi következtetés formájában. A tanácsülésen lezajló vita alapján úgy tűnik, az elnökség megkezdheti ezen a területen a részletek kidolgozását az elhangzott tagállami hozzászólások alapján. A főbb irányvonalak tekintetében világos, hogy a következtetéseknek a migrációs összefüggések mellett ki kell térnie az ügynökségek, a schengeni rendszer, illetve a harmadik államokkal való együttműködés megerősítésének igényére, illetve ezek módjára.

A miniszteri ebéden a családegyesítés témaköre szerepelt, amelyben az Európai Bizottság által kibocsátott Zöld könyvről ismertették a tagállamok az álláspontjaikat.

A harmadik téma az unió PNR-irányelvtervezete volt, ezen belül is a majdani decentralizáltan létrejövő tagállami rendszerek uniós finanszírozásának lehetősége. Az Európai Bizottság az immár négy éve zajló tárgyalások során többször szóbeli ígéretet tett arra, hogy az unió közreműködik majd a nemzeti PNR-rendszerek felállításában. A tagállamok többsége azonban nem elégszik meg ezzel az ígérettel, tekintettel arra, hogy a társintézmény sem a részletes feltételrendszerről, sem a javasolt támogatás összegéről nem tud konkrétummal szolgálni. Néhány tagállam még mindig szkeptikusnak mutatkozik az irányelv támogathatóságát illetően, a többség azonban határozottan támogatja, hogy az Európai Unió következő többéves pénzügyi keretéről szóló vonatkozó ágazati jogi instrumentuma, azaz a belbiztonsági alapról szóló rendelet explicit utalást tegyen a nemzeti rendszerek társfinanszírozásának lehetőségére, és ha mód van rá, annak mértékére. Az Európai Bizottság részéről a belügyi biztos továbbra is azt kéri a tanácstól, először támogassa az irányelvet, és csak aztán vesse fel a finanszírozás kérdését, ez a logika a tagállamok számára azonban elfogadhatatlan, hiszen a nemzeti tárgyalási mandátumok kereteit erősen befolyásolja a majdani irányelv átültetésével várható nemzeti költségvetési forrásigény mértéke. A bizottság azt is előrevetítette, hogy nyilván lehetséges van a tanácsnak a belbiztonsági alapról szóló rendelet tervezetét ez-

zel az utalással együtt elfogadni, de a majdani rendszerek működtetésének költségei már semmiképpen nem férnek majd bele az uniós finanszírozás koncepciójába. Az Európai Parlament álláspontja továbbra sem ismert az irányelvről, mindenesetre a dán elnökség fontos feladatként kezeli a dossziét, és az elnökség végére konkrét eredményeket szeretne felmutatni a dosszié kapcsán.

AZ ÚJ EGYSÉGES UNIÓS ADATVÉDELMI KERETRE VONATKOZÓ BIZOTTSÁGI JAVASLATCSOMAG. A lisszaboni szerződés hatálybalépése óta foglalkoztatja a tagállamokat és valamennyi uniós intézményt az a téma, hogyan lehetne a megváltozott struktúrához igazítani egy olyan horizontális kérdés szabályozását, mint az adatvédelem. Az adatvédelmi kérdések átszövik az információalapú társadalom valamennyi szegmensét, és nem ritkán jelentős, alapvetően egyenlően fontos érdekek alapján keletkeztetnek konfliktusokat, ütköztetnek homlokegyenest ellenkező véleményeket. A pilléres rendszer megszűnése után felvetődött az a jogos igény, hogy a vonatkozó első pilléres irányelv, illetve a harmadik pilléres adatvédelmi kerethatározat helyett egy egységes jogi keret megalkotására kerül sor, amely képes lefedni az egész területet. Az Európai Bizottság lefolytatta a szükséges konzultációkat, majd hosszas előkészületi időszak után január 25-én nyilvánosságra hozott egy javaslatcsomagot.

A várakozásokkal ellentétben azonban két jogszabályjavaslatot nyújt be a tanácsnak: az egyik egy általános adatvédelmi keretet rögzítő rendelettervezet, a másik pedig egy speciális irányelvtervezet, amely kifejezetten a bűncselekmények megelőzése, felderítése, kivizsgálása vagy üldözése és az ehhez kapcsolódó igazságügyi tevékenységek céljából feldolgozott személyes adatok védelméről szól. A bizottság egységes jogi keretről beszél ugyan a továbbiakban is, az azonban kétségtelen tény, hogy nem tudták egy instrumentumban kezelni az egész területet felölelő uniós szabályozást. A csomag irányelv elemének érdekessége, hogy – a korábbi harmadik pilléres adatvédelmi kerethatározat kapcsán lefolytatott irreális és parttalan vita ellenére – kísérletet tesz arra, hogy annak szabályait kiterjessze a határon átnyúló adattovábbítás mellett a belföldi, nemzeti adattovábbításokra is. Ez a megoldás mindenképpen kívánatos eredményeket szülhet az egységes európai adatvédelmi megközelítés megteremtése érdekében, egyúttal azonban jelentős vitákat gerjeszt majd, elsősorban a bel- és igazságügyi tanácsban. Az adatvédelmi szabályozás uniós szintű újratárgyalása szinte minden ágazat számára érzékeny kérdés, a majdani tartalom a belügyi ágazat számára is erősen figyelemmel kísérendő, hiszen a rendészeti célú információcseréi keretei alapvetően ettől az irányelvtől függenek majd.

A MEDIÁCIÓ ÉS HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN (MEDIATION AND RESTORATIVE JUSTICE IN PRISON SETTINGS; MEREPS) PROJEKT ZÁRÁSAKÉNT A PROJEKTMEGVALÓSÍTÓ FORESEE KUTATÓCSOPORT ÉS AZ ORSZÁGOS KRIMINOLÓGIAI INTÉZET JANUÁR 18-ÁN ÉS 19-ÉN KÖZÖS NEMZETKÖZI KONFERENCIÁT RENDEZETT. A szakmai rendezvénynek a Magyar Bíróképző Akadémia adott otthont. A MEREPS nemzetközi projekt a Foresee Kutatócsoport és az Országos Kriminológiai Intézet vezetésével az Európai Bizottság Criminal Justice 2008 egyedi programjának támogatásával indult 2009 márciusában a büntetés-végrehajtásban alkalmazható resztoratív módszerek feltérképezése és kipróbálása céljából. A programban hazai partnerek (Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Igazságügyi Szolgálat, Magyar Bíróképző Akadémia, Községi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország, Magyar Bünmegelőzési és Börtönmissziós Alapítvány, Innokut Nonprofit Közhasznú Kft.) mellett angol, németországi és belgiumi partnerszervezetek vettek részt (Independent Academic Research Studies, London, Nagy-Britannia; Brémai Főiskola, Németország; Brémai Mediációs Szolgálat, Németország; Európai Fórum a Helyreállító Igazságszolgáltatásért, Belgium). A projekt keretében a partnerszervezetek attitűdfelmérést végeztek, amely a fogvatartottak, áldozatok, szakpolitikusok, valamint büntetés-végrehajtási intézmények alkalmazottainak körében vizsgálta a helyreállító eljárások alkalmazhatóságára vonatkozó nézeteket, illetve az ezzel kapcsolatos magatartásokat. Ez után kísérleti mediációs programra is sor került, amely lehetőséget teremtett a fogvatartottak és a sértettek közötti közvetítésre, valamint a büntetés-végrehajtáson belüli konfliktusok feloldása céljából resztoratív eljárások alkalmazására, illetve a büntetés-végrehajtásban dolgozó személyzet mediátori képzésére. A kétnapos zárókonferencián neves hazai és külföldi előadók ismertették a resztoratív igazságszolgáltatás és a börtön belső klímája mint kontextus közötti kapcsolódási pontokat, a MEREPS-projekt főbb eredményeit, a helyreállító igazságszolgáltatás és a mediáció börtönben történő alkalmazásának lehetőségeit és nehézségeit, a már létező jó gyakorlatokat a hazai büntetés-végrehajtásban és gondolkodtak a megbocsátás jelentőségéről mind az áldozati, mind az elkövetői perspektíva alapján. A konferencia résztvevői plenáris és szekció-előadások mellett részt vehettek a projektben részt vevő és a kísérleti programnak helyt adó Balassagyarmati Fegyház és Börtönben szervezett látogatáson. A MEREPS-projektről, a zárókonferenciáról és a projekt nyomán készült színvonalas tanulmánykötetről további információ itt található: <http://mereps.foresee.hu/index.php?L=2>.

Összeállította: Szabó Adrienn

Ára: 500 Ft

